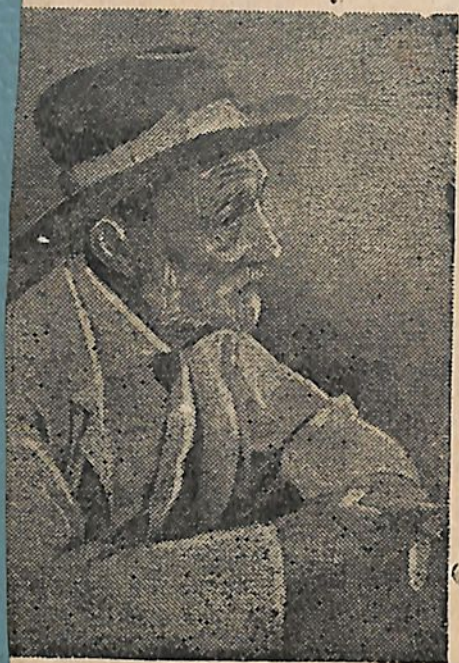
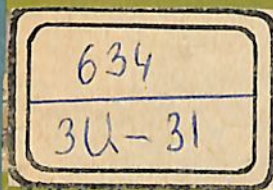

Ա. ՅԱՓՈՒՋՅԱՆ

Կ. ՄԻՋՈՒՐԻՆ

ՅՈՒՆԷՆՈՎ

1935

ՅԵՐԵՎԱՆ

634

3w-31

09 JUL 2013

19025

ԿՈՆՏՆՏԵՍԱԿԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԽՍՀՄ ՍՆՈՒՆԴԱՐԴՈՂԿՈՄԱՏ—ՀԱՅԿՈՆՍԵՐՎՏՐԵՍ
ՊՏՂԱ-ԲԱՆՋԱՐՍԲՈՒԾԱԿԱՆ ԶՈՆԱԼ ԿԱՅԱՆ

634

34-31

Ա. Բ. ՅԱՓՈՒԻԶՅԱՆ

43

Ի. Վ. ՄԻՉՈՒՐԻՆ

4012

1009
39572

• 1935 •

ՅԵՐԵՎԱՆ

24 SEP 2010

Նվիրում եմ պաշտոնա-
թյան շեֆ՝ Հայաստանի Լեռնյան
կոմիտեի համար:

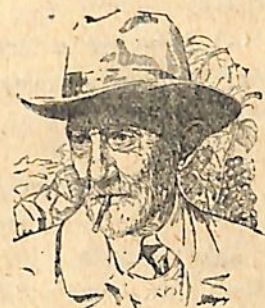
Ս. ՅԱՐՈՍԼԱՎՈՎ

5 432 1 S

ՀԱՅԿԱԶ ՄԱՐԶԱՆՅԱՆ
Գրող. խմբագիր

«ՄԼՆԲՐ ԲՆՈՐՔՅԱՆԻՅ ՎՈՂՈՐՄԱՐՔՅԱՆ ՀՆՆԲ ԿԱՐՈՂ
ԱՊԱՏԱՆԻՅ, ՈՐԱՆԻՅ ԵՎ ՎԵՐԵՆԻՅԻՐ—ՄԵՐ ԽԱՆԳԻՐՆ ԽՈՐ
Ի. ՄԻՋՈՒՐԻՆ»

Այնքան հրատարակիչ են փայլիլում, ծառերի վրա գեղատեսիլ, հասուն, դեղին ու կարմրաթուշ խնձորները, դեղնավուն հյուսիսից տանձը, բալի խոշոր, մուգ-կարմիր պտուղները. հասնում են ընկույզը, կանաչին են տալիս խաղողի ծանր, հակինթազար վողկույղները սեպտեմբերին՝ Միչուրինի սքանչելի բազմաաատ ալգում:

Հենց այդտեղ՝ 53 աստիճան հյուսիսային լայնության դոտում, ամառը հասնում է ծիրանը, կեռասը, խոշորահատիկ մորենին, յեղակը—մի խոսքով հարավը փոխադրվել է հյուսիս, Մոսկվայի տակ:

Բայց չե՞ վոր վոչ մի քարտեզ մինչև այժմ ցույց չի տվել, վոր խաղողի ու ծիրանի տարածված մշակութային հյուսիսային սահմանը Հարավային Ուկրաինայից ավելի հյուսիս անցնի: Վոչ մի բուսագետ չի խիղախել Մոսկվայի, Ռյազանի տակ մշակել ձմեռվա տանձենիներ, կեռասենիներ, ընկուզենիներ:

Հակառակ բնության քմահաճույքին, Միչուրինի տնկարանում այդ բոլոր բույսերն աճում են հիանալի կերպով. և վոչ միայն աճում, այլ և առատ պտուղ են տալիս:

Այդտեղ կան նաև աշխարհի բույսեր, վորոնք աշխարհում վոչ մի այլ տեղ չեն աճում՝ վոչ միայն հյուսիսում, այլև հարավում, բույսեր՝ վորոնք ծնվել են հենց աշխարհ, տնկարանում և այլ հայրենիք չունեն։ Դրանք հիբրիդներն են, վոր ստացել և Միչուրինը՝ տրամախաչելով իրար հետ տարբեր բույսերը։ Իրենց շատ լավ են զգում այդ հիբրիդները՝ ստացված բայի ու կեռասի, ծիրանի ու սալորի, մորու և յեղակի և ուրիշ շատ բույսերի տրամախաչումից։ Յեւ այդ բոլորն այժմ՝ Միչուրինի աշխատանքի վաթսուներորդ տարում։

1874 թվականն և... հյուսիսի դժնդակ պայմաններին դեռ ծանոթ չեյին պտուղների լավագույն սորտերը, բացի մի քանի սորտ խնձորից, ամառվա տանձից, մեկ-յերկու սորտ բալից, մամուխից։

Այդ եր հյուսիսի այն ժամանակվա խղճուկ ասորտիմենտը։ Ինչո՞ւ այդքան աղքատ է հյուսիսը պտղատու մշակութայիններով։ Ինչո՞ւ հյուսիսի կլիմայական խիստ պայմաններում խաղող, ծիրան, դեղձ ու նույն չեն աճում։ Ինչո՞ւ խնձորենին պտուղ և տալիս վոչ թե յերրորդ, այլ 10-րդ, 15-րդ տարում։ Ինչո՞ւ մի քանի վայրերի պտղատու բույսեր ամեն տարի այնքան առատ պտուղ են տալիս անգամ հյուսիսում, ցրտից, հիվանդութայնից չեն վախենում, իսկ մեր կուլտուրական ծառերի մեծ մասն այնքան հեշտութայնի մնասվում և սառնամանիքից, հիվանդութայններից և այնքան կարճատև է նրանց կյանքը։

Ահա թե ինչի վրա յեր մտածում Միչուրինը, վորը վաթսուներ տարի առաջ աշխատում էր այն ժամանակվա Ռյազան-կողմի յերկաթուղում։

Նա մտածումնքի մեջ ընկավ... և յերկաթուղային ժամացույցի սլաքը սխալմամբ մի ժամ առաջ տարավ... Յերկաթուղու վարչութայնից խիստ հանդիմանութայն ստացավ։

Սակայն բնութայն միջ բուսական աշխարհը, առանց մարդու մասնակցութայն, դանդաղորեն կազմավորվում էր միլիոնավոր տարիների ընթացքում։ Մարդը հետո սովորեց ընտրել նրանից ամենաարժեքավորը, այն, ինչ վոր հարկավոր է, և մտցնել կուլտուրայի մեջ։ Յեւ վորքան ավելի նպաստավոր են կլիմայական ու հողային պայմանները, այնքան հարուստ, բազմապիսի յեն բուսական ձևերը, վորքան ավելի հեռու գնանք դեպի հյուսիս, այնքան աղքատ ու սակավատեսակ են դրանք։ Զեկերի այդ

ճոխութայնը և նրանցից ընտրութայն կատարելը դեռ քիչ են ոգնում մարդկանց։

Իսկ մեղ, մեր տնտեսական նպատակների համար անհրաժեշտ է վոչ միայն ընտրել դրութայն ունեցող բույսերից լավագույնները, այլև կատարելագործել դրանք, վերափոխել, այն եւ վոչ թե յերկար հազարամյակների ընթացքում, այլ ամենակարճ ժամանակամիջոցում։ Մարդը գիտե հարկադրել բույսերին, վոր նրանք հաշվի առնեն իր պահանջները։ Նա գիտե պլանայնորեն, տնտեսութայն պահանջներից յեղելով, ավելի կարճ ժամանակամիջոցում ստեղծել նորանոր բույսեր։ Նա գիտե դրերը տարիների վերածել, իսկ ամբողջ եպոխաները՝ տասնամյակների։

Պտղատու բույսերի նման ձևափոխման աշխատանքներից մեկն սկսվեց վաթսուն տարի առաջ՝ կողով կոչվող խուլ քաղաքի տներից մեկի ցանկապատում։

1874 թվականին Ռյազանի նահանգի Պրոնսկիյ գավառից կողով փոխադրվեց դեռ քսանամյա յերիտասարդ Միչուրինը։ Մինչև այդ նա սովորում էր Ռյազանի գիմնադիպյում, սակայն միջոցներ չունենալով՝ հարկադրված էր առանց դասընթացն ավարտելու, ինքնուրույն կյանք սկսել։ Կողովում նա աշխատանքի մտավ յերկաթուղու կայարանը, վորպես ապրանքային գրասենյակի կոնտրոլիկ։ Նա խնայողութայն անելով իր ամենաանհրաժեշտ կարիքների վրա, իր սուղ միջոցներով ձեռք բերեց մի փոքրիկ հողամաս և մինչև 1880 թվականը վճարում էր հողի պարտքը, յուրաքանչյուր ամիս տալով իր փոքրիկ աշխատավարձի մի հինգերորդ մասը։ Նա գնում է սերմեր ու տնկիներ, և այդ ժամանակներն եւ սկսում է իր փորձնական աշխատանքը։ Պարտեզն այդ ընտանիքի հրապույրի առարկան էր։ Նրա հայրն եւ պապն եւ, պապի հայրն եւ պարտիդականներ են յեղել։

Միչուրինը դեռ մանուկ հասակից տեսնում էր գյուղատնտեսական աշխատանքները հոր պարտեզում։ Նրա պապի հայրը Տամբովի նահանգում ցանելով կուլտուրական տանձի սերմեր՝ ստանում էր տանձի նոր սորտեր։ Այդ տեսակները հայտնի յեն «Միչուրինյան տանձեր» անունով։

Իվան Վլադիմիրովիչ Միչուրինն աշխատելով յերկաթուղում՝ պտղաբուծութայնը նվիրում էր միայն իր ազատ ժամերը և իր ամբողջ փոքրիկ աշխատավարձը։ Նա չեր կարող հույս դնել նաև հորից ոգնութայն ստանալու վրա, վորովհետև ամուսնացել էր

Կողովի մի համեստ քաղքենուհու հետ և զրկվել ժառանգության նից։ Իսկ նրա հորը պատկանող ամբողջ հողը, նրա մահից հետո, վերցրել էյին պարտքի դիմաց։ Յերիտասարդ Միշուրինն ամեն տեղից սերմեր էր բերել տալիս, ձեռք էր բերում հսկայական քանակությամբ գյուղատնտեսական ամսաթերթեր, զրքեր, պաշտպանում էր այգեպանական գործիքների մոդելներ և միևնույն ժամանակ, յերբ ժամացույցին շատ քիչ մարդիկ էյին ծանոթ, պարապում էր ժամադրոթյամբ։ Նա էր սեփական նախաձեռնությամբ, առաջինը կազմել էր Կողովի կայարանը ելեկտրոհասանքի միջոցով լուսավորելու նախագիծը։

Յեվ չնայած ճշգրիտ մեխանիկայի ասպարիզում էր ունեցած հաջողության, Միշուրինն այդ ասպարիզում հաշակավոր չդարձավ, ինչպես և հայտնի այդեդործ ամերիկացի Լյուտեր Բերբանկը, վորն այն ժամանակ աշխատում էր Կալիֆոռնիայի յերկաթուղու։ Յերբ Իվան Վլադիմիրովիչ Միշուրինը Ռյադան—Ուրալի յերկաթուղում լաւում էր յերկաթգծի ժամացույցը, Բերբանկը Կալիֆոռնիայի յերկաթուղում ստուգում էր կայարանի կշեռքը։ Այդ պահին այդ էր ընդհանուրը Ի. Միշուրինի և Լ. Բերբանկի միջև։

Միշուրինը հացով ու ջրով պահպանելով իր գոյությունը՝ ամբողջ սուղ աշխատավարձը ծախսում էր տնկիներ գնելու վրա, տնտեսելով յուրաքանչյուր կոպեկը։ Նա ստանում էր բազմաթիվ հիանալի հարավային բույսեր, ծայրեծայր լցնում էր գրանցով իր փոքրիկ պարտեզը և յերբեմն թվում էր, թե հարավի քնքուշ տնկիներն ընտելանում են հյուսիսային ցրտերին, վարժվում են ապրել նաև հյուսիսում։ Սակայն առաջին իսկ խստաշունչ ձմեռնը փափկասունները վոչնչանում էյին, իսկ ավելի կայունները քիչ էյին տարբերվում տեղականներից իրենց պտուղների վորակով, և... բոլոր հուլիսը կրկին փշրվում էյին։

Տունիկերը փչանում էյին մեկը մյուսի յետեից, իսկ Միշուրինը շարունակում էր ամեն տարի բերել տալ նորը և կրկին սկսում էր փորձերը։

Նա ուսումնասիրում էր գոյություն ունեցող գյուղատնտեսական գրականությունը, գեորոտանիկան ու պտղարուծությանը վեթաբերյալ աշխատությունները, կուտակում էր գիտելիքներ, վորոնք ամրապնդվում էյին գործնական աշխատանքով։

Յեվ տասը տարի անց՝ Միշուրինի տան փոքրիկ պարտեզն արդեն նեղվածք էր նրա աշխատանքի համար. ուստի նա էր

ընտանիքի անդամների ոգնությամբ, իր բոլոր տնկիները փոխադրում է Կողովի տակ գտնվող մի նոր հողամաս։

Նշանակում է՝ բույսերի սոսկ փոխադրումը հարավից դեպի հյուսիս՝ չի լուծում հյուսիսի այգեգործությունը բարելավելու հարցը, և Միշուրինը նորից մտածում էր մեջ և ընկնում։

— Հարկավոր է վոչ թե պայմանները հարմարեցնել բույսի պահանջներին, այլ սորտը հարմարեցնել միջավայրի խիստ պայմաններին—համոզվում է Միշուրինը։

Սակայն չկար այնպիսի մեկը, վորից Միշուրինը կարողանար սովորել նոր սորտեր ստանալու վարպետությունը, այն ինչ բնության մեջ ցեղերի ու տեսակների ամբողջ բազմազանությունն առաջ է յեկել յերկար ժամանակի ընթացքում։ Նշանակում է՝ պետք է ուսումնասիրել բնությունը, լուծել նոր բույսեր ստեղծելու հանելուկը, պետք է սովորել ամենակարճ ժամանակամիջոցում նոր սորտեր կերտել։

Պահանջվեց տասնյակ տարիներ ի համառ աշխատանք—և Միշուրինը գտավ նոր սորտեր ստեղծելու գաղտնիքը։

«Զի տպվի—մենք զեռնեղում ենք միայն ճշմարտությունը»։
Յեւ այդ ճշմարտությունն եր այգեգործներն մեջ արմատացած
տրադիցիան, ամեն տեսակ նոր փաստերի նկատմամբ գոյություն
ունեցող ճանճացած, կանխակալ կարծիքը։

Հին: Դրոֆեսոր Մեյերը հափշտակված էր Միչուրինի ցույց տված օիրալիը ընդունելությունից: Նա մանրամասնորեն ծանոթացավ նրա աշխատանքին, Ամերիկա փոխադրեց Միչուրինի մոտ 15 սորա բախնիներից, խնձորենիներից, վորոնց թվում էին ֆենոմենալ «Մեկուկիս ֆնտանոց Անտոնովկան»: Յեվ Կանադայում,

վորակող կլիմայական խիստ պայմաններում ցրտահար ելին լինում պտղատուների ամերիկյան սորտերը, Միչուրինի սորտերը, մանավանդ «Պտղավետ» բալը, ամբողջովին անվտանգ մնացին նույնիսկ 1892 թվականի ավերիչ, ցրտաշունչ սառնամանիքին:

Ամերիկյան դեռ այն ժամանակ ավելի լավ եր ճանաչում Միչուրինին, քան իր սեփական որիդինատոր—պտղաբույծ Բերրանկին: Ռուսաստանի այն ժամանակվա լավագույն այգեգործները մեկը՝ Կաշկարովը «Պրոդբերով ալգեգործություն և բանջարաբուծություն» ամսագրում գրել եր՝

«Վերջերս յես առիթ ունեցա խոսելու Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հողագործության դեպարտամենտի լիազոր Մեյերի հետ և խոսակցության ժամանակ շոշափեցի և. Բերրանկի գործունեությունը: Պարոն Մեյերի ասելով, Բերրանկը վոչ հետեղականություն ունի, վոչ մասնադիտություն: Նրա ամբողջ աշխատանքն ինչ վոր քառասյին բնույթ և կրում: Ամեն մի առաջ յեկած նոր բան խիստ դաղտնի յե պահվում, և և. Բերրանկն ալեկորդ և համարում մանրամասնություններ հաղորդել այցելույին: Ճիշտն ասած, Բերրանկը քիչ և կիրառում հիբրիդացումը, և նա վորոշ նպատակ չի առաջադրում: Նա նախ և առաջ աշխատում և ապեցնել պտուղների կամ ծաղիկների վիթխարի չափով: Արդարև մի քանի բույսեր, Բերրանկի մշակության աղդեցությամբ, ուղղակի անճանաչելի յեն դարձել:»

Այս Կաշկարովը շարունակում և՛

— Պարոն Մեյերը, համեմատելով գործնական տեսակետից պ. Բերրանկին և մեր հարգելի Ի. Վ. Միչուրինին, ասում և. «Ամեն ինչ տրամադրում և հոգուտ վերջինիս: Յեթե այդպիսի մեկն Ամերիկայում լինել, նրան կոսկեղծեյին»: Վորքան դաղտնի յե Բերրանկի մոտ նոր սորտի ծագումը, այնքան բացահայտ և այդ Ի. Վ. Միչուրինի մոտ: Նա մանրամասնորեն հայտնել և յուրաքանչյուր տեսակի ծագումը, և արտադրողի գլխավոր խնդիրն և՛ մանրամասնորեն ծանոթացնել սպառողին տվյալ սորտի արժանիքները:»

Միչուրինի այգում պարոն Մեյերը վոչ միայն տեսնում եր այդ նոր սորտերը և հիանում նրանցով, այլ և մանրամասնորեն ծանոթանում եր նրանցից յուրաքանչյուրի ծագմանը, ուղի-ուշով ուսումնասիրում եր Միչուրինի կիրառած մեթոդները: Մեյերը համոզվեց, վոր այստեղ դաղտնիք չկա, ինչպես Սանտա-Ռոդայում, և վորքան ամեն ինչ թագուն և Բերրանկի մոտ, այնքան պարզ և յուրաքանչյուր սորտի ստեղծման պատմությունը Միչուրինի մոտ:

Ճիշտ և, Բերրանկը ևս իր գործի հմուտ վարպետն եր. ինչպիսի բույսի վրա յիլ աշխատել՝ լինել այդ բանջարանացային, թե դաշտային, պտղատու, թե դեկորատիվ—նա մեծ համառությամբ եր առաջ տանում գործը՝ նրանց վերափոխման ուղղությամբ, և շատ հաճախ նրան այդ հաջողվում եր:

Բերրանկը կարողացավ ստեղծել բազմաթիվ ծաղիկների նորանոր հրաշալի ձևվեր, ինչպիսիքն են՝ «շուշանի» բազմադան տեսակները, սկսած սպիտակ և վառ դեղին գույներից մինչև մուգկարմիր ծաղիկներ ունեցող ձևերը: Նրան հաջողվեց ստանալ յերկնագույն վարդի և պուտի սքանչելի ձևվեր:

Մեծ աշխատանք և կատարել Բերրանկը պտղատու կուլտուրաների նորանոր սորտեր ստանալու ուղղությամբ: Մեծ հաջակ և ստացել «Բերրանկի սալորենին», վորի պտուղները կորիզ չունեն:

ԼԵՈՆԻՏԵՐ ԲԵՐԲՈՆԿ

(սաղմը չի դարձնում) և վորը, սակայն, հաջող կերպով բաղմաց-
վում է առանց սերմերի՝ պատվաստի միջոցով:

Հայտնի յե Բերբանկի ընկուղենու «Պարադոկս» սորտը,
վորն աճում է շատ արագ և իննը տարեկան հասակում հասնում է
50 տարեկան ընկուղենու մեծություն, ունի գեղեցիկ, դեկորա-
տիվ տեսք, բայց պտուղ չի տալիս: Նա ստացել է ընկուղենու մի
այլ սորտ ևս, վորի պտուղներն ունեն ալյուրա՛ն բարակ կեղև,
վոր կարելի յե փշրել ձեռքով:

Բերբանկն ունի մի սքանչելի նոր բույս ևս՝ դա նրա կակ-
տուսի նոր տեսակներն են: Կակտուսն անապատային պայման-
ներում աճող բույս է, վորի տերեւները ձևափոխված են փշերի
խիլ տերեւի դերը՝ կատարում է կանաչ, հյուսիսային ցողունը, վորը
նման է խոնավին հաստ տերեւների շարանին: Ցողունի վրա
ծաղիկում են գեղեցիկ ծաղիկներ, վորոնցից ստացվում են խոշոր,

հյուսիսային պտուղներ: Շոգ, անապատային պայմաններում այդ
միակ բույսը հրաշալի, հյուսիսային կեր է ներկայացնում առասու-
ների համար, սակայն նա պաշտպանված է խոշոր փշերով: Բերբան-
կը կարողացավ ստանալ կակտուսի տեսակներ՝ առանց փշերի,
միանգամայն պիտանի վորպես կեր, և այդ բույսերը ներկայումս
Ամերիկայի անապատային պայմաններ ունեցող մասերում տա-
րածված են հսկայական չափերով և կազմում են անասնապահու-
թյան հիմնական կերի բաղան:

Բերբանկն աճեցնում էր նոր ձեվի բույսերը և՛ սերմերի
ընտրությամբ, և՛ տարբեր բույսերի փոխադարձ փոշոտումից
ստացված սերմերով: Նա մեծ քանակությամբ փոշոտումներ է
կատարել մորիի և մոշի միջև, փոշոտել է մորին յեղակի, անգամ
խնձորենու, տանձենու, վարդենու փոշիների հետ, սակայն այդ-
պիսի փորձերից կենսունակ սերմեր չեն ստացվել:

Բերբանկն ևս, ինչպես և Միչուրինը, այդպսպարիզում սկսեց
իր աշխատանքն առանց զբաղական միջոցների, սեփական նա-
խաձեռնությամբ, բայց բավական շուտով նա մեծ հաշակ ձեռք
բերեց՝ շնորհիվ իր ստացած «Բերբանկ» կոչված կարտոֆիլի սոր-
տի, վորը ֆերմերների կողմից մեծ գնահատանքի արժանացավ՝
շնորհիվ իր բարձր բերքատվության և պալարների կլոր ձևի:

Հետագա տարիներում ևս Բերբանկն ստիպված եր իր աշ-
խատանքը հարմարեցնել տիրող ֆերմերային միջավայրին,
կապիտալիստական պայմանների մրցման պահանջներին: Պետք
եր տալ նոր բույսեր յեղած սորտերից տարբեր՝ իրենց ձևով,
գույնով, աճեցողությամբ, վորոնք տիրող մեծություն ասպարի-
զում պետք է հաղթող հանդիսանային:

Ահա այդպիսի բույսեր եր բուծում Լյուտեր Բերբանկն Ամե-
րիկայի զարգացած կապիտալիզմի միջավայրում:

Սակայն, ճանաչելով Բերբանկի տված անմիջական նվա-
ճումները, ամերիկյան միջավայրը չեր ճանաչում նրա առաջա-
վոր, հեղափոխական դերը նոր ձևի բույսեր ստանալու ասպարի-
զում: Բերբանկը բացարձակ կերպով համարում եր իրեն Դար-
վինի ուսմունքի հետևորդը և հրաժարվում եր իր աշխատանքի
հյուսիսային բացատրել կրոնական պահանջների համապատասխան:
Բերբանկի ամբողջ աշխատանքը խփում եր կրոնին, փշրում նրա
հիմունքները բուսական աշխարհի զարգացման մասին, վորի
պատճառով նա իր հայրենիքում մեծ արհամարհանքի արժանացավ:
Բերբանկը չփոխեց իր այդ հայացքները մինչև մահը:

1897

Թվին Ամերիկայում կայացավ Կանադայի ֆերմեր-
ների և մասնագետ պտղարույնների միացյալ համագումարը,
վորտեղ պրոֆեսոր Սաունդերսը նշեց, վոր բոլոր յեվրոպական
և ամերիկյան պտղատու բույսերը Կանադայում ցրտահարվեցին,
բացառութեամբ բալի «Պտղավետ» տեսակի, վորը բերված և Կոդ-
լովից: Նույն համագումարը շատ բարձր գնահատական տվեց
այդ սորտին, մինչդեռ Ամերիկայի շովինիստները, կատաղած
այդ համագումարի վորոշումներից, զրկեցին պրոֆեսոր Սաուն-
դերսին համալսարանի ամբիոնի վարիչի պաշտոնից, պահանջե-
լով բալի այդ սորտը համարել տեղական՝ ամերիկյան:

Չնայած դրան, «Միչուրիսի պտղավետ»-ը մնում և վորպես
բալի միակ աշխարհահռչակ սորտը, վորը և՛ շատ բերքատու յե,
և՛ ցրտադիմացկուն, և՛ հրաշալի, համեղ պտուղներ ունի. այդ
սորտը վաղուց տարածված և ամբողջ Կանադայում վորպես ա-
ռաջնակարգ սորտ: Մեղ մոտ նա հրաշալի յե աճում և՛ Սմոլին-
սկում, և՛ Վոլոգդայում, և՛ այլ հյուսիսային յերկրներում:

Ամերիկայի հողագործութեան դեպարտամենտի գործիչներն
այն ժամանակ զգում էին, վոր Կոդլովում ձեվակերպվում, դար-
գանում էին աշխատանքի նոր մեթոդներ, վորոնք կոգնեն նո-
րանոր բույսեր ստանալու գործին:

Յեվ շատ շուտով Միչուրիսն ստանում և Ամերիկայից մի
գեղեցիկ ծրար, վորի մեջ նույնպիսի գեղեցիկ հրավիրատուսում
գրված էր.

«Փորձեր կաղմակերպելու համար ձեզ՝ ընդարձակ տնկարաններ

2104
7156
5001

Միչուրիսյան բերեսու

հհատկացվեն զանազան լայնություններում, ինչպես ցույց կառք դուք: Տնկարաններում կառքավորվեն այնպիսի լաբորատորիաներ, ինչպիսիք անհրաժեշտ կհամարեք Դուք: Ձեզ կտրվեն այնքան բանվորներ, ոգնականներ, աշակերտներ, վորքան կպահանջեն աշխատանքի թափն ու ծավալը: Ձեր տնորինություն կհանձնվի, վորպես սեփականություն, մի շոգենամ: Ռուսաստանից կփոխադրվեն ձեր բոլոր բույսերը, ամբողջ գույքը: այն ամենը, ինչ վոր մատնացույց կանեք դուք: Ձեզ հնարավորություն կտրվի բույսեր ձեռք բերել յերկրագնդի բոլոր անկյուններից: Յեվ ձեզ անձամբ կտրվի 8000 գոլար ոռճիկ:

Յեվ չնայած նրան, վոր Միչուրինը վոչ մի ոժանդակություն չեր ստանում ուսուսական կառավարությունից, կիսաքաղց դրություն մեջ հաղիվ եր պահպանում իր բնատանքի գոյությունը, նա շարունակեց աշխատել այդ ծանր միջավայրում:

Վաճառել իր աշխատանքի արդյունքները, վորոնք ձեռք եյին բերված յերկարատե, համառ ջանքերով, զրկանքի ու արհամարանքի ծանր պայմաններում—նա չհամաձայնեց:

Սմերիկյան կառավարության կողմից Միչուրինին ուղարկված առաջարկը հայտնի գարձավ ուս ցարական գործիչներին, և հանկարծ ուս կառավարության կողմից Միչուրինին այցելելով մի գնդապետ՝ ասում է.

— Ձեզ, պարոն Միչուրին, ամերիկյան դեպարտամենտն ունարկել է մի առաջարկ, բայց... բայց Դուք հաղվի կառնեք, վոր հայրենասիրությունը, ազգային զգացմունքները Ձեզ չեն թույլ տա թողնել Ռուսաստանը...

— Յես մտադիր չեմ Սմերիկյան մեկնել, — ասաց Միչուրինը, — բայց վոչ թե հայրենասիրության պատճառով. յես չեմ կարող վաճառել իմ յերկարամյա զրկանքներով ձեռք բերած աշխատանքի արդյունքները, կշարունակեմ աշխատել նույն զրկանքներին պայմաններում:

Վորպես հակակշիռ Սմերիկայի առաջարկին, շատ շատով Միչուրինն ստացավ յերկու շքանշան ցարական կառավարությունից, վորոնցից մեկը՝ «Յ-րդ աստիճանի, սուրբ Աննայի անվան»: Միաժամանակ նրան առաջարկեցին հոգադործության դեպարտամենտում չինովնիկի պաշտոն:

Սակայն Միչուրինը հրաժարվեց ցարական կառավարության այդ առաջարկից, և անհրաժեշտ ամերիկյան կառավարության խորամանկ հրավերով անփոփոխ Յարական կողովումն էլ

կառավարութիւնը վոչ մի ոժանդակութիւն կամ հոգատա-
րութիւն չէր ցուցարեքում դեպի Միչուրինի գործունեութիւնը,
և արդեն ծերացած հասակում ել մեծ պտղաբուծի ստիպւած եր-
սեփական ուժերով մշակել, խնամել իր տնկարանը: Վոչ մի հրա-
տարակչութիւն չեւ անդամ չէր ուզում Միչուրինի աշխատանք-
ներէ հրատարակման մասին, իսկ առաջ չինովնիկները վորոշում
եյին կայացնում ընդ կերպով դրավել Միչուրինի տնկարանը՝
այդ հողամասում քաղաքի պահանջներէ համար բանջարեղեն բու-
ծելու նպատակով:

1915 թվականին Միչուրինն իր որստետրում գրում է.
«Յեւ ի՞նչ՝ վորպես արդւունք իմ բազմամյա համառ աշխատան-
քի, բույսերի շատ, ըստ յերևույթին արժեքավոր, նոր սորտեր
ստանալուց հետո, համարյա վոչ մի ուշադրութիւն հասարակու-
թյան և ավելի քիչ՝ կառավարութեան կողմից, չնայած
այդ առթիւ իմ արած բազմաթիւ դիմումներին: Իսկ նյութական
աջակցութեան մասին խոսելն անգամ ավելորդ է: Յեւ ահա
երջ ի վերջո գործը վոչնչանում է, տնկարանն անխնամ է մնա-
ել, նոր տեսակներէ յերկու յերրորդ մասը մասամբ վոչնչանում,
կորչում է՝ պատշաճ խնամք չլինելու և ազատ տեղ պակասելու
պատճառով, մասամբ ել ցիր ու ցան է յեղել Ռուսաստանի ու
արտասահմանի զանազան գնորդների մեջ, վորտեղից կվերադառ-
նան մեզ մոտ այլ անուններով: Իմ յեռանդն ու առողջութիւնը
թուլացել է և կամա-ակամա ստիպւած եմ հրաժարվել իմ սիրած
գործից, ու թեպետ աստիճանաբար (վորովհետև շատ տունկեր
դեռ նոր են մտնում պտղատուութեան շրջանը), այնուհանդերձ
բոլորովին վերջ տալ գործին»:

Պատերազմի ավերիչ տարիներին հաջորդում են փետրվա-
րյան հեղափոխութեան ծանր ամիսները: Ժամանակավոր կառա-
վարութեան միևսորներն արդեն վորոշել եյին ձեռք դցել կող-
ովի միակ հրապուրիչ կանաչադարձ անկյունը՝ Միչուրինի հազ-
վագյուտ տնկարանը՝ զրոսավայրի վերածելու համար:

Քաղաքացիական կռիւներէ ժամանակ Միչուրինի տնկա-
րանը վորտնատակ արալ սպիտակ բանդիտների հեծելազորը, վորն
իր հետ տարալ նաև տնկարանը պաշտպանող փալարերը՝ ազ-
մական պաշտպանութեան համար: Այգում մնաց Միչուրինը բոլո-
րովին մենակ և որ ու գիշեր պահպանում եր սեփական բույ-
սերն ավերածութիւնից:

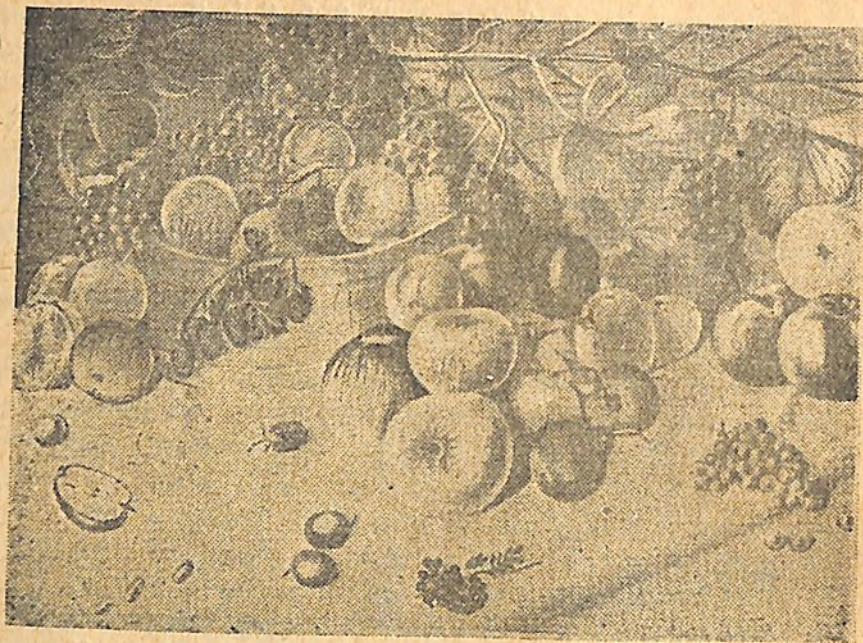
1917 թվականն է:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը, վորպես ժիկայծակ՝ ձեղ-
քեց մաայլ, խավարած մթնոլորտը և ազատեց Միչուրինի այդ
թանկարժեք տնկարանը վոչնչացումից:

Առաջին իսկ որերից խորհրդային կառավարութիւնը նշա-
նակում է Միչուրինին միութենական Հողժողովման լիազոր՝
սեկեկցիոն աշխատանքի գծով: 1921 թվականին նրան հաւակց-
նում են նախկին «Տրոյկիյ» վանքի բոլոր հողամասերը՝ փորձ-
նական աշխատանքի համար: Այդ առաջին տարիներին կազմա-
կերպչական ամբողջ աշխատանքը կատարում եր Միչուրինի մոտ
յեկած, Կարմիր Բանակից նոր վերադարձած ընկեր Գորշ-
կովը:

Նա վորտի կանգնեցրեց տնկարանը, նոր միջոցներ ստա-
ցալ կառավարութիւնից, նոր հնարավորութիւններ ստեղծեց
Միչուրինի աշխատանքների ծավալման համար. նա մինչև այժմ
եւ մնում է վորպես Միչուրինի ամենամոտ ոգնականներից մեկը:

1922 թվականին, յերբ խորհրդային յերկրը դեռ իր լար-
ված ուժերով պաշտպանվում եր արաքին և ներքին թշնամիների
վառնդից, յերբ տիրող ռազմական պայմաններում պետք եր
խնայել հացի յուրաքանչյուր կտորը, ազատել յերկրը քաղցից,
տանձի, խնձորի, սոցիալիստական պտղաբուծութիւն ստեղծելու
մասին դեռևս մտածել անհնար եր...

ՄԻՋՈՒՐԻՆԻ ՍՏԱՅԱՍԾ ՇԻՐՈՒԴ ՊՏՈՒՂՆԵՐԸ

Նույն ժամանակ Մոսկվայում ընկեր Լիժնի սեղանի վրա ազդմական ճակատից ստացված տեղեկությունների հետ միասին՝ փոփոխ ելին հետազոտելը, վորոնք հաղորդում ելին, թե ինչքան հաց և ստանում Մոսկվան, Լենինգրադը, ազդմական կենտրոնները, թե ինչպես և ընթանում պրոլետարիատի հաղթանակը բոլոր գիրքերում... Դրությունը լուրջ եր...

Յեւ այդ որերին Լենինը կարդաց Հարվուդի «Վերափոխված յերկիր» գիրքը, վորում հիշատակված եր ամերիկացի հոշակավոր պողարույժ Լյուտեր Բերբանկի աշխատանքների մասին:

— Բայց միթե չկան այդպիսի մարդիկ մեզ մոտ, մեր յերկրում, — ասաց Լենինը գիրքը կարդալուց հետո:

Շուտով Լենինն իմացավ, վոր մենք ունենք մեր սեփական ազգի հանճարեղ փորձարարը՝ նորանոր բույսեր ստեղծող Միչուրինը, վորը տասնյակ տարիների ընթացքում տվել եսոր բույսեր ստանալու ուղղությամբ շատ ավելի բան, քան Բերբանկը, սա-

կայն նրան Ռուսաստանում չգիտեյին վոչ միայն լաշն մասսաները, նրա մասին չգիտեյին և չեյին ճանաչում անգամ բուսաբանության ասպարիզում աշխատող մասնագետներից շատերը:

Լենինն առաջինն իմացավ Միչուրինի մասին, և անմիջապես, նույն 1922 թվականի փետրվարի 8-ին Տամբովի նահանգական գործկոմը Միւթենական Ժողկոմխորհից ստանում և հետևյալ հեռագրերը՝

«Կուլտուրական բույսերի նոր սորտեր ստանալու փորձերը պետական հսկայական նշանակութուն ունեն: Շտապ ուղարկեցեք ղեկուցում Միչուրինի փորձերի և աշխատանքի մասին, Ժողկոմխորհի նախագահ ընկ. Լենինին ղեկուցելու համար»:

Լենինը մեծ հրճվանքով եր ծանոթանում Միչուրինի աշխատանքներին, նրա նոր բույսերի հետ. նա այն ժամանակ, քաղցի աւ ավերածության որերին անգամ տեսնում եր այդ աշխատանքներին հսկայական նշանակութունն սպագայի. նոր սոցիալիստական յերկրի վերափոխման համար: Յեւ զարմանալի չե, վոր պրոփետրիատի հաճաքեղ ղեկավարը հայտաբերեց Միչուրինին, կյանքի բերեց այն արժեքավորը, թանկագինը, վորն անցյալում տասնյակ տարիների ընթացքում կորստի և վոչնչացման եր դատապարտված:

Հետագայում ել Լենինը շարունակում եր հետաքրքրվել Միչուրինի աշխատանքներով. այնուհետև տեղաբանն ևս հաճախում ընկ. Կալինինը և կառավարության անդամներից շատերը:

Պետք եր տմրացնել այդ նվաճումները, պետք եր նոր հնարավորություններ ստեղծել խորհրդային յերկրի վերափոխման համար: 1923 թվականին Միչուրինի տեղաբանը հայտարարվեց համալուծենական նշանակութուն ունեցող տեղաբան: Նույն համալուծենական նշանակութուն ունեցող տեղաբան: Մոսկվայի թվականին Միչուրինի պողատու սորտերի նմուշները Մոսկվայի համալուծենական ցուցահանդեսում հրաշալի գնահատական ստացան, և Միչուրինին տրվեց բարձրագույն պարգև:

1925 թվականին տոնվեց Միչուրինի գործունեության հիսնամյակը. կառավարութունը նրան պարգևատրեց կարմիր առաջի շքանշանով:

Այդ ժամանակվանից նրա փորձական աշխատանքների բազայի վրա կազմակերպվեց Համալուծենական Սեկեցիոն Գեներալական Կայանը, վորպես միակ նման գիտական հաստատութունը Միւթյան մեջ, իսկ Միչուրինը նշանակվեց նրա ցմահ գլխավորը:

ցահանդեսում ամերիկացիները մեծ վոդեորուժյամբ ելին պատմում, թե ինչպես շնորհիվ միջուրինյան և սիրիրական սորաների, նրանց հաջողվեց հաղարավոր հեկտարների վրա նոր պաղարուծական ֆերմաներ կազմակերպել այն յերկրում՝ վորտեղ բացակայել և պտղաբուծութունը:

Հարգելի ակադեմիկոսը մեծ բավականությամբ լսեց այդ մասին, ամեն կերպ աշխատելով հարաահայտել իր հետաքրքրությունը:

— Սակայն պատմեցեք մեզ, պարոն, ձեր հանճարեղ Միջուրինի նոր աշխատանքների մասին, — գիմեցին նրան Ամերիկայի մասնագետները, անկեղծ ցանկություն ունենալով լսել մեծ պտղաբուծի նոր նվաճումների մասին:

Պատասխան տեղի չունեցավ:

— Վորքսին դադարեցա՞նք երգուք, բուսաներդ, — նկատեցին ամերիկացիները, չկասկածելով, վոր մեր մասնագետը թագցնում և իր գիտելիքները Միջուրինի մասին:

Մինչդեռ ակադեմիկոսն անչափ շփոթված էր, վորովհետև այն ժամանակ Միջուրինի մասին նա վոչինչ չգիտեր:

Ցուցահանդեսի առթիվ ամերիկացիները կազմակերպել էին ճոխ ճաշկերույթ. սեղանի վրա շատ բազմաթիվ, գեղեցիկ մրգերի շարքում մեր ակադեմիկոսի ուշադրությունը գրավեց խնձորի մի սորո, վորի շատ խոշոր, վոսկեգոծ պտուղները աչքի էլին ընկնում գեղեցկությամբ ու բուրմունքով, այդ սորոն խորհրդային հայրենիքում տարածելու նպատակով ակադեմիկոսը խնդրեց մի քանի սերմեր ու կտրոններ:

Ամերիկացիներն ուրախությամբ նվերեցին, սակայն հայտնեցին, վոր այդ սորոն — միջուրինյան «Ցունտուկիսանոց Անտոնովկան» և

Ահա այն ուղին, վորով ցանկապատված պարտեղը հասավ համաշխարհային տնկարանի աստիճանին:

1932

թ. դարնանը մենք՝ մի խումբ ասպիրանտներս շրջապատեցինք Իվան Վլադիմիրովիչին այն տաղավարում, վորտեղ նա միշտ ընդունում էր առանձնապես յերիտասարդ հյուրերին:

Միջուրինը, անսահման կապ ունենալով հանգերձ խորհրդային և ոտարներկրյա բազմաթիվ գիտնականներին, կոլտնտեսական հսկայական մասսաների հետ, միշտ վորոշ թերահավատությամբ և վերաբերվում նրա տնկարանն այցելող առանձին, իրեն անծանոթ անձանց: Անսպառ էր նրա զրույցը հատկապես այն յերիտասարդության հետ, վորը գալիս էր նրա մոտ՝ այդ հանճարեղ սելեկցիոներին, հրաշալի ծերունուց նրա փորձը, գիտելիքները սովորելու անկեղծ մտազրույթյամբ:

Իվան Վլադիմիրովիչն այս անգամ ևս շատ սիրալիր ու անկեղծ էր դեպի մեզ: Դիմելով մեզ, նա ասաց՝

— Դուք յերջանիկ եք, ընկերներ, վոր տպրում եք այսպիսի հրաշալի դարաշրջանում: Յես ահա 78 տարի յեմ ապրել, բայց միայն այժմ և ծավալվում իմ իսկական կյանքը՝ բեղմնավոր, ստեղծագործական աշխատանքը՝ հոգուտ անծայրածիր խորհրդային յերկրի բազմամիլիոն աշխատավորության:

— Յես այլևս յերկար չեմ ապրելու, — շարունակեց ծերունին, — բայց ձեր՝ խորհրդային յերիտասարդության առաջ հրաշալի գործի անսահման ասպարեզ և բացվում:

Յեկ Իվան Վլադիմիրովիչն սկսեց վոգեվորությամբ պատմել մեզ իր աշխատանքի սկզբնական շրջանի մասին, թե ինչպես յերկար ու ձիգ տարիներ գոյություն ունեցող ասորտիմենտի

ԻՎԱՆ ՎԼԱԴԻՄԻՐՈՎԻՍ ՄԻՋՈՒՐՆԻՆԸ ՇԱՏ Ե ՍԻՐՈՒՄ ՅԵՐԵԱՆԵՐԻՆ

մեջ պաղատունների լավագույն սորոսերն է փնտռել հյուսիսում: Ծերունին վոչ առանց հուզմունքի ցույց էր տալիս մեզ պաղատունների առևտրական հին սորոսերը՝ մանր, անհրապույժ պտուղներով, հին ալգեկործոթյան այդ խղճուկ, «ապրերին» ֆնացորդները: Յեվ հենց այդտեղ էլ համարյա մանկական հրճվանքով, ցույց էր տալիս «Կանդիլ Կիտայկայի», «Շաֆրան Կիտայկայի» հիբրիդ խնձորենիները, «Բերե Զիմնյայա» տանձենին, վորոնք գուցեված էյին փարթամ, սպիտակ ծաղիկներով, հիբրիդներ, վորոնք ցարական իշխանություն ժամանակ չեյին կարող ընդունելություն գտնել և վորոնց, ինչպես հաղորդեց Միչուրինը, «ապրերինի ծնվածներ» էյին անվանում:

Իվան Վլադիմիրովիչն իր տնկարանի բաղամթիվ ուրյեկտ-

ների միջոցով մեզ ծանոթացնում էր այնպիսի բույսերի, վորոնք մենք վոչ մի այլ տեղ չեյինք կարող տեսնել: Դրանք էյին՝ չինական ու ճապոնական բալերը, դրանք իբար հետ և ռուսական բալերի հետ տրամախաչելուց ստացված հիբրիդները, մոնղոլական սալորները, տրամախաչումով նրանցից ստացված նոր բույսերը: Իվան Վլադիմիրովիչը վարժվել էր բուսական ալխարհի ամենաբաղմապիսի այն ձևափոխություններին, վորոնք ստացվում էյին տարբեր ձևերի տրամախաչումից: Յերկար ժամեր շարունակ նրա աչքի առջև ծնվել ու ձևավորվել էյին նոր բույսեր, ուստի նա մեծագույն հրճվանքով ցույց էր տալիս իր յուրաքանչյուր զավակը՝ հիբրիդը:

«Սովորեցեք դիտել աշխարհը՝ նրա անընդհատ շարժման, դարգացման, ձևակերպման պրոցեսում, ինչպես սովորեցրել են մեզ Մարքսը, Ենգելսը, Լենինը,—ասում էր դիմելով մեզ Իվան Վլադիմիրովիչը,—մի պատկերացրեք քաբացած, անշարժ ձևեր—բնության մեջ այդպիսի գոյություն չունեն: Յեվ այդ ձևերի փոփոխման լավագույն վարպետը՝ ինքը բնությունն է, մարդը՝ նրանից պետք է սովորի»:

Յեվ բնությունից յուրացված այդ մեթոդով՝ հիմնական, հիբրիդացման մեթոդով Միչուրինը ստեղծել է սորոսերի այդ բաղմապիսությունը, ավելի քան 350 սորոս:

Այդ որն աշխարհը ապրեցնում էր մեզ Միչուրինը՝ մեկը մյուսի հետևից ցույց տալով այնպիսի «հարավայիններ», ինչպիսիք են՝ «խցանի ծառը», «քաղցր շագանակը», դեղձի ու նուշի հիբրիդը, յերկի և մորի հիբրիդը: Յեվ վորքան փարթամ էյին աճում այդ բոլոր բույսերը հյուսիսում:

Փոքրիկ շնիկը, վորն ըստ յերևույթին վարժվել էր այդպիսի դրոսանքների, աշխուժորեն ուղեկցում էր ծերունուն՝ տնկարանում, վոչ մի քայլ հետ չմնալով նրանից:

Այդ պահին Իվան Վլադիմիրովիչի մոտ վաղեց բանվորի մի փոքրիկ աղջիկ և մի ծաղիկփունջ մեկնեց նրան: Ծերունին, բարեսրտորեն ժպտալով՝ վերցրեց ծաղիկները, գրպանից հանեց մի խնձոր և տվեց աղջկան՝ համբուրելով նրա ձեռքը: Միչուրինի կողմից մեզ ուղեկցող աշխատակիցը պատմեց, թե վորքան խորն է սիրում Միչուրինը յերեխաներին:

—Զեք հոգնել, Իվան Վլադիմիրովիչ,—դիմեց Միչուրինին նրա մոտ-ոգնական Պավել Նիկանորովիչ Յակովլևիվը, անհանգստանալով ծերունու յերկարատև, աշխուժ գրույցների համար:

—Յերիտասարդութեան հետ մարդ յերբեք չի հոգնի,—հանաքի տվեց Միշուրինը և դիմելով նրան, խնդրեց՝

—Պաշտ, ցույց տուր ընկերներին մեր ծաղիկները։

Ընկեր Յակովլևիլը, տնկարանի մի այլ անկյունում մեղ ցույց տվեց «մանիշակակերպ շուշանի» հրաշալի թփերը, վորոնք ունեյին շուշանի բաց-դեղնավուն, խոշոր ծաղիկներ՝ մանուշակի հոտով։ Նա ցույց տվեց մեղ «պարտեզի հասմիկը», վորից յեղակի հոտ եր բուրում և Միշուրինի ստեղծած ուրիշ շատ հրաշալի ծաղիկներ։

—1913 թվականին, հոլանդացիները մի թուփ մանուշակակերպ շուշանի համար տալիս եյին քսան հաղար դոլար, պայմանով վոր վոչ մի այլ յերկրում ինչպե՞ս և Ռուսաստանում չըվաճառվի այդ ծաղիկը, սակայն Միշուրինը չհամաձայնեց,—հաշտեց մեղ ընկեր Յակովլևիլը։

Յերկար ժամանակ ծանոթանալով Միշուրինի տնկարանի հմայիչ բույսերին՝ մենք այս անգամ ևս վերադարձանք նոր գիտելիքներ ու տպավորութեաններ մի հսկայական սպառնով։ Այս անգամ ևս մենք հեռանում եյինք՝ մեր տեսածների ուժեղ տպավորութեան տակ։ Մեզանից ամեն մեկը դեռ այն ժամանակ սեփական պլաններ եր կառուցում բնութեանը վերափոխելու, նոր, հրաշալի բույսեր ստեղծելու համար։ Մեր ականջին շարունակ հնչում եյին հմայիչ ձերուհու խոսքերը՝

«Մեք եպոստայում հետաքրքիր ե տպել յեվ աւելատեկ»։

* *

1934 թվականի սեպտեմբերի 20-ին պրոլետարական յերկրը տոնեց մեծ սելեկցիոներ-պտղաբույծի աշխատանքի 60-ամյա հորեկյանը։

Միութեան ծայրամասերից Միշուրինսկ եյին հավաքվել ավելի քան 2000 պատվիրակ՝ Հեռավոր Սիբիրից, Միջին Ասիայի հանրապետութեաններից, Ուկրաինայից, Հյուսիս- Կովկասից, Անդրկովկասից։

Արդեն 80-ամյա ձերուհին հաղիվ եր կարողանում արտահայտել այն անսահման ուրախութեան ու յերախտամիտութեանը, վորն զգում եր նա կուսակցութեան, խորհրդային կառավարութեան հանդեպ։

Լուսարձակներն ամեն կողմից շողջողում եյին դահլիճում. հանդիսավոր նիստի նախագահութեան շարքում նստած ձերուհու գունատ դեմքը շատ վրդոված եր ու անհանգիստ, յերբ նա հազիվ լսելի ձայնով ասաց.

— Իմ 60-ամյա աշխատանքից 43 տարին յես անց եմ կացրել ցարիզմի դաժան միջավայրում, արհամարհանքի և ծաղրանքի միջոցով։ Միակ ցանկութեանը, վոր ունեմ յես, այն ե, վոր իմ միտումը եր Միութեանի հիմնադրումը, յոր բույսերը՝ հիբրիդները տարածվեն կոլտնտեսութեաններում, յոր հետնապետութեաններում, իմ մեթոդներն ոգտագործվել Միութեանի տարեք մասերում։ Ել ավելի ավագուն սորտեր ստանալու համար։ Յես ստացա խորհրդային կառավարութեանից այն ամենը, ինչ վոր հարկավոր ե իմ աշխատանքի համար, վորի մասին եր, ինչ վոր յերազեկ անգամ չեյի կարող, և այդ բոլորը շնորհիվ կոմունիստական կուսակցութեան և նրա հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Սալիխի,—դոդոգուն, հաղիվ լսելի ձայնով վերջացրեց իր յեղույթն իման Վլադիմիրովիչը։

Այդ հորեկյանը միաժամանակ նաև ամբողջ խորհրդային գիտութեան անժխտելի հաղթանակի հորեկյանն եր, վորին արձագանքեցին Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Անգլիան, Գերմանիան, Ավստրիան և այլ յերկրներ։

Ամերիկայի Հարավային Դակոտայից հորեկյանին մասնակցում եր հռչակավոր պտղաբույծ՝ դոկտոր Հոմսեր, վորը վողջուներով Միշուրինին ասաց.

—Յես ճանաչում եմ Միշուրինին բավականին յերկար տարիների ընթացքում. յես արդեն յոթերորդ անգամ եմ զախութեանից, կրկին ու կրկին եմ ուզում վերադառնալ այս յերկրը։

—Չափազանց մեծ են Միշուրինի նվաճումները,—շարունակում եր դոկտոր Հոմսերը,— և նրանց մասին Ամերիկյան և խորհրդային մասագիտութեան Մենք վստահ ենք, վոր ամերիկյան և խորհրդային մասագիտաների միացյալ աշխատանքներն ել ավելի արդյունավետ կլինեն, և այդ միասնական սելեկցիոն աշխատանքով պետք ե ստեղծել այն «միջազգային խնձորը», վորն իր մեջ պարունակելու յե ամերիկյան սորտերի պահուստակութեանը, միշուրինյան սորտերի ցրտադիմացկունութեանը և ֆրանսիական սորտերի համր. հուշով եմ, վոր այդ մեղ կհաջողվի,—վերջացում ե վողջույնի խոսքը ամերիկացի Հանսերը։

Այն, Միշուրինին ճանաչում են համաշխարհային գիտութեան առաջավոր գործիչները։ Ավստրիայի Այգեգործական Փորձակայանի հայտնի մասնագետ պրոֆեսոր Յվեյդեկտն իր նամակում, վորն ուղարկված ե «Սոցիալիստական Գյուղատնտեսութեան» թերթի խմբագրութեանը, հորեկյանի աթիվ ասում ե՝

«Այն, ինչ վոր ստեղծել է Միչուրինն իր համառ, հանճարեղ սեղեկցիոն աշխատանքով 60 տարվա յերկարատև ժամանակաշրջանում, այն, ինչ վոր հաջողվեց նրան ընդհանուր ոգտի համար լույս աշխարհ հանել ժառանգականության խորը դադունքները, վոչ միայն դարձավ այժմեյականության սեփականությունը, այլև ժողովրդական տնտեսական և գիտական մեծ նշանակություն է ունենալու ապագայում:

Մի այլ բնագավառ, վորտեղ Միչուրինի աշխատանքը խոր հետք է թողել, դա գիտա-սեղեկցիոն բնագավառն է: Այստեղ հանճարեղ պրակտիկը նրբորեն, յես կասեյի՝ բնագրաբար գործադրելով գիտելիքներն իր բույսերի վրա, հասցրել է նրանց չլսված պտղաբերության:

Բայց հենց այդպես պետք է լինի սեղեկցիոն աշխատանքի ուղին, վորպեսզի նա չվերածվի տեսական, ժաթեմատիկական խորթ խաղի:

Մատնացույց անելով պատվաստակալի մեծ ազդեցությունը պատվաստացվի վրա և ընդհակառակը, մենտորների իր սխտեմով, Միչուրինը հերքեց բոլոր հին դոգմաները և մատնանշեց այն պրակտիկությունը, վորն առանձնապես տեղի ունի բույսի մատղաշ որդանիզմում:

Միչուրինին հաջողվեց նոր ուղի հարթել ժառանգականության գիտության համար, վորն այսուհետև պարտավոր է հաշվի առնել նրա ամբողջ աշխատանքը: Հարկավոր է նրա կուտակած փաստական նյութն ուսումնասիրել, համաձայնեցնել մինչև այժմ գոյություն ունեցող կարծիքների հետ և յեթե անհրաժեշտ է, պետք է նրանով ուղղել գոյություն ունեցող տեսությունը:

Այդպես, հանճարեղ պրակտիկը դարձավ գիտության մի առաջնորդ, մի գիտություն, վորը խոնարհում է նրա առաջ շնորհակալությամբ ու հարգանքով:

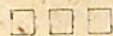
ԽՍՀՄ-ն կարող է պարծենալ, վոր Միչուրինն իր ծեր հասկում դեռ շարունակում է աշխատել: Նրա անունն ընդմիշտ կհավերժանա ժողովրդական տնտեսության ու գիտության վոսկե մատյանում».— Միչուրինի մասին այդպես արտահայտվեցին առաջավոր մասնագետները Գերմանիայից, Անգլիայից, Չեխո-Սլովակիայից, իսկ խորհրդային յերկրում այդ հոբելյանը վերածվեց իբրեք համամիութենական տոնի՝ հանուն սոցիալիստական պտղաբուծության զարգացման:

Հոբելյանի առթիվ Իվան Վլադիմիրովիչ Միչուրինն ընկ. ՄՏԱԼԻՆԻՑ ստացավ հետեյալ հեռագիրը.

«Մրտանց վոդյունում եմ ձեզ, Իվան Վլադիմիրովիչ, այն բեղմնավոր աշխատանքի վարսունամյակի առթիվ, վոր կատարել եմ Գուգ հոգուս մեր մեծ հայրենիքի:

Առաջուրյուն յեվ նորանոր հաջողություններ եմ ցանկանում Ձեզ՝ այգեգործության վերակառուցման գործում: Ամուր սեղմում եմ Ձեր ձեռքը»:

Ի. ՄՏԱԼԻՆ

Անիվերսալ, այսինքն՝ հողային-կլիմայական բոլոր պայ-
մաններում աճեցնելու համար պիտանի սորտեր չկան,—ասում է
Ի. Վ. Միչուրինը,—Ֆրանսիական սորտերը չեն կարող աճել վոչ
միայն Մոսկվայի մարզում, այլև նույնիսկ Ուկրաինայում: Դրի-
մի սորտերը չեն կարող աճել Մազնիրոգորսկում, ինչպես և իմ
սորտերը՝ Արևիկայում: Դրա փոխարեն յես առաջարկեմ եմ և
առաջարկում եմ յուրաքանչյուր առանձին տեղի համար ստեղ-
ծել սեփական սորտեր:

Ուրեմն տիրապետելով սորտն աճեցնելու մեթոդին, պետք
է լավագույն սորտեր ստեղծել Միության բոլոր մասերում:
Պետք է լայնորեն ոգտագործել վայրի ու կուլտուրական բույսե-
րի գոյություն ունեցող ֆոնդը, աշխատանքը պետք է կազմա-
կերպել այնպես, վոր նորանոր պտղատու բույսեր ստեղծելու
գործին բացի մասնագետներից, ներգրավվեն տասնյակ ու հա-
րյուր հազարավոր լավագույն կուլտուրատերեր:

Կարող ենք պնդել, վոր մեզ մոտ, Խորհրդային Հայաստա-
նում լավագույն պտղատու բույսերի հայտաբերման, նորանոր
դիմացվուն պտղատու սորտեր ստանալու գործն արդեն կատար-
ված է, վոր մենք լրիվ ոգտագործում ենք մեր յերկրի թե՛ կուլ-
տուրական և թե՛ վայրենի պտղատու բույսերի անսահման հարը-
տությունները:

Իհարկե վոչ:

Մինչև հեղափոխական պտղաբուծությունից մենք ստացանք
մանր, ցրված այգիներ, վորոնք ունեն պտղատու տեսակների և

սորտերի խառը դասավորում, համապատասխան ագրոձեռնար-
կումների բացակայություն, վորի պատճառով և շատ պիտանի
սորտեր դառնում էին անպետք, կորցնում էին իրենց կուլտու-
րական հատկանիշները, բերքատվությունը: Նույն դրության մեջ
էին նախկին Ռուսաստանի 650 հազար հեկտար այգիները, վո-
րոնց 30%-ն ավերված էր իմպերիալիստական և քաղաքացիա-
կան կռիվների ժամանակ:

Յիրուցան պտղաբուծական տնտեսությունները, վորոնց
մեծ մասը գտնվում էր կալվածատիրական ու վաճառական
հոգեբուծում, վոչ մի կերպ չէին կարող ապահովել մրգերի անհրա-
ժեշտ քանակը լայն սպառման համար:

Իհարկության և աշխատավորության համար պտուղները
մնում էին վորպես շքեղության առարկա:

Սոցիալիստական շինարարության հետ աճեց և՛ պտղաբու-
ծությունը. 1934 թվականին Միության մեջ արդեն ունեյինք
1200 հազար հեկտար այգի, վորի ճնշող մասը գտնվում է սոցիա-
լիստական հատվածում և ապահովում է պտուղների ապրան-
քային արտադրանքը: Դրա հետ միասին տեղի ունեցավ նաեւ
պտղաբուծական տնտեսությունների կենտրոնացումն արդյունա-
բերական վայրերում, վորն զգալի չափով ապահովում է տեղա-
կան թարմ պտուղների մատակարարումը բանվորական վայրերին:

Սոցիալիստական պտղաբուծության զարգացումը պահան-
ջեց նաեւ մի շարք մասնագիտական խնդիրների վերանայումը,
չնայն զրտական հիմնավորումը նոր տնտեսությունների կադ-
մակերպման համար, և Խորհրդային Միության մեջ դրվեց պլո-
դաբուծության, վորպես գիտության՝ հիմքը, վորն ունի արդեն
խոշոր նվաճումները: Դրանք են՝ 1) պտղաբուծական շրջան-
ների ուսումնասիրումը. 2) այդ շրջանների համար պտղատու
կուլտուրաների ամենալավ սորտերի ու տեսակների սահմանումը,
յեղնելով ժողտնտեսության առաջադրանքից և տեղական պայ-
մանների պահանջից. 3) այդ սորտերի լրիվ բնութագիրը մի-
մյանց փոշոտելու նկատմամբ, վորը շատ կարևոր է բերքատվու-
թյան բարձրացման տեսակետից. 4) անհրաժեշտ ագրոտեխնի-
կական ձեռնարկումների սահմանումն առանձին շրջանների հա-
մար՝ ծառերի ձևավորման սխեման, խնամքը, հողի մշակության,
մար՝ ծառերի ձևավորման սխեման, խնամքը, հողի մշակության,
պարարտացման ձևերը և այլն. 5) պտղաբուծական տնտեսու-
թյունների զարգացման ձևերը, նրանց առանձին ճյուղերի պլա-
նավորումը:

Հայաստանի պտղաբուծությունը ևս արդեն ունի իր նվաճումները: Ներկայումս (առ 1/ VIII 34թ.) այգիների տարածությունը Հայաստանում (առանց խաղողների) հասնում է 9144 հեկտարի և հիմնականում կենտրոնացած է սոցիալիստական հատվածում:

Ունենալով կլիմայական և հողային շատ բազմազան պայմաններ, Հայաստանի տարրեր շրջանները հարուստ են տեղական շատ բարձրորակ պտուղների սորտերով, հիմնականում բաժարում են տեղի վերամշակող արդյունաբերության պահանջը և աշխատավորության մատակարարումը թարմ և վերամշակված պտուղներով:

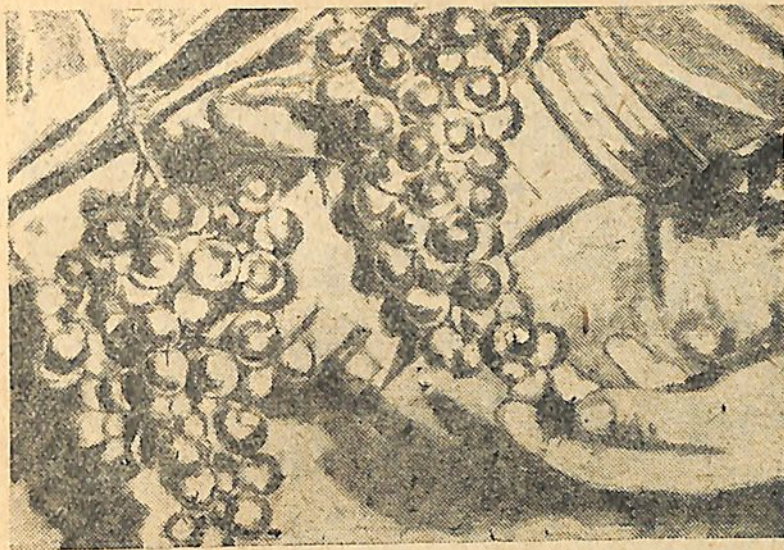
Կորիզավոր պտղատու տեսակները ներկայումս Հայաստանում կազմում են արդյունաբերական պտղաբուծության հիմնական բաղան, վորոնց զարգացման հիմնական շրջաններն են՝ կենտրոնական դաշտավայրում՝ Յերևանը, Ղամաբլուն, Աշտաբակը, Հոկտեմբերյանը, Վեդին, Կոտայքը, վորտեղ լայն զարգացում են ստանում հիմնականում դեղձը, ծիրանը, սալորը, մասամբ և կեռասը, տանձը, խնձորը: Այդ շրջաններում լայն չափերով են տարածված նաև ընկուզենին ու փշառը:

Սակայն պտղատու տեղական սորտերի բազմազանությունը դեռ լրիվ կերպով չի ապահովում Հայաստանի պտղաբուծությունը բարձրորակ սորտերով, քանի վոր վոչ բոլոր սորտերն են բավարարում արդյունաբերական տնկվածքների պահանջը:

Դյուղատնտեսների, կոմյերիտականների, կոլտնտեսական փորձարարների ջանքերով յեղած սորտերից պետք է ընտրել և ստանալ ավելի լավագույնները՝ այնպիսի սորտեր, վորոնք լինեն բարձր բերքատու, վաղ պտղաբերող, համեղ, խոշոր, գեղեցիկ պտուղներով, բայց միաժամանակ և դիմացկուն թե քամիների, թե սառնամանիքների և թե հիվանդությունների ու ֆլասատուների նկատմամբ:

Մեզ պետք են հատկապես՝ վերամշակման համար դեղձի ու ծիրանի այնպիսի սորտեր, վորոնց պտուղները լինեն քաղցր, հոտավետ, կորեկից անջատվող, կարծր միս ունեցող, մանր կորեկով և կորեկի քաղցր միջուկով — այնպիսի սորտեր, վորոնց պտուղն ունենա միապաղաղ գույն՝ մինչև կորեկը և վոր գլխավորն է՝ ստանալ գեղձի, ծիրանի, կեռասի, սալորի այնպիսի սորտեր, վորոնք լինեն լրիվ դիմացկուն խիստ ցրտերի նկատմամբ:

Մենք ունենք տեղական խաղողի շատ բազմազան ու բարձրորակ սորտեր, սակայն, դոյություն ունեցող բոլոր այդ տեղա-

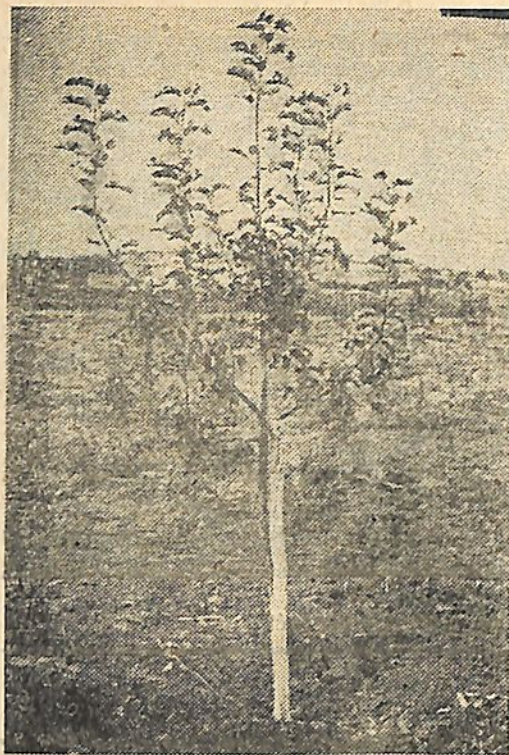

ՄԻՋՈՒԻՆՅԱՆ ՑՐՏԱԴԻՄԱՑՎՈՒՆ ԽԱՂՈՂԻ ՍՈՐՏԵՐԸ

կան սորտերն առանց ձմռանը թաղելու, խիստ տուժում են սառնամանիքներից: հսկայական աշխատանք է պահանջվում թիփերն աշնանը թաղելու և գարնանը բաց անելու համար, վորը և անհնար է դարձնում մեքենայացված աշխատանքը խաղողի այգիներում:

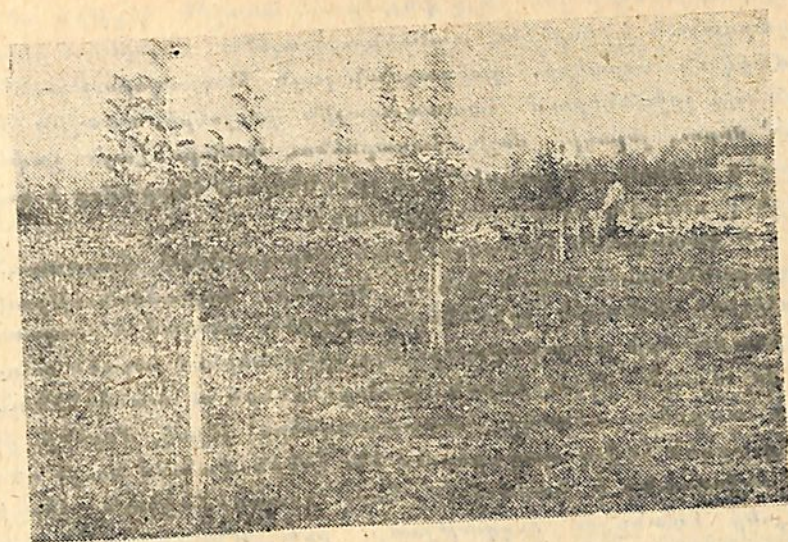
Մեզ պետք են նույնքան վորակյալ խաղողի այնպիսի սորտեր, վորոնք առանց թաղելու դիմանան ձմռան սառնամանիքներին, ինչպես դիմանում են խաղողի միջուրինյան սորտերը հյուսիսի ավելի բարձր սառնամանիքների պայմաններին:

Հայաստանում հնդավոր պտղատու տեսակի (տանձենի, խնձորենի) զարգացման հիմնական շրջանները գտնվում են նրա նախալեռնային գոտում՝ Կիրովականի, Շամշադինի, Ստեփանավանի, ԺՂևանի, Դիլիջանի շրջաններում, իսկ հարավային գոտում՝ Գորիսի, Ղափանի Միկոյանի շրջաններում, վորտեղ բացի հնդավոր տեսակներից, բավական լայն չափերով տարածված են նաև կոքիզավոր տեսակները (կեռաս, սալոր, ծիրան), իսկ նույն շրջանների ցածրադիր մասերում նաև մերձ-արևադարձային կուլտուրաները՝ թուզը, նուռը, նուշը և ընկուզիկը:

ՄԻԶՈՒՐԻՆՅԱՆ ՍՈՐՏԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ
(ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՏՈՒՄ)

Հատկապես մեծ նշանակություն ունի Հայաստանի դաշտավայրի և հարավային նախալեռնային շրջանների համար ընկուզենու մշակությունը: Այդ բոլոր շրջաններում ել կան ընկուզենու շատ ընտիր (յուղալից, բարակ կեղևով, բերքատու) սորտեր, վորոնք լայն չափով պետք և ոգտագործել նոր անկվածքների համար: Ունենալով հսկայական հնարավորություններ, մենք դեռ շատ քիչ աշխատանք ենք կատարել հատապտուղների զարգացման բնագավառում: Այնպիսի կուլտուրաներ, ինչպիսիք են՝ մորին, յելակը, մոշը, հաղարջենին, հրաշալի կերպով կարող են զարգանալ Հայաստանի բոլոր շրջաններում, հատկապես նախալեռնային և լեռնային գոտիներում:

ՄԻԶՈՒՐԻՆՅԱՆ ՍՈՐՏԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ (ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՈՒՄ)

Համաձայն կուլտուրացության վորոշումների, մեր յերկրի խոշոր հնարավորությունները լայն չափով պետք և ոգտագործվեն չոր մերձարևադարձային կուլտուրաների զարգացման համար: Մերձարևադարձային բույսերի (նուռ, թուզ, նուշ, պիստակ և այլն) տարածման հիմնական շրջանները պետք և լինեն Մեղրու, Ալլահիբրդու, Իջևանի և Միկոյանի շրջանների ցածրագիր մասերը: Չոր մերձարևադարձային կուլտուրաների մշակության սահմանն էլ ավելի յե ընդարձակվում, նկատի առնելով, վոր նշենին, ընկուզենին, փշտոնին հնարավոր և լայն չափով մշակել բացի վերոհիշյալ շրջաններից, նաև Ֆերեհանում, Աշտարակում, Կոտայքում, Ղափանում և այլ շրջաններում:

Ներկայումս նույնքան անհետաձգելիորեն մեր առաջ դրված և պտղատու կուլտուրաները լեռնային շրջաններում զարգացնելու խնդիրը, վորի մասին 1934 թվականին վորոշում և ընդունել ՀԿ(Բ)Կ Կենտկոմը:

Հայաստանի լեռնային շրջանները դեռևս զուրկ են վոր միայն պտղատու, այլև հաճախ այլ ծառերից, մինչդեռ բոլոր լեռնային շրջաններում՝ Լենինական, Աբաբան, Բայազետ, Մարտունի, Բասարդեշար՝ պտղաբուծությունը զարգացնելու լայն հնարավորություններ կան:

բավորութուններ կան Այդ վայրերում առաջին հերթին պետք
է զարգանան խնձորենու, տանձենու, բալենու, սալորենու ցրտա-
դիմացկուն սորտերը. զարգացման լայն հնարավորութուններ
կան այդ շրջաններում հատապտղային բույսերի, առաջին հեր-
թին՝ ժորու, յելակի, մոշի, հաղարձենու համար: Լայն չափով,
վորպես դեկորատիվ բույսեր՝ այդ շրջաններում հնարավոր է զար-
գացնել՝ սնձին, սդին (боярышник):

Ի կատարումն կուսակցության վորդուժների, Հայաստանի
Պաղարանը արարուծական Ձոնալ Կայանի նախաձեռնությամբ,
վերհիշյալ լեռնային շրջաններում արդեն սկսված է պտղատու
կուլտուրաների տեսակափորձը: Այդ շրջաններում արդեն աճում
են վոշ միայն միջուրինյան խնձորենիներն ու տանձենիները.
այլև տարբեր տեսակի հատապտուղները՝ յելակ, մորենի, վո-
րոնք արդեն հաջող պտղաբերում են: Լեռնականում նույն գծով
մեծ աշխատանք է ծավալվում նոր, ցրտադիմացկուն հերթիդ
բույսեր ստանալու ուղղությամբ. ըստ Միջուրինի մեթոդի
ստացված են մի շարք նոր հիբրիդ բույսեր՝ տեղի «Չինական»
և յելրոպական խնձորենիների տրամախաչումից:

Սակայն այդ դեռ բավական չէ. այդ շրջաններում հրաշալի
կերպով կարող են զարգանալ վոշ միայն միջուրինյան, այլև շատ
«տեղական» խնձորենու, տանձենու, սալորենու, հատապտուղնե-
րի սորտեր, վորոնք մեծ չափով թե վայրի և թե կուլտուրական-
դրությամբ աճում են Հայաստանի նախալեռնային՝ Կիրովա-
կանի, Ստեփանավանի, Գորիսի, Ախտալի, Արթիկի շրջաններում:
այդ բույսերի ընտրությունն ևս կատարում է Կայանը՝ լեռնային
շրջաններում տարածելու նպատակով:

Հայաստանում չկա մի շրջան, վորտեղ անհնար լինի հա-
մապատասխան պտղատու բույսերի զարգացումը. մեր բոլոր շըր-
ջանները կարող են և պետք է ունենան իրենց թարմ պտուղները:

Մենք, ունենալով պտղատու բույսերի շատ հարուստ տեսակ-
ներ, պարտավոր ենք վոշ միայն հայտարարել այդ բույսերը
Հայաստանի շրջաններում ոգտագործելու համար, այլև դարձնել
Միության այլ մարզերի ու հանրապետությունների սեփական-
ությունը: Այդ հսկայական աշխատանքում Հայաստանի շրջա-
նային գյուղատնտեսները, կոմյերիտականները, փորձարար-
կուլտնտեսականները պետք է մեծ աշխատանք ծավալեն Պաղա-
րանը արարուծական Կայանի, նրա շրջանային հենակետերի
հետ միասին:

Հայտնի չէ, վոր գոյություն ունեն մեծ քանակությամբ
շատ տարբեր հատկանիշներ ունեցող պտղատու բույսեր, վորոնք
բազմազան անուններ են կրում: Շատ դժվար է նույնիսկ հաշվի
առնել պտղատու բույսերի այն ասորտիմենտը, վոր տարածված
է Հյուսիսային Կովկասում, Անդրկովկասում, Ղրիմում և այլ
վայրերում:

Վորքան բազմազան են այդ պտղատու բույսերն իրենց
հատկանիշներով—պտուղների համով, հոտով, գույներով. նրանց
մեջ կան շատ քաղցր, ավելի թթու, մի մասը վառ-կարմիր՝ վոր-
պես արյուն, մյուսները դեղին՝ ինչպես կիտրոն, հյութալի և
կարծր, վաղ ամրանը հասնող, ամբողջ ձմրան ընթացքում պահ-
վող շատ տարբեր սորտեր:

Միության այգիներում խնձորենու հայտնի սորտերի թիվը,
ըստ հաշվառման տվյալների, հասնում է 700-ի, տանձի սորտերի
թիվը՝ 300-ի, չհաշված այն բազմաթիվ սորտերը, վորոնք տա-
րածված են Միության ծայրամասերում:

Տարբեր է և այդ տեսակների ծագումը: Սրանք առաջ են
յեկել Չինաստանից, Միջին Ասիայից, Պարսկաստանից, Փոքր
Ասիայից, Աղվանստանից, Հնդկաստանից և այլ յերկրներից:

Բայց ինչո՞վ բացատրել սորտերի այդ բազմազանությունը,
վորն է նրանց ծագման պատճառը, գիտակցորեն ինչպե՞ս փոխել
բույսերի հատկանիշների զարգացումը մեզ անհրաժեշտ ուղղու-
թյամբ, և կարելի չէ արդյո՞ք նոր հատկանիշներով բույսեր ստանալ:

Մեզ հայտնի յե, վոր բնական պայմաններում առաջ են գալիս բույսերի նորանոր ձևեր՝ բավականին լայն չափով. մեզ հայտնի յե նմանապես, վոր այդպիսի սորտերից զատերն իրենց առումն ստացել են բոլորովին պատահական կերպով: Միջին Թուսաստանում Անտոն անունով մի գյուղացու այգում անհայտ խնձորի սերմից աճել է մի խնձորենի, վորի պտուղներն աչքի յեն ընկել իրենց համով, վորակով, դիմացկունությամբ. հետագայում այդ սորտը լայն հափերով տարածվել է պատվաստի միջոցով. ահա և հռչակավոր «Անտոնովկա» կոչվող սորտի ծագման ամբողջ պատմությունը:

գիով սերմերի ցանք կատարել և սպասել անհայտ արդյունքնե-
րի, մինչև բույսերի պտղաբերությունը: այդպիսի աշխատանք
լայն կերպով ծավալվեց 19-րդ դարում ինչպես Ռուսաստանում,
այնպես էլ Յեմբուպայի մի շարք յերկրներում: Բեղիլայում նման
աշխատանք տանում էր Արդանպոնը, Ֆրանսիայում՝ Տուբասը,
աշխատանք տանում էր Արդանպոնը, Ֆրանսիայում՝ Տուբասը,
Անգլիայում՝ Ռոսսը. Ռուսաստանում այդ ուղղությամբ մինչ
այժմ էլ աշխատում են Կաշչենկոն, Սպիրինը, Բեդրոն և ուրիշ-
ները:

Պատգամաբեր թույլները, ինչպես և մի շարք այլ թույլներ բազմաթիվ են իրենց սերմերով: Սակայն սերմերով բազմացնելիս բոլոր դեպքերում չեն ստացվում պիտանի, նույնանման թույլներ: Չատ հաճախ հրաշալի տանձի կամ խնձորի սերմից ստացվում են վայրի կամ այնպիսի ձևափոխված թույլներ, վորոնք կատարելապես չեն պահպանում իրենց ծնողների հատկանիշները: Վորպես-զի պատգամաբեր թույլները, ինչպես՝ տանձենին, խնձորենին, կեռասենին բազմացման ժամանակ պահպանեն իրենց հատկանիշները, բազմացնում են վոչ թե սերմերով, այլ կտրոններով կամ աչքերով: Պատգամաբեր թույլների բազմացման ամենատարածված ձևն աչքապատվաստն է:

Աչքապատվաստը կատարում են մեծ մասամբ ամրանը, մոտավորապես ոգոստոս ամսին: Ընդունված պտղատու ծառերի լավորակ սորտից կտրում են միամյա այնպիսի շվեր, վորոնց վրա տերևների ծոցում կան լավ դարգացած քնած աչքեր: Ընդունված հատուկ ձևով այդ կտրոնների աչքերը պատվաստում են միամյա կամ յերկամյա վայրակների վրա, վորոնք ստացվում են սերմերի ցանքից և մինչև պատվաստելը պետք է լավ զարգացած լինեն:

Պատվաստը հնարավոր է կատարել և՛ վաղ՝ դարնանը, միայն վոչ թե քնած աչքով, այլ կտրոնով, վորի վրա պետք է լինեն մի քանի աչքեր: Այդ ձևի պատվաստն ավելի բարդ է և գործ է ածվում գլխավորապես մեծ ծառերի վերապատվաստման ժամանակ:

Կան նաև մի շարք պտղատու բույսեր, որինակ՝ փշաթթ թուզը, նուռը, սերկևիլը, վորոնց կտրոններն աշնանը կամ վաղ գարնանը տնկելիս հողում արմատակալում են և զարգանում, իսկ այնպիսի պտղատու բույսեր, ինչպիսիք են՝ խնձորենին, տանձենին, կեռասենին, ծիրանենին, այդ ձևով չեն արմատակալում:

Մի շարք պտղատու բույսեր բազմանում են նաև արմատային մացառներով: Որինակ՝ սալորենու մի քանի տեսակները, բալենին:

Բույսի բազմացումը վոչ թե սերմով, այլ կտրոններով, աչքերով կամ արմատային մացառներով, կոչվում է «անսեռ» կամ «վեգետատիվ» բազմացում:

Պտղատու բույսերի մի քանի տեսակներ, ինչպիսիք են՝ դեղձենին, մի շարք սալորենիներ, բալենիներ բազմացվում են նաև սեփական սերմերի միջոցով, առանց պատվաստի: Այդ դեպքում, ինչպես և վեգետատիվ բազմացման ժամանակ, նրանք բազմապիսի կամ են պահպանում իրենց սորտային հատկանիշները: Սերմերի միջոցով կատարվող բազմացումը կոչվում է «սեռական» կամ «գեներատիվ» բազմացում:

Պտղատու բույսերի ծաղիկները կարող են փոշոտվել ու բեղմնավորվել կամ նույն սորտի ծաղիկների փոշիով—այդ դեպքում տեղի կունենա ինքնափոշոտում կամ վորեք այլ սորտի փոշիով, վորը կոչվում է «տրամախառնում» կամ խաչաձև փոշոտում: Ինչո՞ւ առաջին խմբին պատկանող բույսերը (խնձորենին, տանձենին, կեռասենին, սերկևիլը) սերմերի միջոցով բազմացնելու դեպքում չեն պահպանում տվյալ սորտին հատուկ հատկանիշները: Դրա պատճառն այն է, վոր այդ պտղատու բույսերի սերմերը կազմակերպվում, զարգանում են խաչաձև փոշոտման շնորհիվ:

Ինքնափոշոտմամբ ստացված սերմերն աճելիս, ընդհանուր առմամբ արտահայտում են տվյալ սորտի հատկանիշները՝ ինչպես, որինակ՝ դեղձենու սորտերը, մինչդեռ յերբ սերմերն առապես, որինակ՝ դեղձենու սորտերը, հաջորդ սերնդում տալիս են ջացել են տրամախառնման շնորհիվ, հաջորդ սերնդում տալիս են շատ բազմապես բույսեր, վորոնցից մեկը նման չէ մյուսին: Որինակ՝ շատ վորակյալ ծիրանի «Շալախ» սորտը կորիզներով աճեցնելիս, տալիս է վոչ թե նույնպիսի «Շալախ»-ի ծառեր, այլ շատ բազմազան ծիրանենիներ («Շալախի» կոչված ծառեր), վորոնք տարբերվում են դիմացկունությամբ, պտուղների հասունացման ժամկետներով, ձևով, գույնով, համով:

Այսպիսով, պտղատու բույսերը բազմացվում են գլխավորա-

պես վեգետատիվ ձևով, վորի միջոցով ստացված ժառանգները կոչվում են «կլոն», վորը և պտղաբուծության մեջ ընդունված է անվանել «սորտ»:

Շատ վաղուց, պատմության շատ վաղ ժամանակաշրջանում արդեն նախնական մաքրը նկատել է, թե ինչպես պտղից պատահաբար ընկած սերմը ծլում է, աճում, նոր բույս տալիս. հետագայում նա գիտակցորեն սկսել է մշակել հողը, ստեղծել բույսի աճեցողության համար ավելի նպաստավոր պայմաններ և վոչ միայն մշակել հողը, այլև ընտրել աճած բույսերից այնպիսիները, վորոնք աչքի էլին ընկնում վորակով, բերքատվությամբ, դիմացկունությամբ:

Այսպես և ծագել բույսերի մշակության ու ընտրության պարզ ձևը, վորն հետագայում, տեխնիկայի զարգացման շնորհիվ աստիճանաբար կատարելագործվել է:

Լավ ճանաչելով բնությունը, մարդը հասկացավ տարբեր բույսերի կազմությունը, կլիմայի, հողի, լույսի ազդեցությունը նրա վրա. նա նկատեց, թե խաչաձև փոշոտումը վորքան մեծ ազդեցություն ունի բերքատվության վրա, իսկ խաչաձև բեղմնավորման հետևանքով ստացված պտուղները վորքան տարբեր ու նոր բույսեր են տալիս. ուրեմն լավագույն բույսերը հնարավոր է վոչ միայն ընտրել գոյություն ունեցողներից, այլև գիտակցաբար ստեղծել այդպիսիները՝ տրամախաչումը կիրառելով տարբեր բույսերի սահմանում:

Ինչ ձևով էլ բազմաճյուղ բույսերը, ստացված սերունդներում միշտ տեղի յե ունենում տարբեր ուժով արտահայտված ձևափոխում: Ընտրել է, նրանց մեջ, շնորհիվ ժառանգականության, արտահայտվում են սորտային այն հատկանիշները, վորոնք հատուկ են յեղել նրանց ծնողներին, սակայն մյուս կողմից բույսըն աճում է արտաքին բազմաթիվ պայմանների, ագրոտեխնիկայի, պատվաստակալի յերկարատև ազդեցության տակ, վորոնց շնորհիվ նա վորոշ փոփոխությունների յե յենթարկվում:

Փոփոխությունների յեն յենթարկվում վոչ միայն բազմաճյուղ, այլև միաճյուղ կամ յերկաճյուղ բույսերը. ճակնդեղը, վորի ընտիր սորտերն ստացվել են յերկարատև կուլտուրայի և ընտրության շնորհիվ, այն դեպքում, յերբ սերմերը ցանվում են վատ մշակության պայմաններում, մի քանի սերնդի ընթացքում տալիս է շատ տարբեր գույնով, համով, մեծությամբ, ձևափոխված բույսեր, վորոնք մի քանի տարի տվյալ պայմաններում

մշակելիս հեշտությամբ կարող են կորցնել յերենց կուլտուրական հատկանիշները և տալ այնպիսի սերունդ, վորը դժվար կտարբերվի վայրի ճակնդեղից. նույնը կարելի յե հաստատել և՛ այլ կուլտուրական բույսերի նկատմամբ:

Թե վորչափ ուժեղ է արտահայտվում փոփոխականությունը բույսի կյանքում, դա ապացուցում է Ֆրանսիացի մասնագետ Բոնյեի փորձը: Նա շատ տարբեր տեսակի բույսեր, վորոնց թիվըն հասնում էր 203-ի, աճեցնում է և՛ Փարիզում, և՛ Ֆրանսիայի լեռնային շրջաններից մեկում. փորձված 203 ցեղի բույսերից 80-ը չդիմացան լեռնային պայմաններին, չորացան, իսկ մնացածներն այնքան զգալի կերպով ելին փոփոխված, վոր անհնար էր անգամ ճանաչել բույսը: Պարզ է, վոր փոփոխության յենթարկված բույսերի վրա ազդել են լեռնային պայմանները՝ ուժեղ լույսը, ջերմությունը, ողի խոնավության չափը, քամիները. իսկ այն բույսերը, վորոնց մեջ նման ձևափոխում չեր կատարիսկ այն բույսերը, վորոնց մեջ նման ձևափոխում չեր կատարվել, նրանք չդիմացան նոր պայմաններին և վոչնչացան: Տարբեր բույսեր պայմանների ազդեցության տակ տարբեր չափով են ձևափոխվում: Դա միշտ կապված է բույսի ցեղային կազմվածքի, ժառանգականության հետ: Ներկայումս արդեն հայտնի յե, վոր բազմաճյուղ պրոցեսում սերնդից սերունդ են անցնում ժառանգականությունը կրող մատերիալ հիմունքները, վորոնք կոչվում են «գեներ». սրանց շնորհիվ են արտահայտվում բույսի սորտային, ցեղային հատկանիշները:

Ժառանգականության շնորհիվ է, վոր կենդանիների և բույսերի սերունդները նմանում են յերենց ծնողներին, վոր տանձի անբնական է և տանձենի, կամ ցորենից զարգանում ցորենի բույսը, սակայն չպետք է հասկանալ, վոր նոր սերնդում զարգացող բույսը կամ կենդանին լրիվ կերպով կրկնում է յեր ծնողների հատկանիշներն՝ առանց վորեւ փոփոխության: Ստացված տանձենու նոր բույսը կարող է շատ նման լինել և՛ դիմացկունությամբ, և՛ պտուղներով, և՛ տերևներով այն տանձենուն, վորից նա ստացվել է, սակայն նա տարբերվում է յերեն ծնող բույսից: Ֆերիսան հաճախ է նմանում յեր հորը կամ մորը՝ դեմքի դժագրությամբ, մազերի, աչքերի գույնով, քայլվածքով, բայց այնուամենայնիվ նա վոչ հայրն է և վոչ էլ մայրը:

Բնության մեջ յերկու միատեսակ, միմյանց կատարելապես նմանող որգանիղմներ չկան, վորովհետև նրանք անընդհատ փոփոխվում են զարգացման պրոցեսում:

Ճիշտ է, կարճ ժամանակամիջոցում մենք հաճախ չենք կարող նկատել փոփոխականությունը բնության մեջ. մեր աչքի առաջ տանձենին չի վերափոխվում խնձորենու, փոչ էլ ցորենը՝ գարու, բայց այդ չի նշանակում, վոր բույսերը յեղել և մնում են անփոփոխ, ինչպես այդ 19-րդ դարում հաստատում էր հայտնի բուսաբան Լիննեյը՝ իր ժամանակակից մասնագետների հետ միասին, թե՛ «գոյություն ունեն բույսերի ու կենդանիների այնքան ցեղեր, վորքան նրանց ստեղծել է ստեղծողը»:

Ընդունել, վոր բնությունն անփոփոխ է, նշանակում է հաստատել բուսական, կենդանական ձևերի կայուն լինելը:

Արդեն 19-րդ դարի սկզբներում մեծ քանակությամբ գիտական փաստեր եյին կուտակվել, վորոնք հաստատում եյին բուսական և կենդանական ձևերի պատմական զարգացումը, իսկ նույն դարի 50-ական թվականներին հայտնի կենսաբան Չարլզ Դարվինն արդեն կարողացավ հաստատել, վոր բույսերի և կենդանիների զարգացումը տեղի յե ունենում ժամանակի ընթացքում:

Հետագայում լայմաթիվ աշխատանքներ ապացուցեցին, թե վորքան հսկայական նշանակություն ունի փոփոխականությունը կենդանական և բուսական աշխարհի զարգացման պրոցեսում:

Ի. Վ. Միչուրինն իր աշխատանքներում հատուկ նշանակություն է տալիս շրջապատող պայմանների ազդեցությանը՝ բույսի զարգացման պրոցեսում:

—Յեթե Պադոնկան (թիթեռի մի տեսակը, վորն ապրում է գարնանը, ընդամեն 3—4 օր),—ասում է Միչուրինը,—կարողանալ պատասխանել մեր հարցին, թե ինչ է ներկայացնում իրենից աշխարհը, նա կասեր, վոր բնությունը ծաղկած այգի յե, վորովհետև այդ թիթեռն իր կարճատև կյանքում չի կարող բնության այդ վիճակ պատկերացնել:

Միչուրինը շարունակում է՝

—Մենք դիտում ենք բնությունն այնքան կարճատև ժամանակաշրջանում, վոր դժվար է ամիջականորեն նկատել բուսական աշխարհում ժամանակի ընթացքում տեղի ունեցող ժառանգական, խոր փոփոխությունները:

Արտաքին պայմանները փոխադարձաբար ազդում են բույսի վրա, փոխում նրա կազմությունը, և յերբ այդ ազդեցությունը շատ յերկարատև է ու զգալի, բույսի ձևափոխումը կարող է արտահայտվել և հետագա սերունդներում:

Հայտնի մասնագետ Դե-Ֆրիզը դեռ 1900 թվականին նշել էր, վոր լինում են և դեպքեր, յերբ բույսերն անսպասելի կերպով, թափշքաձև զարգանալով, ձևափոխվելով՝ տալիս են նոր ձևի բույսեր, և այդ նոր ձևը հետագա սերունդներում պահպանվում էր: Այդպիսի ձևափոխումը նա անվանեց «թափշքային ձևափոխում» կամ «մուտացիա»: Նրա ժամանակակից մասնագետները ծաղրանքով վերաբերվեցին այդ նորությունը, սակայն շատ շուտով ստիպված եյին ճանաչել այդ յերևույթը՝ վորպես փաստ:

Պարզ է, թե բնության մեջ ինչպիսի պայմաններում են առաջանում այդպիսի թափշքաձև ձևափոխություններ—մուտացիաներ, բայց ներկայումս արդեն արհեստական կերպով լաբորատոր պայմաններում, որինակ՝ ունեցե՞նի ճառագայթների ազդեցության տակ, ստացվում են կենդանիների և բույսերի նոր, մուտացիոն ձևեր—մուտանտներ:

Այդպիսով, Ի. Վ. միչուրինը հսկայական նշանակություն է տալիս ժառանգականության և փոփոխականության փոխադարձ ազդեցությանը բույսի կյանքում, հակառակ այն սելեկցիոներներին, վորոնք բույսի ցեղային ժառանգական հատկանիշները համարում եյին անփոփոխ, չճանաչելով վոչ մի կապ ժառանգականության և արտաքին պայմանների միջև: Նման մասնագետները համոզված եյին, վոր սելեկցիայով զբաղվել—չշանկում է գոյություն ունեցող բուսական կամ կենդանական ձևերից ընտրություն կատարել, բայց վոչ թե նոր ձև ստանալ*):

Վաթսուն տարի առաջ, իր աշխատանքը դեռ նոր սկսելիս, Միչուրինը ևս չէր կարող հրաժարվել այդ մոտեցումից դեպի բուսական աշխարհի զարգացումը: Հետևելով իր ժամանակակից պրագմատիկներին՝ Իվան Վլադիմիրովիչն իր գործունեությունից առաջին տաս տարում (1874—1888 թ.թ.) տարվեց այն ժամանակ շատ ընդունված «ակլիմատիզացիայի» մեթոդով:

Նրա ժամանակակից բոլոր պողաբույծներն էլ համոզված եյին, վոր յեթե հարավում աճող պտղատու բույսը տեղափոխվի հյուսիս կամ պատվաստվի հյուսիսում աճող պտղատու սորտի վրա, խիստ կլիմայական պայմանների ազդեցության տակ հաջող պատվաստված հարավային բույսը ձեռք կբերի այնպիսի հատկանիշներ, վորոնք կնպաստեն նրա զարգացմանը հյուսիսում,

*) «Սելեկցիա» բառը նշանակում է «ընտրություն», վորը չի համապատասխանում այդ փոփոխության ներկա ըմբռնմանը:

կամ ինչպես ասում են ին՝ բույսերը կենթարկվեն «ակլիմատիզացիայի»։ Բույսերի հյուսիսացման այդ ձևը Ռուսաստանում այն ժամանակ լայն կիրառվում և մասնաշաղկապներում եր պտղաբույծ Դրեկըր:

Հյուսիս տեղափոխված բույսերն առաջին ամիսներին կարծես լավ են աճում, ուրախացնում այգետերերին, բայց յերբ հասնում ձմրան առաջին սառնամանիքը, նրանք վոչնչանում, չորանում են ին՝ առանց վորևե հետք թողնելու:

Ճիշտ է, պատահում են ին՝ և հազվագյուտ դեպքեր, յերբ առանձին անհատ բույսեր, պատվաստված լինելով վորևե ուժեղ, դիմացկուն պատմաստակալի վրա, ավելի յերկար են դիմանում, բայց հետագա բազմացման դեպքում, այդ բույսերը ևս չեն իմանում: Ավելի քան տասը տարի այդ մեթոդով աշխատելով, Միչուրինը յեկավ այն յեզրակացության, վոր ակլիմատիզացիան չի կարող լուծել պտղատու բույսերի հյուսիսացման խնդիրը: Սակայն նա դեռևս կարծում էր, վոր հարավային բույսերի ակլիմատիզացիան հնարավոր է միայն սերմերի ցանքի միջոցով *):

Առաջին շրջանի անհաջողությունները Միչուրինին չհուսահատեցրին. նա Ռուսաստանի տարբեր մասերից շարունակում էր դուրս գրել բազմատեսակ պտղատու բույսերի սերմեր, ստանում էր այն ժամանակ լույս տեսնող վոզլ գյուղատնտեսական գրականությունը, այդ գործին էր հատկացնում նա իր ամբողջ չնչին աշխատավարձը, բայց... դեռ արդյունքները չկային:

Պետք էր՝ ունենալ այն անսահման համբերությունն ու համառությունը, վորով Միչուրինը տասնյակ տարիների ընթացքում պայքարում էր այդ դժվարությունների դեմ: Նա համառությամբ շարունակում էր աշխատանքը. կուտակվում են սերմերի ցանքից ստացված բազմաթիվ ու բազմազան շատ բույսեր և տասը տարուց հետո պայքարի սահմանները նրան չեն բավարարում: 1885 թվականին նա այդ հողամասից տեղափոխվում է նոր հողամաս, քաղաքից 6 կիլոմետր հեռավորության վրա: Սեփական ուժերով և իր կնոջ աջակցությամբ նա բոլոր բույսերը փոխադրում է նոր հողամաս:

Տարիներն անցնում են ին՝ հարավային բազմաթիվ սերմերից ստացված բույսերը վոչնչանում են ին՝ մեկը մյուսի յետևից:

*) Ի. Վ. Միչուրինի հոգվածն այդ մասին առաջին անգամ տպագրվեց «Содоводство и огородничество» ամսաթերթի 1905 թ. № 2-ում:

Սերմերի ցանքի միջոցով հյուսիսի համար նոր լավորակ, պտղատու բույսեր չեն ստացվում...

Բայց, չի՞ վոր բնության մեջ նոր սորտի ծագում է տեղի ունենում: Ճիշտ է, այդ կատարվում է շատ յերկարատե ժամանակամիջոցում: Ուրեմն պետք է սովորել բնությունից, պետք է գործադրել բույսի առաջացման այդ միջոցը՝ մարդու, տեխնիկայի մասնակցությամբ և, վոր գլխավորն է, կրճատել այդ ժամկետները. փոխանակ դարերի, կարողանալ ստանալ պտղատու բույսի նոր սորտը տարիների ընթացքում:

Ուրեմն հարավային բույսերն անմիջականորեն հյուսիսում աճեցնել անհնար է, բայց ստեղծել հյուսիսում փարթամ բուսական աշխարհ, բարձր պտղաբուծություն, վորպիսին կա հարավում, միանգամայն հնարավոր է: Յեվ այդ հնարավոր է վոչ թե բնական պայմանները բույսի պահանջին հարմարեցնելով, այլ սորտը փոխելով նոր, բարձրորակ, ցրտադիմացկուն սորտ տալով հյուսիսի խիստ պայմաններին:

Իսկ կարելի՞ յե գտնել այդպիսի սորտ, ավելի ճիշտ՝

հարելի՞ յե ստեղծել այդպիսին:

— Այո, կարելի յե և պետք է ստեղծել, — պատասխանեց Միչուրինն իր աշխատանքի արդեն յերրորդ շրջանն անցնելիս:

Այդ շրջանում նրա հիմնական մեթոդը հանդիսացան հերթիդրացիան կամ տրամաբաշումը և հերթիդ բույսերի խնամքի նոր մեթոդները:

Վորպեսզի հասկանալի լինի այդ աշխատանքի եյությունը, պետք է կանգ առնել պտղատու բույսերի ծաղկի կազմության և նրանց ժառանգականության մի քանի հարցերի վրա:

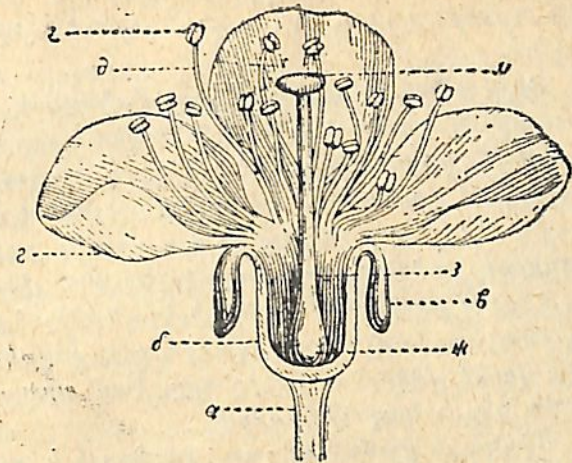

Պտղատու բույսերը պատկանում են ծածկասերմ բույսերի խմբին: Տանձենին, խնձորենին, սերկևիլը, բալենին, կեռասենին դեղձենին, ծիրանին և այլ շատ պտղատու բույսեր պատկանում են «վարդագգիների» ընտանիքին, վորոնք ունեն բավական բարդ կազմակերպում:

Ծաղկի հիմնական սեռական կամ գեներատիվ մասը կազմում են վարսանդը և առեչքները. վարսանդը տեղավորված է ծաղկի հիմքում, վորի մեջ գտնվում են սերմնարողընները. վարսանդի վերջավորությունը կոչվում է «սպի»: Վարսանդը շրջապատում են առեչքները, վորոնց վրա յին գտնվում փոշանոթները (նրանք մեծ մասամբ դեղին են լինում). փոշանոթները հասունանալիս արտադրում են դեղին փոշի, վորով փոշոտվում է վարսանդի սպին:

Վարսանդը և առեչքները շրջապատված են պսակաթերթիկներով: Այդ ընտանիքին պատկանող բույսերն ունենում են հինգ պսակաթերթիկ՝ շատ տարբեր մեծություններով, հոտով, գույնով՝ կարմիր, վարդագույն, սպիտակ: Արտաքին կողմից ծաղիկը պատած է հինգ կանաչ բաժակաթերթիկով, վորոնք միացած են ծաղկի հիմքի հետ:

Պտուղը կազմակերպվելու համար պետք է փոշին ընկնի վարսանդի սպի վրա. այդ յերևույթը կոչվում է փոշոտում: Փոշոտման շնորհիվ պետք է տեղի ունենա բեղմնավորում, այ-

ԲԱԼԵՆՈՒ ԾԱՂԿԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

- a) ծաղկակոթը
- b) ծաղկակալը
- c) բաժակաթերիկը
- d) պսակաթերթիկը
- e) առեչքի թիկը
- f) փոշանոթը
- g) վարսանդը
- h) վարսանդի սպին

սինքն՝ փոշին սպի վրա ձելով, անցնում է դեպի վարսանդի հիմքը և միանում սերմնարողընի հետ:

Կան բույսեր, վորոնց բեղմնավորումը կատարվում է նույն սորտի փոշիով, ինչպես որինակ՝ դեղձենիների, մի շարք բալենիների, սալորենիների սորտերը: Սակայն կան նաև պտղատու բույսեր, վորոնց սերմնարողընը նույն սորտի փոշիով չի բեղմնաբույսը, որինակ՝ տանձենու, խնձորենու, տեղական ծիրանենու, կեռասենու սորտերը. վորպեսզի այդ բույսերը պտղակալեն, պետք է վոր բեղմնավորումը տեղի ունենա մի այլ սորտի փոշիով, որինակ՝ ծիրանի «Շալախ» սորտը պտղակալում է միայն այն դեպքում, յերբ նա բեղմնավորվում է մի այլ ծիրանի սորտի՝ «Թափարղայի» կամ «Խոսրովշահու» փոշիով, հակառակ դեպքում նա սեփակած փոշիով չի բեղմնավորվի և պտուղ չի տա: Այդ է պատ-

ձառը, վոր նման սորտերը, ինչպիսին և Շաղախը, միասորտ տնկվածքներում բերք չեն տալիս, յեթե նույնիսկ շատ լավ ծաղկում են:

Յերբ տեղի յե ունենում տրամախաչում կամ հիբրիդիզացիա տարբեր սորտերի միջև (նմանապես և տարբեր տեսակի բույսերի միջև), կազմակերպվում և հիբրիդ պտուղը, վորի սերմից և հետագայում զարգանում և հիբրիդ բույսը: Այդ բույսն արտահայտում և մի շարք հատկանիշներ, վորոնք յուրահատուկ են իր ծնողներին կամ հեռավոր ազգակիցներին. լինում են դեպքեր, յերբ հիբրիդ սերնդում ծնողների հատկանիշները տարբեր ուժով են արտահայտվում, վորոշ դեպքերում գերակշռում են ծնողներից վորևե մեկի հատկանիշները, կամ արտահայտվում են բոլորովին նոր, անսպասելի ձևով:

Միևնույն ժամանակ շատ կարևոր և և այն, թե ինչպիսի պայմաններում և զարգանում հիբրիդ բույսը, կմն արդյոք նրան շրջապատող այնպիսի պայմաններ, վորոնք նպաստեն հիբրիդի վորոշ հատկանիշների արտահայտմանը: Հաճախ անհնար և նախորդ վորոշել, թե ինչպիսի ձևով են արտահայտվելու հատկանիշները հաջորդ սերնդներում, մանավանդ, յեթե հիբրիդիզացիան կատարվում և բազմամյա բույսերի միջև:

1865 թվականին գինետիկայի*) հայտնի մասնագետ Մենդելն ութ տարի անընդհատ աշխատելով վորոշ տարբեր սորտերի վրա, պարզեց, թե ինչ որինաչափությամբ են ժառանգվում ու արտահայտվում հիբրիդ բույսերի հետագա սերնդում նրանց ծնողներից ստացված ժառանգական հիմունքները: Նա կարողացավ բացատրել այդ միամյա բույսի նկատմամբ: Շատ ավելի բարդ և արտահայտվում ժառանգականությունը բազմամյա բույսերի տրամախաչման դեպքում, վորտեղ ծնողներից յուրաքանչյուրի ծագումը հաճախ անհայտ և: Հաստատելով և՛ բազմամյա բույսի հիբրիդի զգալի ձևափոխումը նրա զարգացման պրոցեսում, Միչուրինը վորոշ վերապահումներով և ընդունում Մենդելի տված բացատրությունը:

Բնության մեջ տարբեր բույսերի տրամախաչումը տեղի յե ունենում ամենալայն չափով և նման բույսերից արհեստական կերպով ստացված հիբրիդներում հատկանիշների արտահայտվելը

*) գինետիկա—նշանակում և գիտություն՝ ժառանգականություն մասին:

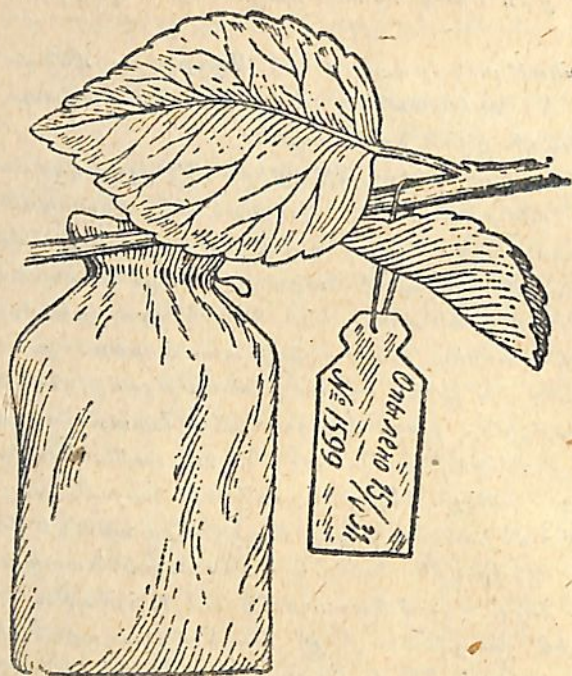
շատ ավելի բարդ և, քան մենք հաճախ կարող ենք պատկերացնել:

Աշխատանքն սկսվելուց առաջ ի. վ. Միչուրինը մանրամասնորեն մշակում և աշխատանքի մեթոդը, վոր համապատասխանում և իր առաջադրած նպատակին:

Սկիզբիցն աշխատանքը հիբրիդիզացիոն մեթոդով կազմակերպվու դեպքում անհրաժեշտ և նախորդ մեծ աշխատանք ծավալել՝ ուսումնասիրելու և հայտարարելու այն բույսերը, վորոնք ոգտագործվելու յեն վորպես ծնողներ: Ընտրված ծառերի առանձին ճյուղերի վրա զարնանը, դեռ ծաղիկները չբացված, հազցնում են բարակ կտորից (մարլայից) պատրաստած քսակ-հազցնում են բարակ կտորից (մարլայից) պատրաստած քսակ-ներ: Քսակները կարող են լինել տարբեր մեծությամբ, նայած ճյուղի ձևին և մեծությամբ, բայց վոչ շատ մեծ (մոտավորապես մինչև 50—70 սմ յերկարությամբ, 30—50 սմ լայնությամբ): Կարելի յե վերցնել և ավելի փաթրիկ քսակներ, նայած բույսի կազմությանը. քսակի մեջ մեկուսացվող ծաղիկները պետք և հաշվի առնել, և նրանց թիվը գրել հատուկ պատրաստված տախտակի ետիկետի վրա, վորը թելով կապում են նույն ճյուղին:

Ծաղիկների դեռ չբացված, բայց արդեն զարգացած վիճակում քսակները հանում են և յուրաքանչյուր ծաղկի միջից պինցետով կամ բարակ լարի միջոցով հեռացնում են նրանց առեղծիքի փողանոթներն այնպես, վոր ծաղկի մեջ վոչ մի փողանոթ չմնա: Այդ անում են նրա համար, վորպեսզի վարսանդը նույն ծաղկի փողիով չփողանա: Փողանոթները պետք և հատցվեն մինչև հասունանալը, դեռ չպատված վիճակում:

Նույն ժամանակ այն ծառից, վորն ընտրված և վորպես փողանոթ՝ տվյալ սորտը փողանոթի համար հավաքում են լավ զարգացած ծաղիկներ, հասունացած, բայց դեռ չբացված վիճակում, վորոնք պահվում են չոր տեղում կամ արևի տակ. յուրաքանչյուր 10-ը ծաղիկ փողանոթի համար բավական և մոտավոր հաշվով մեկ ծաղկի փողի: Մեկ որ հետո այդ ծաղիկներից փողին հավաքում են ապակե փոքրիկ բանկաների մեջ, բերանը փակում և պահում չոր տեղ: Հասունացած փողանոթները պատվելով, տալիս են բարակ, դեղին փողի, վորով արհեստական կերպով փողտում են կաստրացիայի յենթաբերված ծաղիկները, այսինքն՝ բարակ վրձինով կամ ուետինի ծայրով տվյալ փողին փոխադրում են ծաղիկների վարսանդը: Յուրաքանչյուր սորտի փողին պետք և պահել առանձին, չոր տեղում:

Ծաղիկները կատարացեալս յենթարկելիս պետք և շատ զգուշ
վարվել, վորպեսզի ծաղիկը չքնատի, հակառակ դեպքում պտուղը
չի զարգանա: Փոշոտումը կատարելուց հետո կրկին հագցնում են
նույն քաակները, իսկ նույն ճյուղի ետիկետի վրա գրում են կա-
տարացեալի և փոշոտման ժամկետը, փոշոտված ծաղիկների թիվը
և փոշոտիչ սորտի անունը:

պտղի հասնելը, պետք է տաան որը մեկ անգամ զիտողություն հեր կատարել և՛ հատուկ տետրում նշել՝ 1) պտղակալման սկիզբը, 2) ինչպիսի ձևափոխումներ են նկատվում պտղի զարգացման ընթացքում, 3) պտղի հասունացման ժամանակը: Նույն տետրում պետք է անպայման նշել աշխատանքին վերաբերող բոլոր հիմնական տեղեկությունները հետևյալ պարզ ձևով՝

Բայց բոլոր բույսերից չեն ստացվում հաջող հիբրիդներ, այսինքն՝ այնպիսի բույսեր, վորոնք համապատասխանեն փորձարարի հետապնդած նպատակին:

Լավորակ հիբրիդներ ստանալու համար Միշուրինը շատ մեծ նշանակություն էր տալիս հիմնական բույսերի՝ ծնողների ընտրությանը: Նա հաստատում է, վոր վոչ միայն միևնույն գույգ բույսերից տարբեր ժամանակամիջոցում տարբեր բույսեր են ստացվում, այլ և տրամախաչման միջոցով ստացված մի պտղի մեջ յեղած տարբեր սերմերից դարգանում են բոլորովին տարբեր հատկանիշներ ունեցող բույսեր, որինակ՝ յեթե մի խընձորից ստացված բոլոր սերմերը ցանվեն միևնույն պայմաններում, կստացվեն բույսեր, վորոնք կտան շատ տարբեր համի, գույնի, մեծության և դիմացկունության պտուղներ. տարբեր ուժի դարգացման կլինեն և՛ ծառերը:

1. Մի քանի տասնյակ տարի առաջ միջին Ռուսաստանում դեռ չկային լավորակ ձմռան տանձի սորտեր. կողովում շատ տարածված էյին տեղական ամառն տանձերի սորտերը, վորոնց պտուղները բավական անհամ էյին և պահելու համար վոչ դիմացկուն, չնայած նրան, վոր ծառերը բավական դիմանում էյին ձմռան ցրտերին: Հարավային Ռուսաստանում կային շատ բարձրորակ տանձենիներ՝ և՛ խոշոր, և՛ հյութալից, հալվող միա ունեցող պտուղներով, վորոնք պահպանվում էյին մինչև ձմռան վերջը:

Միշուրինի Բերե ձմեռային

Այդ սորտերը քերված են ֆրանսիայից, Իտալիայից, սակայն
չեն դիմանում հյուսիսի խիստ ցրտերին. նրանց զաւար ծառե-
րըն առաջին իսկ ձմրանը ցրտահարվում եյին Կողլովի պայման-
ներում:

— Պետք է ստեղծել տանձենու աշնալիսի սորտ, վորն իր
բարձրորակ պտուղների հետ միասին կատարելապես դիմանա հյու-
սիսի ցրտերին, — ահա այդ նպատակն էր իր առաջ դրել Ի. Վ.
Միչուրինը, յերբ նա տեղական տանձենու ցրտադիմացկուն,
բայց անհամ պտուղներ ունեցող սորտը՝ «Լիմոնկան» փոշոտում
էր ֆրանսիական բարձրորակ, բայց վոչ ցրտադիմացկուն
սորտերի հետ: Սակայն տարիներ եյին անցնում և հիբրիդ բույ-
սերը տալիս եյին ամառը հասնող նույնալիսի վատորակ պտուղ-
ներ, վորոնք վոչնչով չեյին տարբերվում տեղական «Լիմոնկա-
ներից»:

Ուրեմի, չնայած այն բանին, վոր հիբրիդի կազմակերպմանը
մասնակցել է վորպես փոշոտիչ նաև ֆրանսիական սորտը, բայց
նրա հատկանիշները Կողլովի պայմաններում չեյին արտահայտ-
վում. սրանց ճնշում եյին տեղական սորտերի հատկանիշները...

Հետագայում, արդեն մեծ փորձառություն ձեռք բերելուց
հետո, Միչուրինն այդ փաստը բացատրում է նրանով, թե այն
նոր հիբրիդում, վորն ստացել է յերկու տարբեր բույսերից, Կող-
լովի պայմաններում զարգանում և արտահայտվում են վոչ թե
ֆրանսիական, այլ տեղական տանձենու հատկանիշները, նրանք,
վորոնց զարգացմանը նպաստում են շրջապատող պայմանները:
«Շրջապատող պայմաններ» ասելով իման Վլադիմիրովիչը հա-
կանում է ոգի, ջրի, հողի, ջերմության ազդեցությունը, բացի
այդ, նա հաշվի յե առնում քամիների ուժը, ուղղությունը,
ոգի ելեկտրականությամբ հազեցվածությունը, լույսի ուժը, հողի
կազմությունը, խոնավությունը և այլ պայմաններ:

Արտգրող՝ ծնող բույսերի հաջող բնութարարներ կապանովի
միայն այն դեպքում, յեթե նրանցից յուրաքանչյուրը վերցված լինի
սուրբեք աշխարհագրական պայմաններից, — ասում է Միչուրինը:

Յեվ իրոք, յերբ ձմաւն տանձենի ստանալու նպատակով,
տրամախաչելու համար նա ընտրում է վորպես արտադրող՝ բույ-
սերից մեկը՝ ուսսուրիական տանձենին (վորն ունի շատ մանր,
անհամ պտուղներ, բայց շատ ցրտադիմացկուն է) և փոշոտում
այն ֆրանսական տանձենու «Բերե-Ռոյալ» սորտի փոշիով, հա-
ջողվում է վերջապես ստանալ մի նոր հիբրիդ տանձենի, վորն

«ՄԻՋՈՒՐԻՆՅԱՆ ԲԵՐԵ ԶՍԵՈՒՅՈՒՆ»

արդեն և՛ ցրտադիմացկուն և իր մոր նման, և՛ խոշոր, համեղ պլուտոններ ունի, հատկություններ, վորոնք անցել են նրա հորից՝ ֆրանսիական սորտից, — այս սորտը նա անվանում է «Միջուրինի Բերե Զմեռային»:

Ուրեմն, հեռավոր վայրերում աճող բույսերից ստացված հիբրիդներն ավելի լավ են աճում նոր միջավայրում, ինչպես ասում է Միջուրինը. «Տրամախառնից ստացած սորսը կունենա ձնողների այնպիսի հսկանիչներ, վորոնց արտադրությունը չիվ զորգացմանը նպաստում են հիբրիդի տնեցողությանը քննարկում նրան օրգանական պայմանները»:

2. Հիբրիդի ծնողներն ընտրելիս, Միջուրինը մեծ նշանակություն է տալիս բույսի հասակին: Յեթե տրամախառնը կատարվում է շատ յերիտասարդ, թույլ զարգացած կամ շատ մեծ հասակ, ուժասպառ ծառերի վրա, այդ դեպքում տվյալ սորտի հատկանիշները հիբրիդում թույլ են արտահայտվում, մինչդեռ ուժեղ զարգացած կուլտուրական ծառերի, նմանապես չիվ վայրի բույսերի հատկանիշները — ինչպես այդ հաստատում է Միջուրինը — միշտ ավելի ուժեղ են արտահայտվում հիբրիդում:

Յերբ Միջուրինը «Սիբիրական» վայրի խնձորենու փոշոտում է Ղրիմի «Կանդիլ-Սինապ» խնձորենու փոշոտի, հիբրիդը տալիս է մանր պտուղներ, վորն ուժեղ կերպով արտահայտում է «Սիբիրական» վայրի խնձորենու հատկանիշները: Իսկ յերբ նա «Զինական» խնձորենու յերիտասարդ ծառն է ընտրում նույն «Կանդիլ-Սինապ»-ի հետ փոշոտելու համար, ստացած հիբրիդը տալիս է բավական խոշոր պտուղներ, բայց համեմատաբար ավելի թույլ դիմացկուն, քան առաջին դեպքում, այսինքն՝ այս դեպքում արդեն գերակշռող են հանդիսանում «Կանդիլ-Սինապ»-ի հատկանիշները:

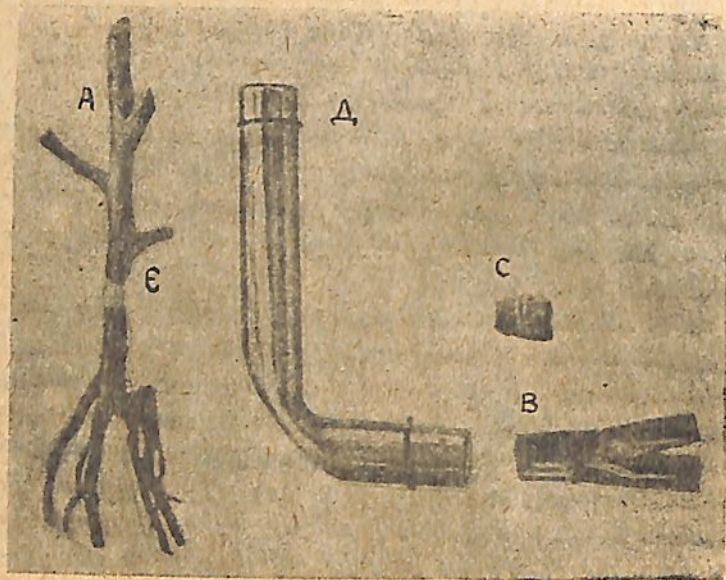
3. Յեղևելով իր հիմնական սկզբունքից, թե հիբրիդ սերմի կազմակերպմանը նպաստում է տվյալ բույսն ամբողջությամբ, ի. Վ. Միջուրինն իր մի շարք աշխատությունների հիման վրա հաստատում է, վոր հիբրիդում կուլտուրական հատկանիշներն ավելի յեն գերակշռում այն դեպքում, յեթե հիբրիդի զարգացումն և՛ սեփական արմատ ունեցող ծառերի վրա, իսկ այն դեպքում, յերբ սեփական արմատ չունեցող ծառերի վրա, իսկ այն դեպքում, յերբ փորձական ծառերն իրենք պատվաստված են յին վայրակի վրա, նրանցից բարձրորակ հիբրիդ բույսեր ավելի քիչ են ստացվում: Միջուրինն ընդունում է, վոր զգալի յե արմատային սխառնի ազդեցությունը և՛ հիբրիդի կազմակերպման պրոցեսում:

Այդ նպատակով ել Միջուրինը կարևոր է համարում հիբրիդներն աճեցնել սեփական արմատներով, առանց վայրակի վրա պատվաստելու:

Բայց մեր պաղատու բույսերի մեծ մասը վեգետատիվ մասերով, որինակ՝ շվերով՝ չի արմատակալում: Միջուրինն հաջողվեց մշակել մի մեթոդ, վորով հնարավոր է դառնում բույսի արմատակալումն անմիջապես կտրոններով: Այդ կատարվում է հետևյալ ձևով:

Գարնան վերջին ծառի միամյա կամ յերկամյա ճյուղերի վրա (վորն ընտրված է արհեստական արմատակալման համար) յերակի ձևով հեռացվում է կեղևի մի շերտ՝ 5—8 միլիմետր լայնությամբ: Շիվը կարող է ունենալ 15—25 սանտիմետր յերկարություն: Նրա վրա կարող են լինել նաև յերկրորդական ճյուղավորություններ:

Ճյուղի այն մասում, վորտեղից ողակաձև հանված է կեղևը, հաջնում են ռետինի մի խողովակ, մոտավորապես 6—8 սմ յերկարությամբ: պարզ է, վոր ռետինն խողովակն աճող ճյուղի վերից հազցնել անկարելի յե — դրան յանգարում են տերևները:

ԱՐՇԵՍԱԿԱՆ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՁԵՎԵՐԸ

a—Արմատակալման համար պատրաստված բույսը

c—Կեղևի ողակաձև կտրվածքը

b—Ռետինե խողովակը կտրված մեկ կողմից

և ճյուղերը. այդ պատճառով խողովակն յերկու պատերից եւ մի կողմից կտրոււմ են. Բաժակաւն եւ, յեթե ռետինն խողովակի պատերի հաստութիւնը լինի 2 մմ, իսկ միջի տրամագիծը՝ 10 մմ. խողովակի միջին մասում, յերկու պատերի վրա անցք են պատրաստուում. անցքերի տրամագիծը պետք ե համապատասխանի շվի տրամագծին, այն մասում, վորտեղից ողակաձև հանված ե կեղևի վր։ Պատրաստված ռետինն խողովակը հազցնում են ճյուղին այն մասում, վորտեղ հանված ե կեղևը. Ռետինն խողովակի այն ծայրը, վորը կտրված չէ, ծածկում են ռետինն ամուր խցանով, իսկ մյուս ծայրին հազցնում են տպակյա, ուղիղ անկյունով խողովակ՝ մինչ 12 մմ տրամագծով, միացման տեղում ռետինն խողովակն ամեն կողմից ծածկում են այդու մածիկով (садовый вар) և խաչաձև ամուր կապում շվի շուրջը. ապակե խողովակի մյուս ծայրը պետք ե ուղղահայաց դիրք ունենալ։

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՈՒԹԸ ԱՃՈՂ ԲՈՒՑԱԻ ԶՅՈՒՂԻ ՎՐԱ

Այդ բույսը պատրաստելուց հետո, աղակե խողովակի ուղղահայաց ծայրից լցնում են յեռացրած, բայց սառցրած ջուր և խողովակի բերանը փակում բամբակով։ Զուրն արագ գոլորշիանում ե, ուստի պետք ե աստիճանաբար ավելացնել։

Հինգ կամ յոթ շաբաթվա ընթացքում, ճյուղի այն մասից, վորը գտնվում ե խողովակի մեջ, առաջանում ե մանր արմատներ՝ մի նոր փուռ, շնորհիվ այն բանի, վոր կեղևի այդ փոքր շերտը հեռացված ե, անդամայութեւրի հոսանքը միայն վերե ե ընթանում, իսկ շվի վերևից իջնող անդամայութեւրը հասնելով կեղևի

կտրվածքին, կուտակվում են այստեղ: Արմատները տալուց հետո չիլը կտրում են մայր-բույսից և տնկում հողում, վորը հետագայում զարգանում է սեփական արմատների վրա:

Պարզ է, իհարկե, վոր տվյալ տեխնիկան լայն արտադրական բնույթ ստանալ չի կարող, միջոցառում փորձնական աշխատանքի համար միանգամայն հնարավոր է կիրառել:

4. Բացի ծառերի ընտրությունից, Միչուրինն անհրաժեշտ է համարում փոշոտման ժամանակ կատարել նաև առանձին ծաղիկների ընտրություն:

Այն դեպքում, յերբ փոշոտման համար ընտրվում են ծաղիկները սաղարթի միջին, ստվերոտ մասում, ստացվում են ցածր հատկանիշներ ունեցող հիբրիդներ. պտղի հասունացման ընթացքը և սնման պայմաններն աղղում են նաև նրա սերմերի կազմակերպման վրա, վորոնցից հետագայում առաջանում են հիբրիդ բույսեր:

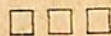
Այդպիսով, լավ հասկանալի է ունեցող հիբրիդ ստանալու համար կտրելու է, վոր փոշոտվու ժամանակ քնքովեն այն նյութերն ու ծաղիկները, վորոնք գտնվում են յուսի յեվ սննդի նպաստավոր պայմաններում:

5. Յեթե տարբեր սորտերի միջև տրամախաչումը կատարվում է ընդունված պարզ ձևերով և հեշտությամբ և տեղի ունենում բեղմնավորումը, ապա շատ հաճախ նույն ձևերով աշխատելիս չի հաջողվում, որինակ, բալի ու կեռասի, տանձի ու սնձնու, ծիրանի ու սալորի հիբրիդ պտուղ ստանալ, այսինքն՝ տրամախաչում կատարել տարբեր տեսակի, հեռավոր բույսերի միջև:

Յերկար ժամանակ անհնարին էր համարվում տրամախաչումն այդպիսի տարբեր պտղատու տեսակների մեջ: Միչուրինը մեծ համառությամբ հնարավոր միջոցներ էր փնտռում այդ հեռավոր բույսերը տրամախաչելու համար և նրան իրոք հաջողվեց ստանալ հիբրիդ բույսեր՝ տարբեր տեսակների տրամախաչումից:

Յերկար տարիների ընթացքում այդ անպարիզում կատարած դիտողությունների հիման վրա նա հաստատում է, վոր հեռավոր բույսերի մեջ փոխադարձ բեղմնավորումն հաջողվում է այն դեպքում, յերբ ձնողների դեռում վերցված ծառերն իրենց անկ են հիբրիդ սերմից (րեկուզ յիվ նույն տեսակի, բայց տարբեր սորտերի ստանալում): Նա միաժամանակ հաստատում է, վոր հեռավոր բույսի փոշով բեղմնավորումն ավելի հնարավոր է դառնում այն

ժամանակ, յերբ օրամախաչումը կատարվում է մայր բույսի առաջին ծաղկման օրոքում: Միչուրինն այդ բացատրում է նրանով, վոր հիբրիդ բույսն առաջին ծաղկման ընթացքում ավելի հեշտությամբ է բեղմնավորվում այլ տեսակի բույսի փոշիով, քան վեղետատիվ ձևով բաղմացված, համեմատաբար ավելի հասակավոր մի այլ բույս:

1. Հեռավոր բույսերը միմյանց հետ տրամախաչելիս Միջու-
րինը գործադրում է մի շարք ոժանդակ ձևեր ևս: Այդպիսի դեպ-
քերում փոշոտելու համար նա հաճախ ոգտագործում է փոշոտիչ
բույսի վոչ թե մեկ, այլ մի քանի սորտերի փոշիների խառնուրդ,
որինակ՝ կեռասենին բալենու փոշիով սովորական պայմաններում
դժվար է բեղմնավորվում, մինչդեռ յերբ նույն կեռասենու ծա-
ղիկները Միջուրինը փոշոտում է բալենու վոչ թե մեկ, այլ մի
քանի սորտերի փոշիների խառնուրդով, այդ դեպքում տեղի յե
ռենհնում բեղմնավորում է այդ յերկու տարբեր տեսակներից
ստացվում է հիբրիդ պտուղ:

Շատ հաճախ այդ տարբեր տեսակի բույսերի մեջ փոշոտու-
մը կատարվում է. որինակ, կեռասենու ծաղիկը կարող է փոշոտ-
վել բալենու փոշիով, սակայն այդ փոշին կեռասենու ծաղիկի վար-
սանդի վրա կարող է չծլել և բեղմնավորում տեղի չուեննա, այդ
դեպքում, վորպես ոժանդակ միջոց, Միջուրինն արհեստական
կերպով բալենու ծաղիկի վարսանդից արտադրված հեղուկը տեղա-
փոխում է կեռասենու ծաղիկի վարսանդի սպիտ վրա. այսպի-
սով կեռասենու ծաղիկի վրա արհեստականորեն ստեղծվում է մի
նոր միջավայր, վորտեղ բալենու փոշին, վորպես սովորական մի-
ջավայրում կարող է ծլել, իսկ յեթե այլ պատճառներ չխանգարեն
բեղմնավորմանը՝ այդ տարբեր տեսակներից առաջանում է հիբ-
րիդ պտուղ:

2. Ներկայումս Միջուրինի աշխատանքներում և նրա անվա-
ղենտիկական կայանում հիմնական տեղ են գրավում մի շարք
նոր աշխատանքներ, վորոնց նպատակն է լուծել հյուսիսում
դիմացկուն դեղձենի ստանալու խնդիրը: Այդ ուղղությամբ Մի-
ջուրինը շատ յերկար տարիներ է աշխատել: Այդ ջերմասե-
բույսի սերմերը հյուսիսում շատ շուտով են ցրտահարվում՝ հա-
ճախ առաջին իսկ ձմռանը. բայց այդ պատվերը դրված էր Մի-
ջուրինի առաջ, վորպես պտղատու կուլտուրաների հյուսիսացման
հիմնական խնդիրներից մեկը. և ներկայումս, յերբ այդ ուղղու-
թյամբ աշխատանքի մեծ փորձ կա կատարված, հույս կա, վոր
դեղձենին կաճի նաև Միջուրինակում:

Միջին Ռուսաստանի դաշտավայրերում նշենիներից՝ վայրի
դրությամբ՝ աճում է մի ցածրահասակ թուփ, վորը կոչվում է
«բորովնիկ» (ամիգդալուս նանա): Այդ թուփը դիմանում է շատ
ցածր ջերմության, բայց ունի վատորակ, մանր, դառ պտուղներ,
սակայն նա նշենիների հյուսիսում աճող միակ ներկայացու-
ցիչն է:

Կարելի է յե արդյոք սովորական հիբրիդացման մեթոդով,
այսինքն՝ այդ նշենին հարավի դեղձենու սորտերով փոշոտելիս
ստանալ այնպիսի հիբրիդ դեղձենի, վորը դիմանա հյուսիսի
խիստ կլիմային:

Անցան մի շարք տարիներ:

Այդ ուղղությամբ փորձերը համբերությամբ կրկնվում էյին
յուրաքանչյուր տարի: Յուրաքանչյուր տարի այդ նշենու ծա-
ղիկները փոշոտվում էյին դեղձենու փոշիով, փոշոտում եր կա-
տարվում նաև հակառակ ձևով, սակայն այդ հեռավոր տեսակնե-
րի մեջ բեղմնավորում տեղի չեր ունենում, հիբրիդ պտուղներ
ստանալ չեր հաջողվում: Պետք եր գտնել ցրտադիմացկուն դեղ-
ձենի ստանալու նոր միջոցներ և այդ միջոցները գտնվեցին:

Մոնղոլիայից բերված վայրի նշենին՝ «բորովնիկ» Միջու-
րինը տրամախաչում է Ամերիկայից բերված մի այլ վայրի նշե-
նու հետ, վոր կոչվում է «Դավիդի» նշենի: Այդ յերկու բույ-
սերից ստացվում են հիբրիդ սերմեր, իսկ նրանց ցանքից՝ միան-
գամայն կենսունակ բույսեր: Այդ ծառերը շատ նման են դեղձե-
նուն, ունեն մինչև յերկու մետր բարձրություն, ծաղկում են
շատ առատ ու փարթած և, վոր գլխավորն է, վերին աստիճանի
ցրտադիմացկուն են՝ — 38° ցրտից չեն ցրտահարվում նույնիսկ
նրանց ծաղկաբողբոջները: Այդ բույսը տալիս է թեպետ չոր

Բացի այդ, Միչուրինը նույն նպատակով ոգտագործում է նաև հյուսիսային Կորեյայի կիսավայրի զեղձենինները:

3. Բացի նշված ձևերից, հեռավոր պտղատու բույսերի միջև հիբրիդ ստանալու համար Միչուրինն ոգտագործում է մի շարք այլ մեթոդներ ևս, վորոնցից մեծ նշանակություն է տալիս «վեգետատիվ մոտեցման» մեթոդին. այդ մեթոդը լայն չափով կիրառում է նա տանձենինների ցրտադիմացկուն, ձմռան սորտեր ստանալու աշխատանքներում: Տանձենու կուլտուրական սորտերը դեպի հյուսիս շատ հեռու չեն տարածվում. սակայն կա նույն տանձենուն շատ մոտ մի այլ պտղատու բույս՝ սնձին (рябина), վորն աճում է նաև ծայր. հյուսիսում:

Տանձենին բնական պայմաններում սնձնու փոշով չի բեղմնավորվում, չնայած մի շարք տարիների ընթացքում կատարված աշխատանքի. տանձենին սնձնու հետ տրամախաչելով, Միչուրինն ուզում էր ստանալ ցրտադիմացկուն տանձենի:

Այդ բույսերի բեղմնավորումը հնարավոր է դառնում այն ժամանակ, յերբ Միչուրինը գործադրում է «վեգետատիվ մոտեցման» մեթոդը:

Նախ տանձենու յերկու տարբեր սորտերից Միչուրինն ստանում է հիբրիդ սորտը: Միամյա հիբրիդը նա պատվաստում է սնձնու պտղաբերող ծառին, վորի վրա այդ հիբրիդն աճում է հինգ կամ վեց տարի և առաջին ծաղկման ժամանակ հնարավոր է դառնում արդեն փոշոտել նրան սնձնու փոշիով. ստանալ կենսունակ, նորմալ զարգացած տանձի և սնձնու հիբրիդ: Միչուրինըն այդ բացատրում է նրանով, վոր տվյալ դեպքում տանձենու հիբրիդ ճյուղը մի քանի տարի անընդհատ սնվելով հասակավոր սնձնու ծառից, այնքան փոփոխություն է յենթարկվում, վոր առաջին ծաղկման ժամանակ արդեն հնարավոր է դառնում բեղմնավորել իրեն պատվաստակալ ծառայող սնձնու փոշիով:

Յեղ զարմանալի չէ, յերբ Միչուրինի տնկարանում տեսնում ենք միևնույն ծառի վրա հասունացող թե տանձենու և թե սնձնու վոսկեղոծ ու կարմիր պտուղները, յերբ տանձենին փարթամ աճում է խնձորենու վրա, սերկևիլը տանձենու, վորոնց հետադաշում պետք է միմյանց հետ փոշոտեն՝ նրանցից տարբեր սորտեր ստանալու համար:

Յեղ Միչուրինը շատ հաճախ այդ ուղղությունը աշխատելիս նկատում էր, թե վորքան զգալի յեն հիբրիդի վրա այն փոփոխությունները, վորոնք առաջ են գալիս նրա պատվաստակալի

ազդեցութիւնից, վորոնք պահպանուում են նաեւ հիբրիդներէ հետագա սերունդներում:

4. 1893 թվականին «Փոշտուկեսահոց Անտոնովկա» խնձորի սերմը ցանելով, Միչուրինն ստացավ շատ փարթամ, միամյա միբույս, վորի տերեւները տարրորինակ, խիտ թավշով եյին պատած: Տերեւների խիտ թավշոտութիւնը խնձորենու միամյա հասակում բավական հազվագեպ յերևույթ ե:

Նույն տարում, այդ միամյա խնձորենու աչքով նա պատվաստում ե տանձենու ուժեղ տնկին՝ յեռամյա հասակում. հաջորդ տարում այդ աչքն սկսեց աճել, իսկ տանձենու ճյուղերն աստիճանաբար հեռացվեցին:

Տանձենու վրա պատվաստած խնձորենին առաջին պտուղները տվեց 1898 թվականին, բայց մինչև 1906 թիվը ե՝ խնձորենին ե՝ նրա պտուղները ամեն տարի յենթարկվում եյին խիստ ձևափոխման. տերեւների խիտ թավշոտութիւնը սկսեց աստիճանաբար նոսրանալ, վոր նկատվում եր արդեն միայն տերեւի ներսի յերեսում:

Շվերի հարթ, կլոր մակերեսն անկյունավոր ձև ընդունեց (ինչպիսին ունենում են տանձենիները). տերեւները ավելի խոշոր եյին, բայց արդեն իրենց դիրքով խիստ նմանում եյին տանձենու տերեւներին: Սակայն տարրորինակը՝ խնձորենու պտուղներն եյին. առաջին իսկ ծաղիկներից կազմակերպվեցին այնպիսի պտուղներ, վորոնք իրենց ձևով ավելի շատ նմանում եյին տանձի:

Հետագա տարիներում պտուղներն արդեն ավելի դնդաձև եյին. բայց պտղակոթը հարթ եր, նույնիսկ մի փոքր դնդաձև՝ մակերեսի վրա, պողի ձագարը չկար, վորով պտուղն իր ձևով տանձին եր նմանում:

Տանձենին, վորպես պատվաստակալ, այդպես զգալի կերպով ազդեց այդ նոր բույսի վրա նրա կազմակերպման առաջին տարիներին ե պտուղների այդ տարրորինակ ձևը պահպանվեց նաեւ հետագայում: Ներկայումս այդ սորտը Միչուրինի առաջնակարգ սորտերից մեկն ե համարվում. նա ստացել ե «Ռենետ Բերգամոտին» անունը՝ շնորհիվ բույսի անսովոր կազմվածքի («Ռենետ» են անվանում խնձորենու վորոշ սորտերը, իսկ «Բերգամոտ»՝ տանձենիների):

Միչուրինն իր այդ սորտը, ըստ իր զարգացման, անվանում ե «վեգետատիվ հիբրիդ»:

5. Այն համոզմունքը, վոր հիբրիդ բույսը զգալի չափով փոփոխվում ե վոչ միայն ժառանգականութամբ, այլեւ իր միջավայրի պայմաններից, պատվաստակալից, — հիմք ե ծառայում Միչուրինի կերպակներ մի շարք այնպիսի միջոցներ, վորոնցով հնարա-

ԽՆՁՈՐԻ «ՌԵՆԵՏ ԲԵՐԳԱՄՈՏԻ» ՍՈՐՏԻ ՊՏՈՒՂՆԵՐԸ ԱՌԱՋԻՆ ՊՏՆԱԲԵՐՈՒՄԻՑ

վոր ե լինում հիբրիդ բույսի զարգացմանն անհրաժեշտ ուղղութիւնը տալ:

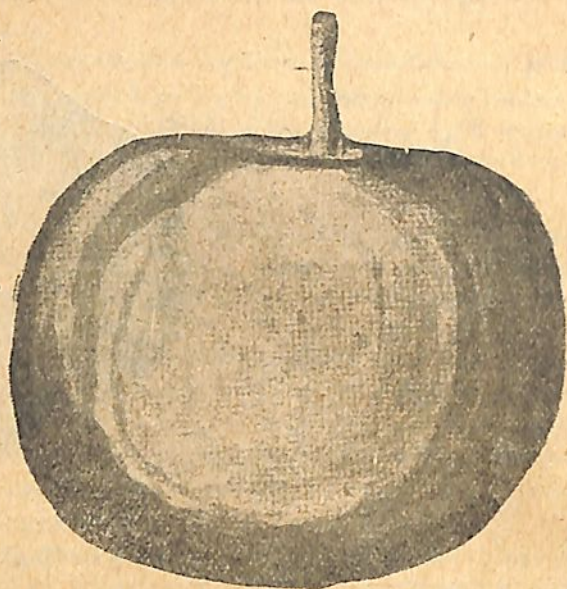
Պետք ե նպաստել հիբրիդի զարգացմանն այնպես, վոր նրա պիտանի հատկանիշներն ավելի լրիվ արտահայտվեն. իսկ այդ զգալի չափով կախված ե նրանից, թե առաջին տարիներում վորպիսի պայմաններումն ե զարգանում հիբրիդ նոր սորտը:

Այդ նպատակով Միչուրինը կիրառում ե «Մենտոր» մեթոդը:

«Մենտոր» նշանակում ե «պատվանդան», այսինքն ոժանգակ մի միջոց, վորի ոգնութեամբ հնարավոր ե դառնում հիբրիդ բույսի սկզբնական շրջանում զարգացման վորոշ ուղղութիւն տալ:

Վաղուց իվեր պտղաբուծութեան ե այգեգործութեան մեջ հայտնի յե պատվաստակալի ազդեցութիւնը նրա վրա զարգացող բույսի վրա: Սովորական փաստ ե, վոր տանձենու միւկնույն սորտը տարբեր տեսակի արմատների վրա զարգանալիս, տալիս ե բոլորովին տարբեր հատկանիշներ ունեցող բույսեր, անգամ յեթե պատվաստելու համար աչքերը վերցված են միևնույն ծառից:

Հայտնի յե, վոր սերկեմվենու վրա՝ պատվաստված տանձե-

«ՌԵՆԵՏ ԲԵՐԳԱՄՈՏՆԻ» ՍՈՐՏԻ ՊՏՈՒՂԸ
ՀԵՏԱԳԱ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՄ

նին 2—3 տարի ավելի վաղ և պտղաբերում, տալիս և ավելի խոշոր պտուղներ, առաջին տարիներին համեմատաբար բարձր բերք, բայց թույլ և աճում, մնում և վորպես ցածրահասակ, դաճած բույս և բավական վաղ ևլ ծերանում և, մինչդեռ նույնպիսի ոռոտն ուժեղ և զարգանում, ուշ և սկսում, բայց յերկարատև պտղաբերում և փարթամ աճում և յերկար տարիներ ընթացքում, յեթե նա պատվաստված և տանձենու վայրակի վրա:

Նման փաստեր հայտնի յեն և այլ պտղատու բույսերի մշակութունից. խնձորենու համար նման թույլ աճող, դաճած պատվաստակալ և ներկայացնում «Ռայկա» կամ «Պարադիսկա» կոչված խնձորենին:

Թե ինչ չափով և պահպանվում պատվաստակալի աղդեցութունը պատվաստված բույսի հետագա բաղձացման ժամանակ, այս մասին լրիվ ուսումնասիրություններ չկան:

Միջուրինը հաստատում և, վոր այդ աղդեցության աստիճանը

տարբեր և վաղուց իվեր գոյություն ունեցող բույսի և սերմից զարգացող հիբրիդ բույսի վրա: Միջուրինը վճառանորեն հաստատում և այն, վոր վաղուց իվեր գոյություն ունեցող պտղատու բույսերն իրենց աճման ընթացքում՝ պատվաստակալի աղդեցությամբ, զգալի չափով փոխում են իրենց կենսաբանական, ֆիզիոլոգիական կազմությունը (պտղաբերությունը, պտուղների վորակը, զարգացման ուժը):

Կարելի չե արդյոք բացասել նույն փոփոխությունների ավելի ուժեղ աղդեցությունը հիբրիդ բույսի վրա, յերբ տարբեր աշխարհագրական պայմաններում զարգացած ծնողներից ստացված նոր հիբրիդը դեռ լրիվ ձևակերպված չե, անընդհատ փոփոխվում և նույնիսկ մինչև պտղաբերության առաջին տարիները:

Լրիվ համոզված լինելով դրանում, Միջուրինն իր բազմամյա աշխատանքում կիրառում և «մենտորը», Ամերիկյան «Դեղին Բել-Ֆլոր» և տեղական «չինական» խնձորենու սորտից Միջուրինին հաջողվեց հիբրիդ ստանալ:

Հիբրիդը տալիս եր բավական վաղ հասնող պտուղներ, վորոնք պահվում եյին միայն մինչև սեպտեմբեր ամիսը. սակայն կարևոր եր ստանալ ձմեռը հասնող սորտ, վորի պտուղները լինեն այնչափ դիմացկուն, վոր պահվեն ամբողջ ձմեռվա ընթացքում:

Այդ նպատակով Միջուրինը հիբրիդ ծառի վրա պատվաստում և սովորական «Բել-Ֆլոր» սորտից (վորը ձմեռը հասնող պտուղներ ունի) մի քանի ճյուղ, վորոնք զարգանում են հիբրիդ ծառի սաղարթի վրա: Հետագա տարիներին աստիճանաբար հիբրիդի պտուղների հասունացումը ձգձգվում և, հասնելուց հետո նրանք բավական դիմացկուն են լինում, պահվում են նաև ձմեռն ամիսներին:

Այդ դեպքում «մենտոր» հանդիսացավ պատվաստացուն:

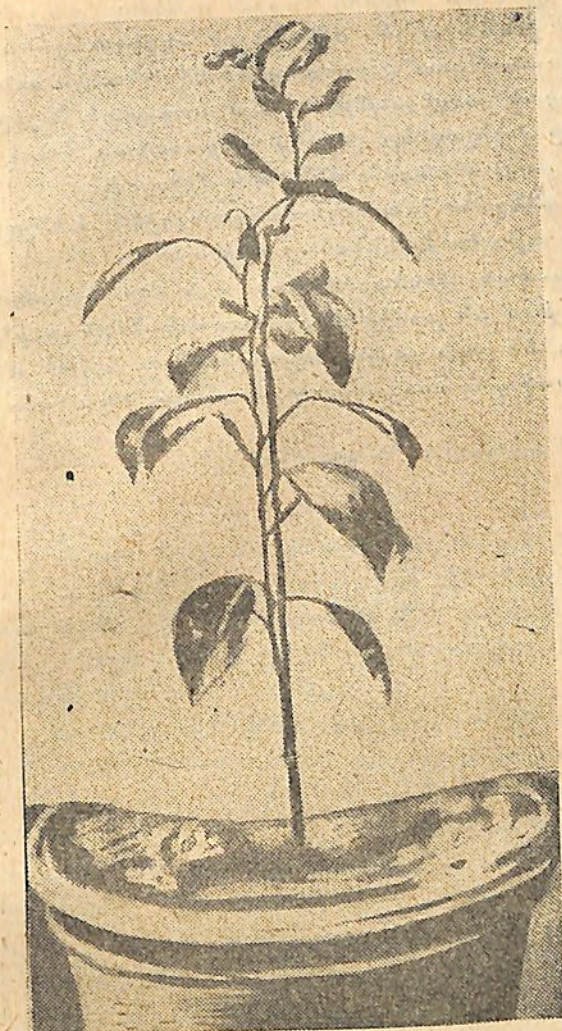
Մենտորի աղդեցությունը Միջուրինն ոգտագործել և նաև կենսանու «Կրասա սեվերա» սորտի վրա, վորը բալենու և կենսանու հիբրիդ և: Սկզբում հիբրիդը տվեց սպիտակ պտուղներ, իսկ հետագայում, վեգետատիվ ձևով բաղձացնելիս, Միջուրինը այն պատվաստում և կարմիր բալենու վրա, վորի աղդեցությամբ հետագայում բույսերը տալիս են վարդագույն, կարմրավուն պտուղներ: Բոլոր դեպքերում, «մենտորի» աղդեցությամբ, հիբրիդի պտուղների գույնը չի փոխվում, ինչպես այդ յերևում և խնձորենու հետ նրա կատարած աշխատանքից:

Իր լավագույն խնձորենու սորտերից մեկը՝ «Կանդիլ-Կիտայկան» Միչուրինն ստացել է Ղրիմում տարածված «Կանդիլ-Սինալ» և տեղական «Կիտայկա» խնձորենու տրամախաչումից, սակայն առաջին տարիներին հիբրիդը դեռ ցրտադիմացկուն չէր։ Հիբրիդի ճյուղերը Միչուրինն ստիպված եր պատվաստել տեղական «Կիտայկա»-ի վրա և մի քանի տարուց հետո հիբրիդի պատվաստված շվերն արդեն չեյին ցրտահարվում։

Իման Վլադիմիրովիչը միշտ զգուշացնում է հիբրիդ բույսերը հասակավոր ծառերի վրա պատվաստելուց, ինչպես այդ կատարում են շատ այգեգործները՝ հիբրիդի պտղաբերությունն արագացնելու նպատակով։ Այդ նա բացատրում է նրանով, վոր հիբրիդը հասակավոր ծառի, վորպես պատվաստակալի ազդեցության տակ կորցնում է իր հատկանիշները, և պտղաբերությունն արագանալու փոխարեն, ուշանում է։

Թե վորքան զգույշ չե պատվաստակալի և պատվաստացվի փոխադարձ ազդեցությունը, մանավանդ նոր զարգացող հիբրիդ բույսի վրա, դա ցույց է տալիս Միչուրինի տնկարանում նկատված մի հետաքրքիր փաստ ևս։ Միչուրինի ոգնական Յակովլևի վը կիտրոնի միամյա շիվը պատվաստում է «Բերե Ջմեռային» հիբրիդ սորտի միամյա տանձենու վրա։ Այդ բույսերը պատկանում են վոչ միայն տարբեր ցեղերին, այլև տարբեր ընտանիքներին և սովորական պայմաններում միամյանց վրա չեն պատվաստվում։ Սակայն այդ հաջողվում է կատարել, ինչպես հաստատում է Միչուրինն—այն պատճառով, վոր յերկու բույսերն ել յերիտասարդ են, սերմից են ստացված, իսկ տանձենին նույնիսկ հիբրիդ ծագում ունի։

Շատ շուտով է նկատվում այդ մշտագալար բույսի՝ կիտրոնի ազդեցությունը տանձենու վրա և նույն ձմրանը, տանձենու ճյուղն արդեն տերևները չի թափում, այդ տերևներն աստիճանաբար ստանում են մուգ-կանաչ գույն և ծածկվում են բարակ մոմաշերտով, մինչդեռ նույնպիսի միամյա տանձենու մնացած չպատվաստված հիբրիդները սովորական ժամանակին արդեն զրկվեցին տերևներից։ Կիտրոնի շիվը այստեղ ազդելով տանձենու (պատվաստակալի) արմատների վրա, արգելք հանդիսացավ տանձենու շվի աճման ընդհատմանը և տերևների թափվելուն։ այդ դեպքում «մենտորի» դերում հանդես է գալիս կիտրոնի միամյա տնկին։

ԿԻՏՐՈՆԻ ՅԵՎ ՏԱՆՁԵՆՈՒ ԵՎԵՐՆ ԱՃՈՒՄԷՆ
ՏԱՆՁԵՆՈՒ ԱՐՄՍՏՆԵՐԻ ՎՐԱ։

Այդ փաստը հետաքրքիր է վոչ թե տնտեսական տեսակետից—ինքը Միչուրինն ևս նպատակ չի դնում աճեցնել կիտրոնը տանձենու վրա—այլ այդ նրա բազմաթիվ փաստերից մեկն է։

ե, վոր ցույց է տալիս, թե հիբրիդ ծագում ունեցող բույսերը վորքան մեծ չափով յենթակա յեն միջավայրի ազդեցությանը:

Միջուրինի աշխատանքում վորոշ դեպքերում մենտորն ունեցել է նաև բացասական ազդեցություն: Նա ստիպված է յեղել շատ հիբրիդ բույսեր վոչնչացնել, վորոնց բացասական հատկանիշներն անհնար է յեղել վերացնել մենտորի միջոցով:

Մակայն Միջուրինը մեծ հմտությամբ ոգտագործել է ինչպես հիշված մեթոդները, այնպես ել մենտորի մեթոդը:

Մեր կոլանտեսական փորձարարների այն նոր կադրերը, վորոնք կազմակերպվում են խրճիթ-լաբորիատորիաների շուրջը, հնարավորություն ունեն լայն չափով ոգտագործելու նշված մեթոդները՝ նոր, լավորակ պտղատու սորտեր յտանալու նպատակով

Տրամախոշումը կատարելուց հետո, յեթե տեղի յե ունենում բեղմնավորումը, դարգանում են հիբրիդ պտուղները, վորոնց արտաքին կառուցվածքի վրա փոշոտիչ սորտի հատկանիշները կարող են և չարտահայտվել: Հիբրիդ նոր բույսը պետք է ստացվի այդ պտղի սերմից:

Հնդավոր տեսակների հասունացած պտուղները (յեթե ամռան կամ աշնան սորտեր են) քաղելուց հետո, պահում են մի շաբաթ ես, իսկ ձմրան սորտերը՝ մի քանի ամիս, վորից հետ սերմերն առանձնացնում են ու ցանում հատուկ պատրաստված արկղերում: Ամռան սորտերի սերմերը պահում են մինչև աշուն խոնավ ավաղի մեջ, սառը միջավայրում:

Յեթե ցանքը կատարվելու յե արկղերում, վերջինները պետք է պատրաստել մոտավորապես 60 սմ յերկարությամբ, 40 սմ լայնությամբ և 12 սմ բարձրությամբ: Յուրաքանչյուր նոր սորտի սերմերը 2—3 որ չորացնելուց հետո ցանում են առանձին արկղիկներում, վորոնք բաժանված են իրարից ապակե բարակ ձողիկներով. յուրաքանչյուր սորտը նշվում է հատուկ փոքրիկ ետիկետով, վորի վրա գրում են սորտի անունը, ցանքի ժամկետը (հասարակ մատիտով). որինսկ՝ սերմը հիբրիդ ծագում ունի, տը (հասարակ մատիտով). որինսկ՝ սերմը հիբրիդ ծագում ունի, ստացված է «Շալախ» սորտից, «Նախնիկանի» սորտով փոշոտելիս. մայր սորտի՝ «Շալախի» անունը գրում են սկզբում, նրա

կողքին X նշանը և փոշոտիչի, այսինքն՝ «Նախիջևականի» սորաի անունը:

Նախկինը սուր ծայրով ամրացնում են արկղի մեջ կատարված յուրաքանչյուր ցանքի սահմանում. նման նշաններով նշում են ցանած սերմի յուրաքանչյուր տեսակը:

Արկղերում հողի շերտի տակը լցնում են աղյուսի կտորներ, իսկ արկղի հատակը պետք է ունենա մի քանի անցք՝ ավելորդ ջուրն արտաքսելու համար: Արկղերի յերեսը կրծողներին պետք է պաշտպանված լինի մետաղե ցանցով: Ցանքը կատարելուց հետո արկղերը տեղափոխում են այգի ու թաղում են հողում այնպես, վոր նրանց մակերեսը գետնին հավասար լինի:

Ձմռան ընթացքում արկղերում հողը միշտ խոնավ պետք է լինի: Սկսած առաջին գարնանից, Միչուրինը հատուկ ուշադրություն է դարձնում հիբրիդների դաստիարակմանը:

Հենց վոր յերևում են նորածիլ բույսերը, վորոնք ունեն գեա առաջին շաքիլային տերևներ, իվան Վլադիմիրովիչը կատարում է բույսերի առաջին ընտրությունը: Նորածիլ բույսերից նա ընտրում է այն հիբրիդը, վոր ունի ուժեղ, խոշոր շաքիլներ, կարճ բայց հաստ ցողուն: Յերբ ընտրված նորածիլ բույսերն ունենում են միայն յերեք տերև, նրանք տեղափոխվում են հատուկ պատրաստված հողամասը և յուրաքանչյուր բույսին տրվում է 400 քառակուսի սմ տարածություն:

Նույն տարում միամյա բույսերը կրկին տեղափոխում է մի քերիչ հողամաս, բայց նախքան տեղափոխելը, տերևաթափից առաջ նա կատարում է յերկրորդ ընտրությունը:

Ընտրություն ժամանակ նա հաշվի առնելով հիբրիդի ծնողների հատկությունները՝ առավելություն է տալիս հիբրիդի այն հատկություններին, վորոնք պատկանում են ցանկավի ծնողներին մեկին: Յեթե հիբրիդի ծնողներից մեկը յեղել է վայրի բույս, ապա ընտրություն կատարելիս Միչուրինն առավելությունը տալիս է ավելի շատ կուլտուրական հատկանիշներ արտահայտող հիբրիդին:

Այդ յերկրորդ հողամասում բույսը պետք է ունենա 200 քառ. սմ տարածություն:

Յերրորդ ընտրությունը նա կատարում է յերրորդ տարվա աշնանը, ըստ նույն հաականիշների, վորոնցով կատարել եր յերկրորդ ընտրությունը:

Իրենց մշտական տեղում հիբրիդ բույսերը տետք է ունե-

նան 2—4 քառ. մետր տարածություն, վորտեղ և պտղաբերում են նրանք: Չորրորդ և վերջին ընտրությունը կատարում է պլանտացիայի ժամանակ՝ ըստ պտուղների հատկանիշների: Յեթե հիբրիդ սորաը, ըստ իր բոլոր հատկանիշների, համապատասխանում է բոլոր պահանջներին, նա հետագայում, վորպես արգյունաբերական սորո, բազմացվում է վեգետատիվ ձևով: Այն բույսերը, վորոնք վորոշ բացասական հատկություններ ունեն, Միչուրինն իր մի շարք մեթոդներով մշակում է հաճախ նույնիսկ մի քանի տասնյակ տարի:

Կորիզավոր պտղատու բույսերը Միչուրինը հաճախ մշակում է միկենույն հողամասում, առանց տեղափոխելու. բայց կիրառում է ընտրություն և դաստիարակման այն բոլոր ձևերը, վորոնք գործադրում են հնդավոր տեսակների նկատմամբ:

Ինչ վերաբերում է հատապտուղներին (մորի, մոշ, յելակ, հաղարձնի), նրանց հիբրիդ սերմերը հավաքում են պտուղները հասնելու ժամանակ, անշատում են պտղից, լվանում, չորացնում և ուշ աշնանը ցանում են նույնպիսի արկղերում: Պետք է հետևել, վոր սերմերը չծլեն նույն աշնանը, հակառակ դեպքում նրանք ձմրան ընթացքում կցրտահարվեն:

Յերբ նորածիլ բույսերն ունենում են միայն յերեք տերև, դրանք տեղափոխում են հատուկ պատրաստած մարզերը և տընկում բույսը-բույսից 60 սմ հեռավորությամբ:

Նույն հողամասում կատարվում է ընտրություն՝ ըստ պտուղների վորակի: Լավորակ պտուղներ ունեցող թփերը տեղափոխում են այգի՝ հետագա բազմացման համար: Վոչ պիտանի պտուղներ ունեցող բույսերը խոտանում են:

Յելակի սերմերը ցանում են ավելի թեթև հողում, վորը կիսով չափ պետք է խառնված լինի ավաղի հետ:

Միչուրինն անհրաժեշտ է համարում, վոր հիբրիդ բույսերը առաջին տարիներին աճեն քամուց պաշտպանված հողամասում: Այն հողամասը, վորտեղ աճում են հիբրիդները, պետք է լավ մշակված լինի (մինչև 30—33 սմ խորություն): Ամռան ընթացքում պետք է միշտ վոչնչացնել մոլախոտերը: Հյուսիսի պայմանքում պետք է միշտ վոչնչացնել ստացված է այնպիսի ծնողներում այն դեպքում, յերբ հիբրիդը ստացված է այնպիսի ծնողներից, վորոնցից մեկն ունի հարավային ծագում, չի կարելի հողամասը շատ պարարտացնել: Ճիշտ է, լավ պարարտ հողամասում բույսն աճում է ուժեղ, փաթթամ, բայց այդպիսի զարգացումը չի նպաստում ցրտադիմացկուն բույս ստանալուն:

Պատասխանելով Սիրբերի այգեգործներին, վորոնցից շատերը զիմում էյին Միշուրինին գանգատվելով, վոր նրանց չի հաջողվում ցրտադիմացկուն պտղատու սորտեր ստանալ, Միշուրինը պատասխանում է՝

«Բանն այն է, վոր բոլոր սիրերցիները յեվրոպական սորտերից ստացված հիբրիդներն աճեցնելիս, ցանում են սերմերը Սիրբերի պարարտ սեահողում կամ, ավելի վատ՝ հատկապես պարարտացրած հողամասում. այգեպատճառով տրնկիները շատ ուժեղ աճ են տալիս, հասնում են մինչև 2 մետր բարձրության՝ նույնիսկ մի տարվա ընթացքում: Այդ բոլորը, ճիշտ է, սկզբում ուրախացնում է այգեգործին, մի քանիսը նույնիսկ կարծում են, թե այդ է ամբողջ իմաստը: Մինչդեռ դա կոպիտ սխալ է, վորի պատճառով վոչնչանում են այդ ձեռք աճեցրած տնկիները»:

Սիրբերի նույն այգեգործներին Միշուրինը գրում է, թե իր բազմաթիվ աշխատանքի առաջին շրջանում ինքն էս կատարել է նման սխալներ և հատուկ պարարտացված հողամասում նրան չի հաջողվել մշակել վոչ մի ցրտադիմացկուն տնկի:

Հետագայում, յերբ նա իր այդ բույսերն աճեցնում եր վոչ հատուկ պարարտացված հողամասում, հիբրիդներն ավելի ցրտադիմացկուն էյին: Միշուրինն այդ բացատրում է նրանով, վոր բացի լրիվ կերպով չհասունանալուց, փարթամ աճման պայմաններում, զգալի չափով արտահայտվում ու զարգանում են հիբրիդի ջերմասեր, հարավային ծագում ունեցող ծնողի հատկանիշները:

Այդ եր պատճառը, վոր Միշուրինը 10 տարի իր նախկին պարարտ հողամասում աշխատելուց հետո, ստիպված եր բոլոր բույսերը տեղափոխել մի այլ, ավելի վատ հողային պայմաններ ունեցող հոմամաս:

Միանգամայն սխալ կլիներ, յեթե կարծեյինք—է այդ առթիվ Միշուրինը հաճախ զգուշացնում է—թե նման խնամք կարելի չե տանել նաև մեր նորատունկ կամ պտղաբերող արդյունաբերական այգիներում: Յուրաքանչյուր պտղատու այգի պետք է ապահովված լինի բարձր ազրոտեխնիկայով, դրա հետ միասին նաև հողի նորմալ պարարտացումով:

Այդ առթիվ նա ասում է՝ «...այլ բան է՝ զարգացնել այդում պատրաստի պտղատու սորտեր (վորտեղ յես անհրաժեշտ

եմ դտնում կիրառել բույսի խնամքի բոլոր կանոնները)», այլ է պտղատու բույսի նոր սորտ ստանալը: Այդ յեքզու հասկացողությունները չի կարելի շփոթել»:

Հիբրիդ բույսը տնկարանում պետք է ապահովված լինի լրիվ, անհրաժեշտ խնամքով՝ հողի մշակմամբ, լուծմամբ, ձևավորմամբ և այլն:

Հաջող տրամախաչումից ստացված վոչ բոլոր սերմերն են տալիս լավորակ տնկիներ: Ինչպես ասացինք, Միչուրինը մեծ-նշանակութուն է տալիս պիտանի հիբրիդների ընտրությանը: Այդ ընտրությունը նա կատարում է չորս անգամ, վորոնցից յերեքը՝ մինչև պտղաբերելը:

Ճիշտ է, յուրաքանչյուր մասնագետի կամ փորձարարի վերջ-նական նպատակն է գնահատել պտղատու բույսը հատկապես պտղաբերության շրջանում, բայց վորովհետև պտղատու բույսե-րը շատ յերկարատև խնամք են պահանջում, շատ կարևոր է, վոր վոչ-պիտանի, վայրի հատկանիշներով բույսերը նախորդ խոտանման յենթարկվեն՝ առանց սպասելու պտղաբերության շրջանին:

Այդ նպատակով ել Միչուրինն իր բազմամյա փորձնական աշխատանքով մշակել է մի շարք ցուցանիշներ, ըստ վորոնց հնա-րավոր է բավական ճիշտ կերպով կատարել պիտանի հիբրիդնե-րի ընտրությունն ըստ վեգետատիվ մասերի, այն շրջանում, յերբ բույսը դեռ չի պտղաբերում: Միաժամանակ նա շեղում է վոր ընտրություն կատարողը պետք է մեծ փորձառություն ձեռք բերի, կարողանա ձանաչել, անհատորեն տարբերել լավա-ջույն տնկին անմիջապես տնկարանում: Դեպի բույսն ունեցած այդ անհատական վերաբերմունքը բնորոշ է Միչուրինի համար

նրա աշխատանքի յուրաքանչյուր ողակում, վորը և տարբերում է նրան մինչ այդ աշխատող բոլոր մասնագետներից:
«Վոչ թե բազմաթիվ փորձերից սպասել պատահական բույս, այլ գիտակցորեն կիրառելով սեկեյցիոն մեթոդները, պետք է կարողանալ ուղղել բույսի զարգացումը մեղ պիտա-նի ուղղությամբ» — ասում է Միչուրինը:

Կալիպոլոյն պտղատու բույսերն ընտրելիս, լինեն նրանք վաղուց գոյություն ունեցող կամ նոր ստացված, ամենահիմա-կան հատկանիշներ, ըստ Միչուրինի, պետք է համարել՝

1. Պտուղների բարձր վորակը (համը, դիմացկունությունը, քույնը, մեծությունը և այլն), 2. բույսի ցրտակայունությունը, 3. դիմացկունությունը հիվանդությունների և վնասատուների նկատմամբ, 4. կանոնավոր (յուրաքանչյուր տարի) բարձր բեր-քատվությունը, 5. վաղ հասկում պտղաբերելը:

Պտղաբերության շրջանում բավական հեշտ է ընտրություն կատարել, սակայն անհամեմատ ավելի բարդ է բույսի ընտրու-թյունը մինչև պտղաբերման շրջանը:

Հենվելով Միչուրինի բազմամյա աշխատանքի վրա, բույսե-րի ընտրությունն ըստ վեգետատիվ մասերի՝ կարող են լայն չա-փով կատարել նույնիսկ մեր փորձարար կոլտնտեսականները վոչ միայն կուլտուրական, այլ և վայրի պտղատու սնտակների նկատմամբ, վորոնցով հարուստ են Հայաստանի անտառները:

Տնկարանում յերկրորդ և յերրորդ ընտրությունը կատարե-լիս Միչուրինը վորպես դրական հատկանիշներ համարում է՝
«Ենձոռնիներ» համար՝ բույսի նորմալ զարգացումը, բավա-կան հաստ, ուղիղ զարգացած ճյուղավորումը, շվերի թավ վեր-ջավորությունները:

Տերները պետք է ունենան խոշոր և համեմատաբար հաստ թիթեղ. տերեակոթը լինի կարճ ու հաստ, թավամաղ:

Տանձնիներ ընտրությունը կատարելիս, պետք է նախա-ռաջ հաշվի առնել տունկերի ուժեղ զարգացումը: Միչուրինն ա-սում է՝ «Ընդհանրապես տանձնիների մեջ տերների տակի տերեակ անոթային քնքույշ հյուսվածքը տունկի կուլտուրական հատկանիշների ճիշտ ցուցանիշն է այնպես, ինչպես և տերեկների յեղրերի մանր և բութ կտրվածությունը», իսկ ինչ վերաբերում է ճյուղերի և տերեկների թավշությանը, ամռան վերջին, յերբ աճումն ընդհատվում է, թավշամաղն աննկատելի յե դառնում

Պետք է առավելություն տալ այն տնկիներին, վորոնց տե-րեկների թիթեղները համեմատաբար խոշոր են, յերկարավուն:

Յերեսի կողմից թիթեղը պետք է ունենա համեմատաբար մուգ-
կանաչ գույն: Տերեակիցները պետք է լինեն խոշոր, յերկարա-
վուն:

Լավ հատկանիշներ են համարվում խոշոր, կլոր տերեաքող-
բողբոջները: Կուլտուրական հատկանիշներին են վերաբերվում
կարճ շվեր և փշեր չունենալը:

Բայեցնու յեվ կեռասենու ընտրության դեպքում Միշուրինը
դրական հատկանիշ է համարում այն, յերբ հիբրիդ տերեւների
հիմքում կան մեծ քանակությամբ խոշոր գեղձեր, խիտ դասա-
վորված բողբոջներ, և տերեւներն ունեն խոշոր, հաստ թիթիկ:

Բույսն ամբողջապես պետք է զարգացած լինի, ունենա
համեմատաբար հաստ ճյուղեր:

Միշուրինը հատկապես շեղում է, թե անհրաժեշտ է հաշ-
վի առնել տեղական սորտերի առանձնահատկությունները, հատ-
կապես բալենու և կեռասենու, ինչպես և մնացած պտղատու տե-
սակների նկատմամբ:

Սալտեցիների ընտրությունը կատարելիս Միշուրինը հատուկ
նշանակություն է տալիս «Ռենկլոդ» կոչված խմբին, փորն ինքը
լայն չափով ոգտագործել և սերեկցիոն աշխատանքում: Նա առա-
վելություն է տալիս այն տնկիներին, վորոնք ունեն ուժեղ զար-
գացած ճյուղեր, բողբոջների խիտ դասավորում, տերեւների կլո-
րածե, հաստ ալիքավոր, մուգ-կանաչ թիթիկներ: Դրական նշա-
նակություն ունի տերեւների թավշոտությունը: Տերեւների յեղե-
րի բուծ, ձվածե կտրվածությունը նմանապես դրական հատկա-
նիշ է համարվում:

Միշուրինը յեղակի մսեցնու, մսեցնու, հաղտեցնու լավա-
գույն բույսերի ընտրությունը կատարում է պտղաբերության
ընթացում, վորովհետեւ այդ բույսերը համեմատաբար վաղ են
պտղաբերում և բույսերի ընտրությունը կարելի յի կատարել
վերջնականորեն ըստ պտուղների վորակի ու բերքի չափի, հաշ-
վի առնելով այն բոլոր պահանջները, վորոնք առաջադրվում
են յուրաքանչյուր պտղատու բույսի ընտրությանը:

Ներկայումս, վորպես վաթսուս տարվա աշխատանքի փայ-
լուն ապացույց, Միշուրինը ավել և նորանոր պտղատու բույսե-
րի ավելի քան 300 սորտ: Դժվար է տալ այդ սորտերի մանրա-
մասն նկարագրությունը, բայց անհրաժեշտ է կանգ առնել նրան-
ցից գոնե ամենատարածված ձևերի վրա:

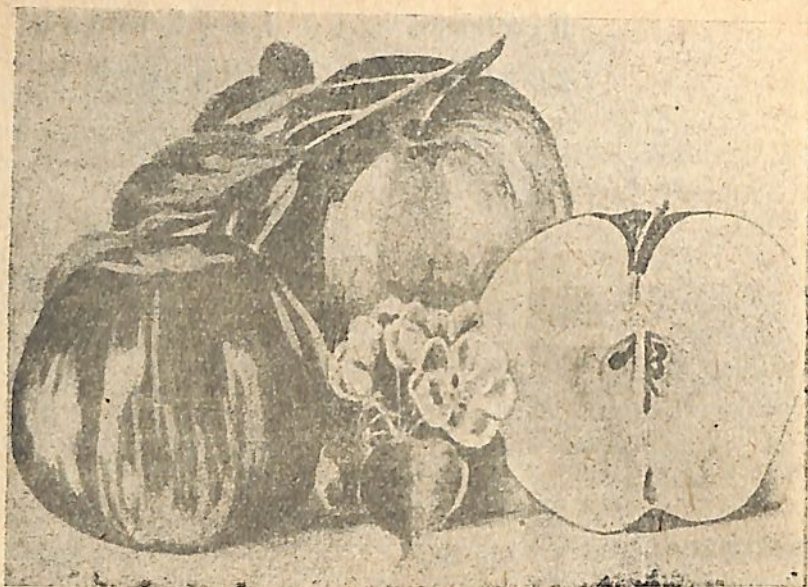
«Կոմսոմոլեց»

ՄԻՋՈՐԻՆՅԱՆ
1. ԲԵԼՏԼՅՈՐ ԿԵՏԱՅԱԿ

Եւս սորաւը հիբրիդ ծագում ունի (ինչպես ցույց է տալիս սորաի անունը), ստացված է ամերիկական «Դեղին Բելֆլոր» սորաից. «Չինական» խնձորենու վտղիով տրամախաչելուց:

Առաջին անգամ սորան սկսել է պտղաբերել 1914 թվականին, յոթ տարեկան հասակում. առաջին տարիներում պտուղները համեմատաբար մանր էյին և մինչև ձմեռ չէին դիմանում: Միջուրինը պատվաստում է այդ ծառի վրա մի քանի հյուղ «Բելֆլոր» սորաից: Իսկ հետագայում նա այդ սորաւը պատվաստում է «Ճունտուկեանոց Անտոնովկայի» խնձորենու վրա, վորից հինգերորդ տարում ստացվում են առաջին խոշոր պտուղները նույն համով, ինչպիսին ունեյին պտուղներն առաջին պտղաբերության ժամանակ: Հետագայում պտուղների վորակը պահպանվում է նույնը:

Պտուղը բաժականին խոշոր է, 300—350 գրամ քաշով, ձվաձև, կողավոր, ծածկված վռնկեղույն-դեղին մաշկով, վորն ունի յերկարությամբ տարածված կարմիր գծեր: Միսն սպիտակ է, ունի դուրեկան, քաղցր, մի քիչ թթվաչ համ: Ծառն ուժեղ է զարգացած, շատ դիմացկուն է, ցրտերից չի տուժում նույնիսկ Գորկու յերկրում, ծաղկաբողբոջները չեն տուժում զարնան ցըրտերից:

«ԲԵԼՅԼՅՈՐ ԿԻՏԱՅԱԿ»

Պտուղները հասնում են սեպտեմբեր ամսում, պահպանվում մինչև հունվար-փետրվար ամիսները:

Այս սորտը համարվում է առաջնակարգ և Հայաստանում Լենինականի և Բայազետի շրջաններում արդեն աճում են տեսակավորձի կարգով:

2. ԲԵԼՅԼՅՈՐ ՌԵԿՈՐԴ

Բարդ հիբրիդային ծագում ունի Ստացված է 1914 թվին «Բելիֆլոր Կիտայկա» և «Յախոնատովոյե» սորտերի արամախաչումից (յերկու ծնողներն էլ հիբրիդներ են): Առաջին անգամ հիբրիդը պտղաբերել է 11 տարեկան հասակում:

Ծառն ուժեղ է աճում, ճյուղերը զարգացած են, լավ են զիմանում քամիներին: Այս սորտն աչքի յե ընկնում բարձր բերքատվությամբ և ցրտադիմացկունությամբ:

Պտուղը կտրվումն կոնաձև է, կշռում է մոտավորապես 120 գրամ, միան սպիտակ վարդագույն է, քաղցր-թթվաչ համով, ծածկված է մուգ-կարմիր մաշկով (այդ գույնը ժառանգել է «Յախոնատովոյե» սորտից), ունի դուրեկան բուրմունք, ամուր է

միացած ճյուղերին, ուստի քամիներին լավ և զիմադրում: Պտուղները հասունանում են սեպտեմբեր ամսին, գործածելու պիտանի յեն դառնում դեկտեմբեր ամսից, բայց լավ պահպանվում են մինչև փետրվար-մարտ ամիսները: Պտուղները փափառով չեն վարակվում: Այս սորտն ևս համարվում է գերազանց և աճում է Հայաստանի լեռնային շրջաններում:

3 ՖՈՒՆՏՈՒԿԵՍԱՆՈՑ ԱՆՏՈՆՈՎԿԱ

Այդ սորտը Միչուրինն ստացել է 1888թ. «Մադիլեովսկի Սպիտակ Անտոնովկայի» 5 տարեկան ծառից, վորպես բողբոջային ձևավորում:

Պտուղը, ինչպես ցույց է տալիս սորտի անունը, բավական խոշոր է, յերկարությամբ սեղմված, գնդաձև, թույլ կոպովոր, միջին քաշը մինչև 600 գրամ: Լրիվ հասունացած պտուղն ունի բաց-դեղին (համարյա սպիտակավուն) գույն, վորի վրա յերեվում են սպիտակ, խոշոր յենթամաշկային կետեր:

Միսը շատ նուրբ կազմություն ունի, սպիտակ գույնի, հյութալից, քաղցր է, դուրեկան թթվությամբ, թույլ բուրմունքով:

Ծառը փարթամ է զարգանում, խիտ ճյուղավորված, տերևներն ունեն լայն թիթեղներ, վորոնցով հնարավոր է ճանաչել այդ սորտը նաև մինչ պտղաբերելը:

Պտուղները հասունանում են սեպտեմբեր ամսին, բայց պահպանվում մինչև դեկտեմբեր. գործածվում են թարմ վիճակում և վերամշակելու համար: Ծառը ցրտադիմացկուն է, շատ բերքատու, բայց պետք է մշակել քամուց պաշտպանված վայրերում, վորովհետև շատ խոշոր պտուղները թույլ են զիմադրում քամիներին: Այս սորտը նույնպես առաջին անգամից է տնկված Հայաստանի լեռնային շրջաններում:

4. ՄԻՋՈՒՐԻՆՅԱՆ ԲԵՍՍԵՄՅԱՆԿԱ

Այս սորտն ստացված է 1912 թ. վորպես տեղական «Սկրի-ժապիլ» և «Բեսսեմյանկա» սորտերի հիբրիդ:

Պտուղը գնդաձև է, 150—180 գրամ քաշով, պատած է գեղին-կանաչավուն մաշկով, վորի վրա կան կարմիր գծեր: Միան ամուր է, հյութալից, դուրեկան, բուրմունքալից և թթվաչ:

Ինչպես ցույց է տալիս սորտի անունը, պտուղների մեջ սերմ չկա, վորովհետև նա զարգանում է առանց բեղմնավորման, սակայն յերբեմն փոշրտվում է վորոշ սորտերի հետ, և զարգանում

են սերմեր: Պտուղները վերջնականապես հասունանում են ծառից քաղելուց հետո՝ հոկտեմբեր ամսին, հրաշալի կերպով պահպանվում են մինչև հաջորդ տարվա բերքը՝ չկորցնելով իրենց վորակը և արտաքին տեսքը:

Ծառը և պտուղները լավ են դիմադրում քամիներին, ցրտադիմացկունությունը բարձր է: Այս սորտը Միչուրինն ուսաջարկում է Միուլթյան միջին և հյուսիսային շրջաններում դարգուշալու համար, փորպես լավագույն սորտերից մեկը:

5. «ԿԱՆԴԻԼ ԿԻՏԱՅԱՍ»

Հիբրիդ սորտ է: Հայրը՝ Ղրիմի «Կանդիլ Սինապ» սորտն է, մորն իր գեղեցիկ տեսքի և լավ համի հետ միասին շատ վատ է դիմանում ցրտերին և քամիներին: 1892 թ. Միչուրինն այդ սորտի փոշիով փոշոտում է տեղական չինական խնձորենին: Մակայն ստացված հիբրիդ բույսը հետագա տարիներին ցրտահարվում եր: Այդ հիբրիդի ճյուղը Միչուրինը պատվաստում է նույն տեղական խնձորենու վրա: Միչուրինն աստիճանաբար հեռացնում է այդ խնձորենու ավելորդ բոլոր ճյուղերը, թողնելով միայն պատվաստած հիբրիդը: Հետագա տարիներին արդեն հիբրիդը հրաշալի կերպով աճում և պտղաբերում էր առանց ցրտերից տուժելու: Պտղաբերության առաջին տարիներին պտուղները համեմատաբար մանր էյին, բայց տարեց-տարի զգալի կերպով լավանում էր պտուղների վորակը, և այժմ «Կանդիլ-կիտայական» ասլիս է ավելի խոշոր պտուղներ, քան ինքը՝ «Կանդիլ-Սինապ» սորտը, վորից նա ստացվել է:

Պտուղները. — Միջակ մեծությամբ են, կոնաձև, ծածկված դեղին-կանաչավուն մաշկով, վորի վրա գեղեցիկ կարմիր գծեր են տարածված: Պտուղները բավական խոշոր են՝ միջին կշիռը 160 գրամ: Համը քաղցր է, հյութալից, միսը՝ սպիտակ: Սերմերը լցիվ և լավ են դարգացած: պտուղները ծառից հավաքում են Միչուրինսկի պայմաններում՝ հոկտեմբերի սկզբին, իսկ վերջնական հասունացումը տեղի յե ունենում փետրվար ամսին: Պտուղները շատ դիմացկուն են, սնկային հիվանդություններով չեն վարակվում:

Շատ բերքատու սորտ է: Միուլթյան միջին և հարավային շրջանների համար համարվում է դերադանց սորտերից մեկը:

6. ՊԵՊԻՆ ՇԱՅՐԱՆԻՅ

Միչուրինն այս սորտն ստացել է յերկար տարիների աշխատանքով, յերկու սորտերի փոշոտումից: Մայրն է Վեենեա Ուրլե-

Կանդիլ Կիտայական

համար սովորական յերևույթ չեն: Միշուրինի այդ սորաի վրա կատարած յետետեմամյա ուսումնասիրությունները հաստատում են այդ սորաի շատ բարձր ոգտակար հատկությունները: «Սլավո-յանկայի» ծաղիկները վերին աստիճանի դիմացկուն են դար-նան ցրտերին և չեն փնտվել նույնիսկ այն դեպքում, յերբ գարնանը, ծաղկման ժամանակ ջերմությունն իջել է — 5 աստի-ճանի:

Այդ սորաը շատ բերքառատ է և, վոր շատ կարևոր է, պըտ-դարերում է յուրաքանչյուր տարի՝ պահանջկոտ չլինելով դեպի հողային պայմանները:

Միշուրինի դիտողությունները հաստատում են, վոր աջ սորաը բեղմնավորվում է նաև սեփական փոշիով՝ տալով միանգա-մայն նորմալ բերք: Այս սորան արդեն աճում է Լենինականի, Բայազետի և Բասարդեհարի շրջաններում:

8. ՄԱՄԱՆՈՒՆ ԿԻՏԱՅԿԱ

Առաջին անգամ պտղաբերել է 1913 թվականին: Հիբրիդն ստացված է տեղական չինական խնձորենուց, վորի ծաղիկները փոշոտվել են «Սպիտակ Զմեռային Կալվիլ» և «Շամպայնի Ռենետ» սորտերի խառնուրդով:

Հիբրիդն առաջին տարիներում մասամբ ցրտահարվում էր, ուստի Միշուրինը գործադրում է իր «մենտորի» մեթոդը, պատ-վաստելով հիբրիդի շիվը մայր ծառի «Զինական» խնձորենու վրա, վորով հաջողվում է հիբրիդն ավելի ցրտադիմացկուն դարձնել:

Պտղները ունեն յերկարությամբ սեղմված ձև՝ խոր ալոու-ներով. ամբողջ պտուղը բաժանված է հինգ կողի Պտղի միջին քաշը 90 գրամ է: Գույնը բաց-դեղին: Միսը հյութալից է, դու-րեկան, քաղցր համով. պտուղները դիմանում են մինչև դարուն:

Չնայած դրական մի շարք հատկանիշներին, այս սորաը քաղնիներից դեպի չափով տուժում է, նաև հեղտությամբ է վա-րակվում (թե պտուղները և թե բույսը) հիվանդություններով. պահանջկոտ է նաև հողային պայմանների նկատմամբ:

ՏԱՆՁՆԵՆԻՆԵՐ

1. ՄԻՑՈՒՐԻՆԻ ԲԵՐԵ ԶՄԵՐԱՅԻՆ

Այս հրաշալի տանձենու ծագման պատմությունն սկսվում է 1903 թվականից, յերբ Միշուրինն ուսուրիական տան-ձենու ծաղիկները փոշոտում է ֆրանսիական Բեբե Ռոյալ սորաի:

Փոշիով: Միշուրինի նպատակն էր ստանալ տանձենու մի այնպի-սի սորա, վորի պտուղներն իրենց լավ համի հետ միասին, լինեն նաև դիմացկուն և պահպանվեն ձմեռվա ընթացքում: Այն ժամա-նակ Ռուսաստանի միջին գոտիներում տանձենու ձմրան սորտեր դեռևս գոյություն չունեին:

Այդ բույսերի հիբրիդացումից ստացվեցին մի քանի հիբ-րիդ ծառեր, վորոնցից յուրաքանչյուրն ուներ տարբեր հատկա-նիշներ, սակայն հիբրիդներից մեկն արտահայտեց և՛ ուսուրիա-կան սորաի ցրտադիմացկանությունը, և ֆրանսիական տանձե-նու պտուղների դուրեկան համն ու գույնը: Առաջին անգամ ծառը պտղաբերեց 1912 թվին. պտուղները հյութալի պայմաններում հասունանում են սեպտեմբեր ամսին, բայց սպառման համար հասունանում են սեպտեմբեր ամսին, Պտուղները լավ են պիտանի յին գաճառում դեկտեմբեր ամսից: Պտուղները լավ են, դիմանում մինչև փետրվար-մարտ ամիսները: Շատ համեղ են, հալվող. միսն սպիտակ է:

Մասը շատ պտղառատ է, հրաշալի կերպով դիմանում է ցրտերին:

Տանձենու այդ ձմրան սորաը հյութալի պայմաններում միակն է՝ թե իր դիմացկունությամբ և թե վորակով:

Պրոֆեսոր Կիշուրովը հետևյալ գնահատականն է տալիս այդ սորաին՝ «Այդ սորաը համարում են իրոք հրաշալի, մանա-վանդ նկատի ունենալով, վոր դա առաջին և մինչև այժմ ձմեռը հասունացող միակ ցրտադիմացկուն տանձենին է, վորի պտուղ-ները կարող են պահպանվել մինչև մարտ ամիսը, և մինչև այժմ միջին (եղ չենք ասում հյութալի) Ռուսաստանում մեր այդի-ներում տարածված ելին միայն ամառվա վաղահաս, վատորակ տանձենու սորտեր (1917 թ. «Այգի և Բանջարանց» ամսաթեր-թի № 1—2):

Այս սորաը ներկայումս աճում է Հայաստանում՝ Լենինա-կանի, նոր-Բայազետի և Բասարդեհարի շրջաններում:

2. ԲԵՐԵ ՊԱԲԵՂԱ

Սորաը հիբրիդ ծագում ունի, ստացված է տեղական «Յար-սկայա» և ֆրանսիական «Սեն-Փերմեն» սորտերի արամախաչու-մից:

Առաջին անգամ սորաը պտղաբերել է 1916 թվականին: Պտղներն ունեն ուղիղ ձև, հաճախ մի փոքր թեքվածք: Գույնը վառ-դեղին է, արևին ուղղված մասում՝ գեղեցիկ կար-

մբավուն, միջին քաշը՝ 170 գրամ: Միսը հարվող և առանց, քա-
րայած բլիջների ունի դուրեկան, քաղցր համ: Ծառից քաղելուց
հետո, վերջնականապես հասունանում և նոյեմբեր ամսին, և
պտուղները պահպանվում են մինչև մարտ ամիսը: Ծառը դի-
մանում է նաև վատ հողային պայմաններին: Համարվում է
առաջնակարգ սորտերից մեկը:

Բացի նշված սորտերից, հայտնի են հիբրիդ ծագում ունե-
ցող մի շարք տանձենիներ, այն է՝ «Հոկտեմբերյան», «Պրու-
տարկա», «Ռուսկայա Մոլդավկա» և շատ ուրիշները:

ՍԱԼՈՐԵՆԻՆԵՐ

1. ԿՈՆՍԵՐՎԱՅԱ

Ստացված է ամերիկյան սալորներից, առաջին անգամ
պտղաբերել է 1931 թվականին:

Պտուղները բավականին խոշոր են, լայն ձվաձև, վառ-նա-
րընջա-կարմրավուն գույնով: Պորիզը միջակ մեծությամբ՝ կպած
մսին (վորը բացասական հատկություն է):

Միսն ունի դեղին-կարմրավուն գույն, հյութալից է ամուր,
կաղնված քով, քաղցր համով:

Հյուսիսի պայմաններում պտուղները հասունանում են սեպ-
տեմբերի վերջին:

Ցրտերի նկատմամբ ամենադիմացկուն սորտերից մեկն է:
Առաջարկվում է գլխավորապես վերամշակման համար:

Այս սորտը կարելի չէ ոգտագործել և՛ լավորակ, ցրտադի-
մացկուն սալորենի ստանալու համար:

2. ՌԵՆԿԼՈՂ ԿՈՆՍԵՐՎԱՅԻՆ

Ստացված է «Կանաչ Ռենկլոդի» և տեղական սալորենու
տրամախաչումից: Առաջին անգամ հիբրիդը պտղաբերել է 1899
թվականին:

Պտուղը գնդաձև է, ինչպես և սենկլոդներին պատկանող
բոլոր ուրիշ շատ սորտերինը: Արտաքին դույնը դեղին-կանաչա-
վուն է՝ պատած սպիտակ կապտավուն մոմաշերտերով: Ծաղիկը
բավական բարակ է և հեշտությամբ է անջատվում մսից:

Պտուղն ունի միջակ մեծություն. միսը բավական հյու-
թալից է, բաց-կանաչ, բավական քաղցր ու դուրեկան համով:
Պորիզը փոքր է, հեշտությամբ է անջատվում մսից:

Ծառը շատ դիմացկուն է հիվանդությունների և վնասա-

Կոնսերվային Ռենկլոդ

ՍԱԼՈՐԻ «ՌԵՆՈՒՄԻ ԿՈՆԿՐԵՏՈՆ» ՍՈՒՍԵ

տունների նկատմամբ՝ աճում է բավական ուժեղ. բոլորովին չի առժողովում խեղճահոսությունից:

Շնորհիվ բարձր ցրտադիմացկունության, առատ բերքատվության (պտղաբերում է յուրաքանչյուր տարի), կլիմայական խիստ պայմաններում համարվում է առաջնակարգ սորտ թե՛ թարմ սպառման և թե՛ վերամշակման համար:

3. ՁԵՐՆՈՍԼԻՎ ԿԱԶԼՈՎՍԿԻՅ

Ստացված է տեղական սալորի և յեվրոպական «Աննա Շպետ» սորտերի տրամախաչումից: Առաջին անգամ պտղաբերել է 1901 թվականին:

Պտղերը ձվաձև են, կապտավուն, թլառած բավական նկատելի մոմաշերտով: Մաշկը բավական բարակ է, բայց ամուր, հեշտությամբ և անջատվում մսից: Պտղակոթը բավական ամուր է միացած բույսին:

Կորիզը մեծ է, հեշտությամբ է բաժանվում մսից: Պտուղն ունի բավական ամուր, բայց հյութալից միս՝ դեղին կանաչավուն գույնով:

Պտղերը հասունանում են ոգոստոսի վերջում, արժեքավոր են թե՛ վերամշակման, չորացման և թե՛ թարմ վիճակում գործածելու համար:

Ծառն աճում է վոչ-ուժեղ, բայց ունի՝ փայլած սաղարթ: Բերքառատ է, ցրտից չի տուժում:

Բացի նշված սորտերից, Միչուրինն ունի սեփական մեթոդներով ստացված մի քանի սալորենու սորտեր՝ «Ռենկլոդ տերնովը», «Ռենկլոդ Ռեֆորմա», «Վաստեչնայա Կրասավիցա» և այլն:

Միչուրինը լայն չափով ոգտագործել է տեղական մամուլի տեսակները, վորոնք աչքի չեն ընկնում իրենց ցրտադիմացկունությամբ: Մամուլի լավորակ սորտերից նա ստացել է կուլտուրական մշակության մեջ և ժողովել «Տյուն գեաերտնը», «Տյուն սլադկի», «Ռենկլոդ տերնովը» և այլ ցրտադիմացկուն սորտեր:

ԲԱՆԵՆԻՆԵՐ

1. «ԻՊԵԱՆ»

Սորտը հիբրիդային ծագում ունի: Ստացված է հասարակ սամարական և ամերիկյան վայրի բալենու տրամախաչումից: Վերջինիս նմանում է տերևների ժանրությամբ: Բաղմանում է

արժատային մացառներով, վորոնք 2-րդ կամ 3-րդ տարուց
սկսում են պտղաբերել:

Պտուղները դնդաձև են, բայց յերկարությամբ մի փոքր
աղմված. ունեն միջակ մեծություն, բաց-վարդագույն են, ա-
մուր կպած պտղակոթին. հասնում են հուլիսի առաջին կեսին.
ժաշկը բավական նուրբ է:

Կորիզները շատ մանր են, միսը բաց-կարմիր. ծառերը դի-
մացկուն են, ցրտից չեն փրկվում: Այս սորտի կարևոր առանձ-
նահատկություններից մեկն այն է, վոր առանց դժվարու-
թյան բեղմնավորվում է վաղ միայն բալենիների, այլ և կեռասնե-
րինքի ու թխենու (черемяха)ի փոշիով և բավական հարմար
բույս է հեռավոր ազգակիցների հետ տրամախաչելու համար:

Ծառը բերքառատ է և պտղաբերում է ամեն տարի: Վերո-
հիշյալ հատկանիշների շնորհիվ համարվում է առաջնահարգ սա-
ղոր՝ թե՛ թարմ վիճակում գործածելու և թե՛ մուրաբա պատրաստե-
լու համար:

2. ԿՐԱՍԱ ՍԵՎԵՐԱ

Հիբրիդ սորտ է, վորն ստացվել և տարածված «Վաղի-
միբակի» բալենու և «Վինկլերի Սպիտակը» կեռասենու սորտերի
տրամախաչումից: Այդ բալենին Միչուրինի հիմնական այն սոր-
տերից է, վորոնք ստացված են միջ-ցեղային հիբրիդացման մի-
ջոցով:

Պտղաբերության առաջին տարիներին հիբրիդի պտուղներն
յեղել են շատ խոշոր, սակայն հետագայում, վեգետատիվ բաղմաց-
ման պրոցեսում, նրանք ավելի յեն մանրացել, չնայած վոր ներ-
կայումս ել խոշոր պտուղներ ունեցող բալենու սորտերից է:

Ամենակարևորն է այդ հիբրիդի բարձր ցրտադիմացկունու-
թյունը. նա հրաշալի դիմանում է նույնիսկ Սվերդլովսկու խիստ
ցրտերին, պահպանելով իր բարձր բերքատվությունը:

Պտուղները դնդաձև են, բայց յերկարությամբ զգալի չափով
սեղմված. բավական խոշոր են, բաց-վարդագույն. պտղակոթը
հաստ է, ամուր կպած պտղին, կորիզն ունի միջակ մեծություն,
հեղտությամբ անջատվում է մսից: սերմերի ծլունակությունը
թույլ է. այդ բացատրվում է սորտի հիբրիդային ծագումով
(ստացված է տարբեր ցեղերից):

Պտուղները հյութալից են, համեղ, հասունանում են բավա-
կանին վաղ՝ հուլիսի առաջին կեսին:

Ծառն աճում է փարթամ, ուժեղ. կաջուն են՝ նաև ծաղիկ-
ները, վորոնք չեն տուժում դարնան ցրտից:

Պատուդները հասնում են միաժամանակ և յերկար ժամանակ պահպանվում են ծառի վրա՝ առանց փչանալու:

Այդ հատկանիշների շնորհիվ, համարվում են կենսասնու առաջնակարգ սորոտներից՝ թե՛ թարմ գործածության, թե՛ մալրաբայի համար:

ՅՄԻՋՈՒՐԻՆԻ ՊՏՂԱՎԵՏ

Ստացված է 1890 թվականին «Միջուրինիակայա Կարլիկովայա» սորոտից:

Անցյալ դարի 90-ական թվականներից ամերիկացիները տեղափոխեցին բավական տնկիներ և լայն չափով բազմացրին Հյուսիսային Ամերիկայում, մանավանդ՝ Կանադայում: Ներկայումս նաև Ամերիկայում հսկայական տարածություններ և զբաղվում:

ՊՏՂԱՎԵՏԵՐ գնդաձև են, միջակ մեծությամբ, միապաղաղ, մուգ-կարմիր, մաշկը բավական ամուր և: Պտղակոթն ունի միջակ հաստություն. կորիզը բավական մեծ է, լավ ծլուռակ. պտուղը բավական հյութալից է: Քաղցր, թույլ-թթվա, դուրեկան համով: Պատուդները հասունանում են ոգոստոսին, բայց հրաշալի պահպանվում են ծառի վրա՝ մինչև սեպտեմբերի վերջը: Ծառի ամենակարևոր հատկություններից մեկն է նրա բարձր բերքատվությունը, այդ պատճառով էլ նա կոչվում է «պտղավետ»:

Յուրաքանչյուր ծառից միջակ հասակում ստացվում է մինչև 35 կգ բերք, շնորհիվ գլխավորապես այն հանդամանքի, վոր ծաղկի փոշին լավ է բեղմնավորվում վոչ միայն սեփական, այլև շատ այլ սորոտների ծաղիկների փոշիով. սորոտը միաժամանակ հանդիսանում է և լավ վոշոտիչ: Ծառն ունի միջակ մեծություն, բայց փոված սաղարթ. շատ դիմացկուն են ցրտերին վոչ միայն ձյուղերը, այլև ծաղիկները: Այդ սորոտը ծաղկում է մյուս բալենիներից մոտավորապես 10 որ ուշ: Ծառը դիմանում է մինչև 40 աստիճան սառնամանիքներին: Նրա կարևոր հատկություններից մեկն այն է, վոր սերմերով բաղմնացնելիս ստացվում են մոտ 80% լավորակ, ծնողի հատկություններով ոժտված տնկիներ:

Միության հյուսիսային և միջին մարզերում համարվում է առաջնակարգ սննդարար սորոտ:

4. ՊԻՆԵՐԱ

Ստացված է 1926 թվականին «Միգալ» սորոտից. ունի դրնդաձև պտուղներ՝ միջակ մեծությամբ: Մաշկը վարդագույն է, բավական քնքույշ, հեշտությամբ է անջատվում մսից: Պտուղը բավական թույլ է միացած պտղակոթին: Կորիզը միջակ մեծությու ունի, հեշտությամբ է բաժանվում մսից, վորն ամուր է, ունի շատ բաց-կարմրավուն գույն, համեղ է, քաղցր: Այդ սորոտը հասունանում է հուլիսի սկզբին: Ծառը շատ ցածրահասակ է: Ճյուղերը խիստ բարակ են և ձկնւն. շատ լավ է դիմանում ցրտերին: Հողային պայմանների նկատմամբ պահանջկոտ չէ:

Միջուրինը ցուրտ պայմաններ ունեցող շրջանների համար առաջնակարգ սորոտ է հաժարում այն՝ վերամշակման (մուրաբայի) համար:

Շատ բաղմաղան են Միջուրինի բալենու սորոտերը: Նրանցից շատերը լայն չափով տարածված են հյուսիսային շրջաններում՝ կոլանտեսություններում և խորհանտեսություններում. որանցից մեծ քանակությամբ արտահանել են ամերիկացիները Նրանց մեջ շատերն աչքի յին ընկնում իրենց բերքատվությամբ որինակ՝ «Պալյովկան»: Միջուրինն արդեն ստացել է բալենու ցածրարուն այնպիսի մի սորոտ, վոր ունի խիտ, փոված, ուղղահայաց և ատ պտղաբառ ձյուղեր: Այդ սորոտը նա առաջարկում է տնկել յերկաթուղու ճանապարհի յեղրերին, վորը կաշտպանի ճանապարհը, ձյուղից: Բերքը հնարավոր է հեշտությամբ, մեքենայացված ձևով հավաքել. միաժամանակ կարիք չի լինի ճանապարհներն արհեստականորեն ցանկապատել:

Բալենիների, ինչպես և այլ տեսակների սերեկցիոն սորոտեք ստանալու համար, Միջուրինը լայն չափով ոգտագործել է հեռավոր յերկրների վայրի տեսակները, մանավանդ միջցեղային հիբրիդացիայի նպատակով:

5. ՆԱԳԵԺՂԱ ԿՐՈՒՊՍԱՎԵՏ

Այս սորոտն ստացվել է յերկու հիբրիդ ծնողից՝ բալենու «Միգալ» և «Կաասա Սեվեա» սորոտերից (վորոնց մասին ասված է վերևում). այդպիսով՝ ալդ սորոտի ծագմանը մասնակցել է չորս տարբեր բույս:

ՊՏՂԱՎԵՏԵՐ բավական խոշոր են, դրնդաձև, ծածկված վարդագույն, բավական նուրբ մաշկով: Կորիզն ունի միջակ մեծություն,

հեշտությամբ և անշատվում մտից: Միսը բաց-վարդագույն և, ունի բավական ամուր կազմություն: Պտուղները հասունանում են հունիսի վերջերին:

Ծառի հիմնական հատկություններից մեկն այն է, Վոր նա լավ է աճում թե չորային և թե խոնավ հողերում. աճում է դառ-դաղ. շատ չի մեծանում. ունի ընդամենը 1,5 մետր բարձրու-թյուն, վերով զգալիորեն հեշտանում է բերքահավաքը: Այժմ յե ընկնում կանոնավոր (յուրաքանչյուր տարի) և բարձր բերքա-տվությամբ. խեղճահոտությունից չի տուժում. հիվանդություննե-րից և ֆլասատուններից չի վարակվում: Հրաշալի ցրտադիմացկուն է: Բավական արագ բազմանում և արմատային մացառներով և վաղ պտղաբերում: Իր բոլոր հատկություններով համարվում է առաջնակարգ՝ թե՛ թարմ գործածության, և թե՛ վերամշակման համար:

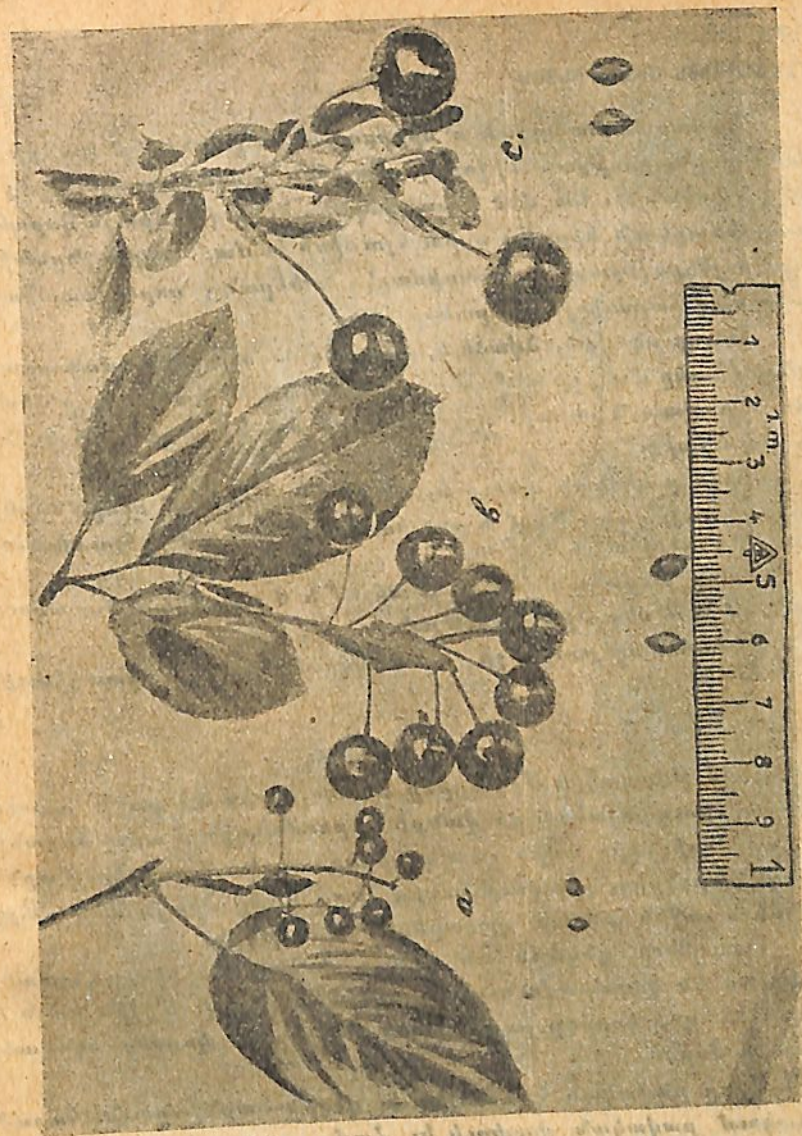
Հետաքրքիր են Միչուրինի մի շարք նոր աշխատանքները հեռավոր հիբրիդացման բնագավառում. նա նպատակ է դնում ստանալ պտղավետ բալենու սորտերը՝ խիտ վողկույղի ձևով հա-վաքված պտուղներով:

Բալենու հիբրիդ սորտերը նա տրամախաչում է թխենու (черемуха) հետ:

Նման հեռավոր, միջեղային հիբրիդացման շնորհիվ նրան հաջողվեց ստանալ այնպիսի նոր ձևվի բույսեր, վորոնց պտուղ-ները նման են բալի, բայց հավաքված են վողկույղներով:

Այդ նոր ձևվի բույսերը նա անվանեց «Ցերապադուս» («նրանց լատիներեն անուններից՝ «Ցերապուս» — բալենի, իսկ «Պադուս» — թխենի):

«Ցերապադուսի» բոլոր ծառերն ել շատ փարթամ և արագ են աճում. շատ ցրտադիմացկուն են. հիվանդություններով չեն վարակվում. սակայն պտուղները մեծ մասամբ դառն են: Նրանց մեջ կան այնպիսիները, վորոնց պտուղները սաստիկ դառն են, թունավոր, պարունակում են բավական մեծ քանակությամբ թթուներ և ոգտագործվում են քիմիական արդյունաբերության համար: Ցերապադուսի քաղցր տեսակները կարող են ոգտագործ-վել՝ վորպես ուժեղ պատվաստակալ՝ բալենու համար, նմանապես և միջ-ցեղային հիբրիդացման համար:

ա — ԹԽԵՆՈՒ (черемуха) ճՅՈՒՂԸ, Բ ԲԱԼԵՆՈՒ ՑԵՎ ՓԽԵՆՈՒ ՀԻԲՐԻԴԸ, Ե — ԲԱԼԵՆՈՒ ճՅՈՒՂԸ

ԹԻՐԱՆԻՆԵՐ

1. ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՄԻՋՈՒՐԻՆՅԱՆ

Այս սորտն ստացված է սիրիական ծիրաններից՝ ցանքի և հետագա ընտրության միջոցով: Առաջին անգամ բլաղարեբել է 1931 թվականին: Նա մեծ հեռանկարներ ունի վաղ միայն վորպես ցրտադիմացկուն ծիրանի սորտ հյուսիսի համար, այլ և նրանից կարելի չե լավորակ և ցրտադիմացկուն ծիրանի սորտ ստանալ՝ փոշոտելով հարավային սորտերի հետ:

Պտուղը սղմված, ձվաձև է, վառ-դեղնագույն, համեմատաբար մանր: Մաշկը մսից չի անջատվում: Պտղակոթի հետ պտուղը միացած է բավական ամուր: Կորիզը կլոր է և հեղտությամբ և անջատվում մսից:

Միսը բավական ամուր է, դեղին, քաղցր համ ունի, մաշկը պտղին թույլ դառն համ է տալիս: Հասունանում է հյուսիսում հուլիսի կեսերին:

Ծառը բավական ուժեղ է աճում և 6 տարեկան հասակում հասնում է 3 մետր բարձրության:

Խեժահոսությամբ չի վարակվում: Չառ ցրտադիմացկուն է:

2. ՍԱՑԵՐ

1913 թվականին Միչուրինը Մոնղոլիայից մի քանի պտուղ ստացավ բուդապեշտի մի վանքի գերեզմանոցում աճող ծիրանի ծառից: Կորիզները տվին շատ տարբեր հատկություններով տեղիկներ, վորոնցից, ընտրությունից հետո մնաց միայն մեկը: Այդ տեղին առաջին անգամ պտղաբերեց 1932 թվին:

պտուղները գնդաձև են, վերին մասում մի փոքր սրված, ծածկված են կարմրավուն-դեղին, ամուր մաշկով: Միջին քաշն է մինչև 13 գր, կորիզը լայն-ձվաձև է, յերկու կողմից սղմված, կպած է մսին:

Միսը բավական հյութալից է, դեղին-նարնջագույն: հառաժ վիճակում բավական փափուկ է: Համը քաղցր է, բայց հաղիվ նկատելի թթվությամբ:

Պտուղները հասունանում են ոգոստոսի սկզբին:

Ծառը ցրտադիմացկուն է, առողջ, հիվանդություններով և ֆուսարիոզներով չի վարակվում, ունի փաված սաղարթ:

Հյուսիսի պայմաններում համարվում է առաջնակարգ, ոգոստոսից հետո է և թարմ վիճակում, և՛ վերամշակման համար:

Միրան «Սացեր»

Գումատից ճկարների վիճ. ճկարիչ՝

Ա. Մ Ե Ր Ք Ա Ր Յ Ա Ն

Վիճ. Պետրոսի տղարանի

Միջուրինը ծիրանինների մի քանի տեսակներից արտադրության մեջ առաջնություն և սերեկցիոն նպատակով ոգտագործելու համար, առաջարկում ե՝ «Տավարիչչ», «Մոնգոլ», №84, №86, №241 և № 242 սորտերը:

Իր տրամադրությունը տակ դռնվող դիտաշխատողների հսկա կոլեկտիվի հետ նա համապատասխան աշխատում եր ծիրանինների և դեղձնինների նոր, ավելի լավորակ սորտեր ստանալ:

ՍՆՋՆԻՆԵՐ (РЯБИНЫ)

Սնձնին համարվում ե պտղատու ամենացրտադիմացկուն բույսերից մեկը, նա բավական լայն չափով տարածված ե Միջուրի հյուսիսային, իսկ փոքր քանակությամբ աճում ե և Հայաստանի անտառներում. սակայն վայրի դրությունում աճող ծառերի պտուղների վորակը ցածր ե, հաճախ դառն են և գործածելու համար միանշամայն անպետք:

Ավելի խոշոր, քաղցր պտուղներով սնձնու նորանոր սորտեր ստանալու համար, Միջուրինը 1905 թվականին տրամախաչում ե կատարում տեղական դառ պտուղներ ունեցող և Գերմանիայից Պուրս գրված ավելի լավ պտուղներ ունեցող սնձնու հետ:

Հաջողվեց ստանալ նոր հիբրիդ, վորը նա անվանեց «Լիկյորնայա». ստացված ծառն իր բարձր ցրտադիմացկունությամբ հետ միասին, տալիս ե լավորակ, քաղցրահամ, սև գույնի պտուղներ, վորոնք ոգտագործվում են մուրարա ու խմիչքներ (ликер) պատրաստելու համար:

1. ՄԻՋՈՒՐԻՆՍԿԱՅԱ ԴԵՍԵՐՏՆԱՅԱ

Այս սորտը միակն ե իր պտուղների բարձ վորակով: Ստացված ե սնձնու «Լիկյորնայա» և զկեռի տրամախաչումից՝ 1926 թվականին: ներկայացնում ե նոր հիբրիդ բույս՝ ստացված տարբեր ցեղերից:

Պտուղները բավական խոշոր են, քաղցր, հազիվ զգացվող դառնությամբ, վորը դրական ե համարվում: Ունեն կարմիր գույն, ոգտագործվում են և՛ թարմ, և՛ վերամշակված ձևով, այդ սորտը շատ ցրտադիմացկուն ե. առաջարկվում ե լայն չափով ոգտագործել սերեկցիոն նպատակով՝ ավելի վորակավոր և ցրտադիմացկուն սնձնիններ ստանալու համար:

Սնձնիններին պետք ե ամենամեծ ուշադրություն դարձնել նաև այն պատճառով, վոր դրանք համարյա միակ պտղատու

բույսերն են, վորոնք կարող են աճել նույնիսկ հյուսիսում, վորտեղ չեն աճում այլ պտղատու ծառեր: Դրանք, բացի պտուղներն ոգտագործելուց, արժե լայն չափով տարածել (հատկապես Հայաստանի լեռնային շրջաններում) գեկորատիվ, կանաչադարձման նպատակով, վորովհետև ծառը շատ գեղեցիկ է. աշնանը ծառի վրա մեծ, կարմիր վաղուղներով փայլում են գեղեցիկ պտուղները: Լայն չափով կարելի չե ոգտագործել սնձնու այն սորտերը, վորոնցով հարուստ են Դիլիջանի, Դարաշիշագի անտառները:

Բացի վերոհիշյալ սորտերից, Միչուրինն առաջարկում է սնձնու «Դրանատնայա», «Չերնապլոդնայա» և այլ սորտերը:

Մ Ո Ր Ե Ն Ի Ն Ե Ր

1. Տ Ե Խ Ա Ս

Ստացված է ամերիկյան «Լոդան» սորտից, սակայն ուշույց ավելց ալիքի բարձր դիմացկունություն, քան իր ծնողը:

Հողային պայմանների նկատմամբ պահանջկոտ չէ. ուժեղ է աճում, նոր ճյուղեր ստանալու համար հաբկավոր է ամառը մի քանի անգամ ձերտել աճող շվերի վերջավորությունները:

Բաղմացման ժամանակ (ամառը) մի քանի բերքատու ճյուղեր հեռացնելուց հետո, մնացածներն իջեցնում, ծածկում են հողով: Վերում նրանք արմատակալում են: Այս սորտի համար բացասական է համարվում թփի փոփածությունը:

Սորտը բավական պտղատու է, ունի գեղեցիկ խոշոր պտուղներ և, վոր ամենազլխավորն է՝ պտուղները շատ հարմար են փոխադրման համար, շնորհիվ այն հանգամանքի, վոր քաղելու ժամանակ բաժակը պտղից չի անջատվում:

Ա Կ Տ Ի Ն Ի Դ Ի Ա

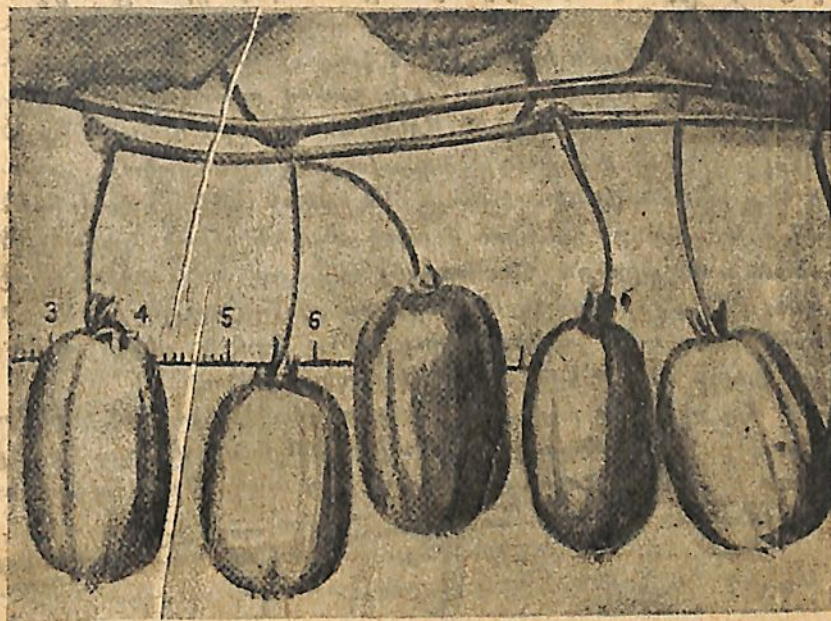
Մինչ Միչուրինի աշխատանքները, Ռուսաստանում այդ բույսն ամենեին չէր աճում: Այդ բույսը նա ստացել է հեռավոր արևելքից, վորը վայրի վիճակում մեծ չափով աճում է Արևելյան Մանջուրիայի անտառներում:

Այդ բույսը հայտնի չէ վոչ Ամերիկայում, վոչ էլ Յեվրոպայում:

Ակախիդիան արագ դարգացող թուփ է (լիանա), վորն ուժեղ կերպով փաթաթվում է իր մոտ աճող մյուս բույսերին: Յերկտուն բույս է, ունի առանձին արական և իգական թփեր, Իգական

Մորի «Տիխուս»

ԱՎՏԻՆԻԿԻԱՅԻ «ԿԼԱՐԱ ՅԵՏԿԻՆ» ՍՈՐՏԸ

Թիֆլիսի վրա ծաղիկներից դարձանում են թափանցիկ, կանաչ, յերկազույն ալույզների՝ շատ մանր սերմերով: Պտուղները շատ համեղ են, դարեկան և չյուսիսում մրցում են խաղողի հետ:

Յերկար տարիների ընթացքում այդ բույսի վրա աշխատելով, Միչուրինն ստացավ նրա մի շարք սորակերը, վերոնցից լայն չափով տարածելու համար տեսչարվում և՛ «Կոլումբիտա», «Արգառառ», Կլարա Յեակինո, «Անանասայա Միչուրինա», «Կրուպնայա Միչուրինսկայա» և այլ սորակերը: Մեծ ուշադրություն են դրամում և արական թվերը, փոքրնք ունեն խալտարդետ՝ կանաչ, մարդագույն, դեղին սերմեր և հետաքրքիր են նաև լեանային չիջանները ծաղիկազարդելու համար:

Խաղողներ

Ինչ 1907 թվականից Միչուրինն սկսեց մամուլում հայտնել այն կարծիքը, թե ի՞նչ արեւմտական մեթոդներով ստացված սորակերն ապացուցում են, թեք վառազգի մշակույթյունը հնարավոր և տարածել լինելի հյուսիս:

Արդեն այն ժամանակ ստացվել էին «Մեկերնի Բելի» և մի քանի այլ սորտեր, վորոնք տվին բարձր ցիտադիմացկունություն հատկություն և լավորակ պտուղներ: Միչուրինը հատուկ ուշադրություն էր դարձնում խաղողի վաղահաս տեսակների վրա և այդ ուղղությամբ լայն չափով ոգտագործում հյուսիսային վայրի տեսակները՝ Արևելյան Միբրերի և Հյուսիսային Ամերիկայի վայրի սորտերը՝ հարավային կուլտուրական սորտերի հետ տրամախաչելու համար: Մեկական միթոդներով նրան հաջողվեց ստանալ հյուսիսում աճող խաղողի միակ լավագույն սորտերը, ինչպիսիք են՝ «Ռեւսկիյ Կոնկորդ», «Բուլյուր», «Մեդիտերի», «Մեկերնյ բելլոյ», «Մեկերնյ շոսնոյ», «Կուլպնոյ» և այլն, զորոնք տալիս են յուրաքանչյուր թփից 4—5 կգ բերք, բավական խոշոր պտուղներով և միջակ վողկույզներով:

Այդ սորտերը լայն չափով տարածվում են հյուսիսի կողմնա-տեսություններում, խորհանտեսություններում, վորտեղ նրանք աճում են առանց ձմրանը թաղելու, բաց մշակության պայմաններում:

Մեզ մոտ, Ուրհրդային Հայաստանում միայն այդ սորտերը չեն, վոր պետք է գրավեն մեր փորձարարների ու կուլտուրասականների ուշադրությունը:

Հիմնականն այն է, վոր լայն չափով կիրառենք սելեկցիոն մեթոդները, այդ թվում նաև Միչուրինի մեթոդները՝ խաղողի ցրտադիմացկուն սորտեր ստանալու համար, ամեն կերպ ոգտագործելով տեղական բարձրորակ խաղողի և հյուսիսային ցրտադիմացկուն տեսակները: Այդպես է դրված խնդիրը նաև բոլոր պտղատու բույսերի նկատմամբ:

Վորպես վաթսուն տարվա աշխատանքի փայլուն ավարտ, Միչուրինը տվել է նորանոր պտղատու բույսերի ավելի քան 300 սորտ, իսկ մի քանի հարյուր նորանոր սորտեր նրա տնկարանում վերջին ստուգումն են անցնում՝ արտադրությանը հանձնելու համար:

Այդ սորտերն ստուգված են և հայտնի վոչ միայն միութայն սահմաններում, այլև շատ ուրիշ յերկրներում: Նրանք պտղաբերում են Ամերիկայի հյուսիսային ծայրամասերում, Շվեդիայում, Նորվեգիայում, Չեխո-Սլովակիայում, Լեհաստանում, Գերմանիայում, Հոլանդիայում: Նրանք պտղաբերում են Ուրհրդային Միութայն ծայրամասերում՝ Միբրերում, Հեռավոր Արևելքում, Ուրալի մեր նոր արդյունաբերական կենտրոններում. աճում

են Միութայն ամենաարվածային ծայրամասերից՝ Հայաստանի գեւնային գոտում. նրանք բարձրացել են Ն-Բայադետի, Լենինականի շրջանները՝ մինչև 2000 մետր բարձրության վրա ծովի մակերեսից: Նա ստացել են խնձորի ավելի քան 70, տանձի 20, սալորի 17, ծիրանի 25, բալի 15, կեռասի 7, խաղողի 13 և շատ այլ տեսակ պտուղների սորտեր:

Ամենամեծ ուշադրության են արժանի նրա այն նոր բույսերը, վորոնք ստացվել են հեռավոր բույսերի՝ բալի ու կեռասի, մարու ու մոշի, նուշի ու դեղձի, տանձի ու սերկևիլի և շատ ուրիշ բույսերի արամախաչումից. սրանք ունեն վոչ միայն խոշոր տեսական, այլև գործնական նշանակություն. ոգտագործվում են քիմիական արդյունաբերության մեջ: Բալորովին նոր են հյուսիսի պայմաններում նրա ստացած ընկուղենու, թաղաղի, ծիրանու, ակախիդիայի սորտերը:

Չնայած արդեն ծեր հասակին, Իվան Վլադիմիրովիչն ամենայն յեռանդով շարունակում է իր ստեղծագործական աշխատանքը բազմաթիվ բույսերի վրա. նա աշխատում է խնձորենու ախպիսի նոր սորտի վրա, վորի պտղաբերությունն սկսվում է յերեք տարեկան հասակից. արդեն պտղաբերում է նրա սպիտակ հաղթանիս, վորի ճյուղերը դուրկ են փշերից. նա կա տարում է Դոնրասի բանվորների մի պատվերը ևս՝ ստանալ փոքր «գորգանման» վաղենի, կանաչադարձման նպատակների համար:

Իվան Վլադիմիրովիչն ասելով է սոցիալիստական շինարարության ամենորյա խնդիրներով: Նա յեր առաջինը, վոր դիմեց Կոմունիստական կուսակցության 16-րդ համագումարին, առաջարկելով Միջին Ռուսաստանի չորային տափաստանները պտղատու ու այլ ծառերի տնկվածքներով պաշտպանել չոր քամիներից:

Նա հրաշալի կերպով կարողանում է իր գիտական աշխատանքը շարկապել սոցիալիստական շինարարության ամենորյա խնդիրների հետ: Նա կարողացավ լուծել պտղաբուծությունը հյուսիսում և Հեռավոր Արևելքում տարածելու խնդիրը:

Ահա թե ինչու Միչուրինին ճանաչում է վողջ խորհրդային յերկիրը, նրան ճանաչում է յերիտասարդությունը թե գյուղում և թե քաղաքում:

Նա ամենայն ճշտապահությամբ պատասխանում է հեռավոր Ալտայի պատանի պիոներներին բազմաթիվ նամակներին, վորոնք տեղի մասնագետների հետ միասին հայտաբերում են հյուսիս-

սի վայրի բույսերը. նա ուրախութեամբ և ընդունում Անդրը-
կովկասի կոմիերիտականների պատգամավորութեանը, սովորեց-
նում նրանց ինչպես պայքարել մերձարևադարձային կուլ-
տուրանների զարգացման համար, նա իր նոր տեսակի բույ-
սերն և ուղարկում Ուրալի, Դոնբասի, Հեռավոր Արևելքի կոմյե-
րիտականներին:

Բնությունը վերափոխելու Միչուրինյան մեթոդներով գին-
վել են Միութեան հաղարավոր մասնագետներն ու փորձարարները:

Կիրխվի մեր յերկրի բնությունը. բազմաթիվ պտղատու ծա-
ռեր կծածկեն մոշ միայն նոր տարածութեաններ, այլև կշրջապա-
ռեն ճանապարհները, մեր կոլտնտեսական շենքերը կթաղվեն այ-
գիների մեջ յեմ լեռնային շրջաններում, իսկ բամբակի ու ցորենի
դաշտերի ստաններում անպայման կաճեն և պտղատու ծառեր,
վերոնց խիտ ստվերի տակ իրենց հանգիստը կկազմակերպեն կոլ-
տնտեսականներն ու բանվորները:

Հաղարավոր միչուրինյաններ Միութեան բոլոր մասերում
համառորեն պայքարում են սոցիալիստական հայրենիքը համա-
տարած այգու վերածելու և ունենով ու կուլտուրական կյանք
ստեղծելու համար:

ԾԱՎԱԼԵՆՔ ՅԵՐԻՏԱՍՍՈՐԴ ՄԻՉՈՒՐԻՆՅԱՆՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Մեծ աղագործ Ի. Վ. Միչուրինի
նամակն Անդրկովկասի
կոմյերիտականներին

Համ. Լ48ԵՄ Անդրկովկասյան Յերիտային Կոմիտե-
յին, Աջարխսանի, Աբխազիայի յեմ մյուս մերձարեվա-
դարձային արջանների կոմյերիտական կազմակերպու-
թյուններին.

ՀԱՐԳԵԼԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐ՝

Յեա, բարեբախտաբար, շատ հաճախ եմ համոզվում այն բա-
նում, Վոր Վ. Ի. Լենինի մեծ իդեան յերկիր վերանորոգելու մա-
սին, գաղտնում և խորհրդային Միութեան միլիոնավոր մասնա-
ների պրակտիկ գործը:

Իայց ինձ հատկապես հաճելի յե գիտակցել, Վոր այդ մեծ
գաղափարը տիրապետել և կոմյերիտմիութեան մտքին: Անդրկով-
կասի ազգային հանրապետութեանների կոմյերիտականները,
մասնավորապես Աջարխսանի, Աբխազիայի, Ուլուրգեանի, Փոթիի,
Ադրբեջանի կոմյերիտականները, Վորոնց հայրերը, պապերն ու
նախապապերը մինչհոկտեմբերյան հեղափոխութեան ամբողջ
պատմութեան ընթացքում ապրել են ճնշման տակ և յերբեք
չեն յեղեք իրենց գեղեցիկ յերկրի տերը, այսօր, կուլտուրական
դեկադարութեամբ, խորհրդային մերձ-արևադարձի իրացման աշ-

խառանքներում բոլորիկյան աշխատանքի որինակներ են ցույց տալիս: Դրա ամենագեղեցիկ ապացույցը կարող են ծառայել ձեր կողմից կազմակերպված ավելի քան 100 կոլտնտեսային տնկարանները:

Շոսկվայի մարզի և Արևմտյան Սիբիրի, Հեռավոր Արևելքի, Ուկրաինայի և Դոնբասի կոմյերիտովությունը նույնպես նվաճումներ ունի գյուղատնտեսությունը հյուսիս փոխադրելու գործում, նոր կուլտուրաներ մտցնելու, խորհրտնտեսային և կոլտնտեսային դաշտերի, այգիների ու բանջարանոցների բերքատվությունը կրկնապատկելու և յեռապատկելու գործում:

Դրա համար, Անդրկովկասի կոմյերիտականներ, չեմ կարող յես չուրախանալ ձեր նվաճումներով, չեմ կարող չասել ձեզ իմ ցանկությունները:

Ամենից առաջ, ընկերներ, յես ձեր ուշադրությունն եմ հրավիրում մեր պրակտիկայից Մերձ-արևադարձի նկատմամբ վոչ-ճիշտ հայացքի վերացման անհրաժեշտության վրա:

Իմպերիալիզմի և գաղութների մասին մաքսիստական գիտությունը (գաղութները մեծ մասամբ ընկնում են Արևադարձարձում և Մերձ-Արևադարձում) խոսում է այն մասին, վոր յերկրագնդի հաստատուն տարածությունների միայն 18 տոկոսն է գյուղատնտեսական հանդիսանում: Վոր դեռևս չոգտագործված հողամասերի գլխավոր տարածությունները գտնվում են Արևադարձում և Մերձ-Արևադարձում: Վոր ապագայում, յերբ բոլոր յերկրների բանվորները կծածանեն կարմիր դրոշն ամբողջ յերկրագնդի վրա, այն ժամանակ Արևադարձն ու Մերձ-արևադարձը կդառնան ամբողջ աշխատավոր մարդկության շտեմարանները:

Դրա համար յես ամբողջ կյանքումս աշխատելով մրդապաղային տնտեսությունը հյուսիս տեղափոխելու վրա, յերբեք չեմ մոռանում Մերձ-արևադարձերի մասին և առաջին հերթին մեր՝ Խորհրդային Մերձ-արևադարձների մասին:

Հսկայական է մեր բոլոր Մերձ-արևադարձային շրջանների տարածությունը, և հսկայական հնարավորություններ կան այն առջ: Այդ հնարավորությունների ոգտագործումն ամենից առաջ սկսվում է հիմնական և ոժանդակ բոլոր գյուղատնտեսական բույսերի սելեկցիայից:

Իմ ցանկությունները հետևյալն են.—

Առաջինում ամենալավ խորհրդային Մերձ-արևադարձային ֆեֆտուրյուն սեղծելու համար յես առաջարկում եմ հետադառնալ յերկրագնդի բոլոր Մերձ-արևադարձերն ու Արևադարձերը:

Այն բոլորը, ինչ վոր կդառնա կիտրոնից, նարնջից, մանդարինից, թեյից, արմավից և մյուս մերձ-արևադարձային կուլտուրաներից ավելի քան, բոլորը պետք է բերվի Անդրկովկաս, սելեկցիաները պետք է տարվեն դեպի հյուսիս:

2. Ամեն կերպ զարգացնել մասսայական փորձարարությունը նր գիտական տվյալների հիման վրա, լայնորեն խրախուսելով ամեն տեսակի դրական հետեանք: Ընդ վորում վոչ մի դեպքում չարհամարհել ծերունիների պրակտիկ փորձը, մի փորձ, վորը հաճախ շատ արժեքավոր է:

Խորհրդային կոլտնտեսությունում, կոլտնտեսություններում հայտնաբերեցի յերֆտատող փորձարարներին, նրանց հետ աշխատելով կազմակերպեցի գիտական յել հողային կազմակերպությունների միջոցով, ամեն կերպ ոգնություն ցույց տվեք նրանց, համարձակ կերպով յերիտասարդ փորձարարների նվաճումներն արտադրության մեջ մտցրեք:

3. Շտապ կերպով պատրաստեցեք սելեկցիոներներին ձեր կադրերը: Խնդիրն այն է, վոր վորոշ տեղերում մեղանում կադրերի պատրաստման գործում լուրջ թյուրիմացություն է նկատվում: Մեղանում այժմ պտղաբուծության գործում պատրաստվում են ունիվերսալ գյուղատնտեսներ, շեշտը դնելով ագրոտեխնիկայի վրա: Այդ այնքան էլ ճիշտ չէ, Զբաղասելով ագրոտեխնիկայի հսկայական նշանակությունը, յես ընդգծում եմ նաև սելեկցիայի դերը հատկապես Անդրկովկասի հանրապետությունների պայմաններում, նրանց բազմատեսակ հողային-կլիմայական պայմաններով, նրանց մերձ-արևադարձային տնտեսության պատմական դերով:

4. Թանկագին ընկերներ, նեղ բան կլինի, յեթե կոմյերիտովությունն աշխատի միայն մերձ-արևադարձային տնտեսությունը զարգացման վրա: Անհրաժեշտ է ամեն կերպ զարգացնել պեղարուծական ֆեֆտուրյունը մեր՝ մերձ-արևադարձային օջաններում:

Խնձորի, տանձի, ծիրանի, դեղձի, սերկիլի, բալի, սալորի ծառերը ճիշտ ընտրված ասորտիմենտի դեպքում, հին չերկեսական այգիների և անտառների տեսակավոր հարստությունների ոգտագործման դեպքում, առաջիկա հնգամյակում կարող են դառնալ Արևադարձային, Աշարիստանի և մյուս շրջանների պայմաններում վոչ միայն պարենավորման, այլև լուրջ հումարյթային և եղսպորտային բազա: Գիտական և մասսայական գործ-

նախն սեղեկցիան մեր ձեռքերում ե, և այստեղ կոմյերիտմիա-
թյունը կարող ե հսկայական դեր խաղալ:

Յես համոզված եմ, զոր Անդրկովկասի կոմյերիտմիաթյունը,
կոմունիստական կուսակցության և Համ. ԼԿՅԵՄ Անդրկովկոմի
դեկավարությամբ, ամբողջ յեւանդով ձեռք կզարկի սկսած գոր-
ծին—Սև և Կասպից ծովերի ափերին Սորհրդային Ֆլորիդայի և
Կալիֆորնիայի ստեղծմանը:

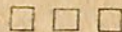
Իբրև յեղրափակում, յես պետք ե Համ. ԼԿՅԵՄ Անդրկով-
կասյան Յերկրային կոմիտեյին, հանձնն նրա պատգամավորու-
թյան, հայտնեմ իմ խորը գոհունակությունը՝ ինձ ցույց տված
ուշադրության և սիրալիրության համար:

Ձեր՝ Ի. Վ. ՄԻՉՈՒՐԻՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Ե 2
1. Մ. Բառնշելի տնկարանում	5
2. Անցյալի ծանր պայմաններում	10
3. Բերբանկի աշխատանքներից	13
4. Դրությունը մնում եր անփոփոխ	16
5. Հոկտեմբերից հետո	19
6. Տպավորություններ Միչուրինսկից	25
7. Մեր անելիքները	32
8. Պողաբուծության դրությունը նախանձելի չեր	39
9. Բազմացումը և փոփոխականությունը պտղատու բույսերի մեջ	44
10. Ինչպես կատարել հիբրիդիզացիան	52
11. Ծնող բույսերի ընտրությունը	58
12. Հիբրիդի խնամքի այլ մեթոդներ	66
13. Հիբրիդ բույսերի ցանքը և խնամքը	77
14. Հիբրիդների ընտրությունը	82
15. Միչուրինյան լավագույն տեսակները	85
16. Ի. Վ. Միչուրինի նամակն Անդրկովկասի կոմյերիտ- կաններին	107

Տեխ. իմքագիր՝ Հ. Մուրադյան
Լեզվ. իմք.՝ Արթ. Դրեզդյան
Սրբագրիչ՝ Ա. Հացագործյան

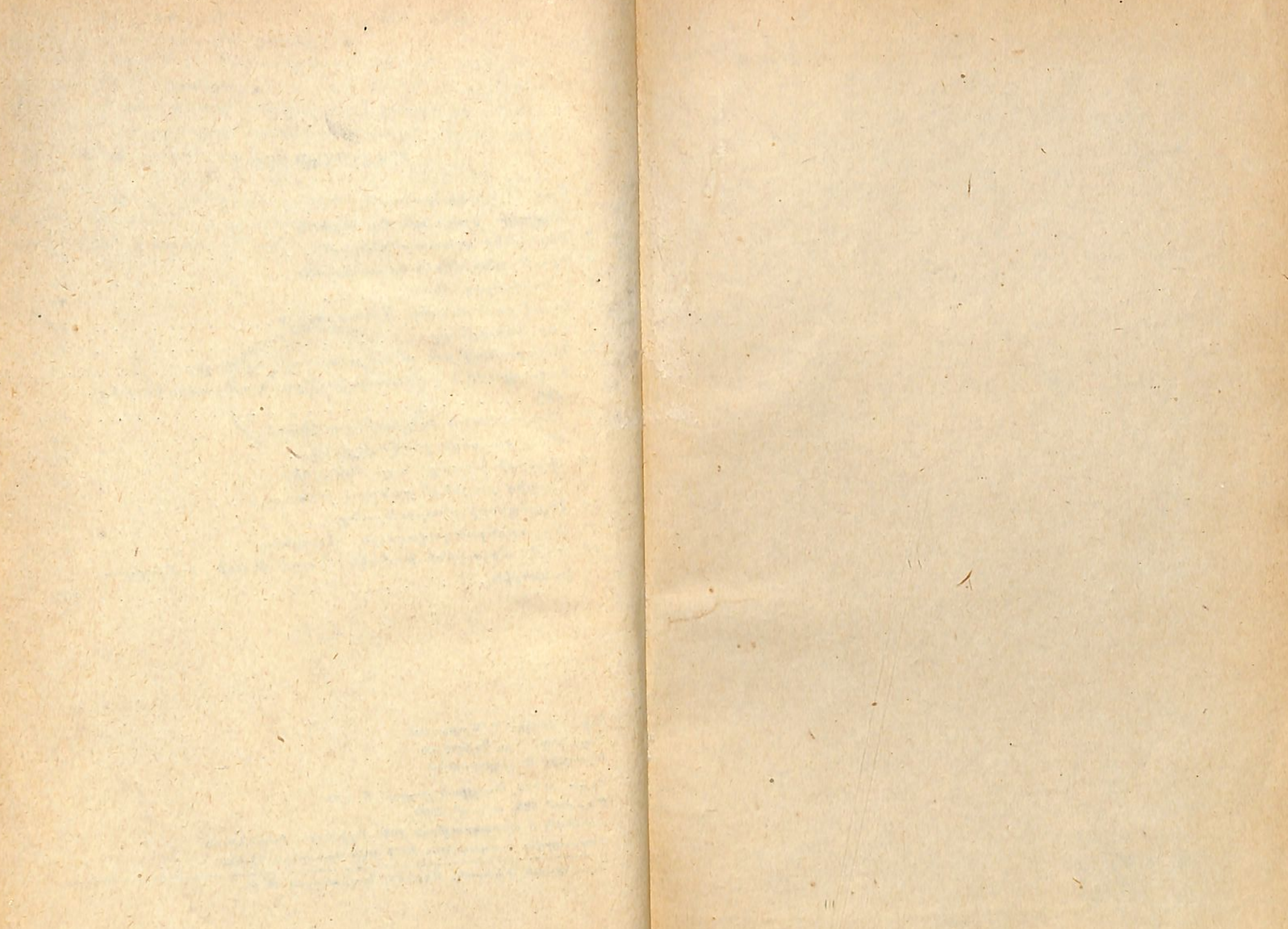
Հրատ. № 276, Գլավիտի լիազոր՝ Ս. 435

Պատվեր՝ 626, տիքած՝ 4000

Հանձնվել ե արտագրության 1935 թվի հոկտեմբերի 13-ին:

Ստորագրվել ե տպագրելու 1935 թվի նոյեմբերի 13-ին:

Դրուդրատի տպարան, Յերևան, Նալբանդյան № 11.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0287759

213

19.625

ԳԻՆԸ 1 Ք. 50 ԿՈՊ.

Библиотека колхозника**НАРКОМИЩЕПРОМ ССР АРШКОМСЕРВТРЕСТ
ПЛОДО-ОВЩНАЯ ЗОНАЛЬНАЯ СТАНЦИЯ****А. Я П У Д Ж Я Н
И. В. МИЧУРИН****Сельхозгиз • Эривань • 1935**